

Język angielski – komunikacja bez granic

Katarzyna Śnieg

Poradnik metodyczny do programu nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia (III.BS1.1 oraz III.BS2.1)

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Renata Rychlicka
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Spis treści

Wstęp.....	6
------------	---

ROZDZIAŁ I

Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym	8
---	---

1.1. Warsztat pracy nauczyciela – dokumentacja prawna i szkolna	8
1.2. Baza dydaktyczna nauczyciela	10
1.3. Charakterystyka ucznia na III etapie edukacyjnym.....	11
1.4. Planowanie procesu edukacyjnego	12
1.5. Planowanie procesu edukacyjnego w trybie zdalnym	13
1.6. Planowanie procesu wychowawczego	14

ROZDZIAŁ II

Nauczanie języka angielskiego na III etapie edukacyjnym w szkole branżowej I oraz II stopnia.....	16
--	----

2.1. Zasady nauczania języka angielskiego na III etapie edukacyjnym..	16
2.2. Koncepcje nauczania języka angielskiego	17
2.3. Formy pracy oraz metody nauczania języka angielskiego w szkole branżowej I oraz II stopnia	19
2.3.1. Formy pracy.....	19
2.3.2. Metody i techniki pracy	22
2.4. Rola motywacji ucznia na III etapie edukacyjnym	30
2.5. Rola kształtowania kompetencji kluczowych	31
2.6. Strategie uczenia się	33
2.7. Interdyscyplinarność	36
2.8. Zasady projektowania uniwersalnego i specjalne potrzeby edukacyjne.....	38

ROZDZIAŁ III

Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka angielskiego w szkole branżowej I oraz II stopnia.....	40
---	----

3.1. Warunki i sposób realizacji podstawy programowej	40
3.1.1. Wyznaczanie celów.....	42
3.1.2. Organizacja przestrzeni dydaktycznej.....	43
3.1.3. Przygotowanie pomocy dydaktycznych.....	44

3.2. Organizacja procesu dydaktycznego uwzględniająca zróżnicowane sytuacje dydaktyczne i potrzeby uczniów.....	45
3.3. Nauczanie języka angielskiego w realiach nauczania zdalnego....	48
3.4. Komunikacja między nauczycielem a uczniami oraz kierowanie zespołem klasowym	50
3.5. Współpraca z rodzicami.....	52

ROZDZIAŁ IV

Nauczane treści kształcenia	54
4.1. Zakres celów kształcenia języka angielskiego dla uczniów szkoły branżowej I oraz II stopnia	54
4.1.1. Przykładowe rozplanowanie zakresu tematycznego dla uczniów szkoły branżowej I oraz II stopnia.....	55
4.2. Umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe (uniwersalne) oraz przykłady działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich.....	57

ROZDZIAŁ V

Monitorowanie oraz ocenianie postępów uczniów	64
5.1. Ocenianie w aktach prawnych oraz funkcje oceny	65
5.1.1. Konstruktoryzm i ocena formatywna (kształtująca)	65
5.1.2. Ocenianie sumatywne.....	68
5.2. cechy dobrego testu i techniki testowania	70
5.3. Kształtowanie kompetencji kluczowych a monitorowanie i ocenianie postępów uczniów.....	73
5.4. Samoocena ucznia oraz ocena koleżeńska.....	76
5.5. Ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe	79
5.6. Uczenie się przez ocenianie.....	81

ROZDZIAŁ VI

Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej	83
6.1. Edukacja włączająca.....	83
6.2. Obserwacja pedagogiczna.....	84
6.3. Zespół do spraw pomocy psychologiczno-pedagogicznej	85
6.4. Praca na lekcjach języka angielskiego z uczniem z indywidualnymi potrzebami psychofizycznymi.....	86
6.4.1. Uczeń z dysfunkcją wzroku na lekcji języka angielskiego ...	87
6.4.2. Uczeń z dysfunkcją słuchu na lekcji języka angielskiego ..	88

6.4.3. Uczeń z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej (ADHD) na lekcji języka angielskiego	88
6.4.4. Uczeń ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się na lekcji języka angielskiego	89
6.4.5. Uczeń z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją na lekcji języka angielskiego	90
6.4.6. Uczeń z chorobą przewlekłą na lekcji języka angielskiego .	91
6.4.7. Uczeń z niedostosowaniem społecznym lub zagrożony niedostosowaniem społecznym	91
6.4.8. Uczeń w sytuacji kryzysowej, traumatycznej na lekcji języka angielskiego	92
6.4.9. Uczeń z zespołem aspergera i zaburzeniami ze spektrum autyzmu na lekcji języka angielskiego	92
6.4.10. Uczeń zdolny na lekcji języka angielskiego.....	93
6.5. Monitorowanie postępów uczniów z uwzględnieniem różnych potrzeb edukacyjnych.....	93
6.6. Rozwijanie kompetencji społecznych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	94
6.7. Partnerstwo ze środowiskiem domowym ucznia ze SPE	96
6.8. Współpraca nauczycieli z personelem szkoły	97
Bibliografia.....	98

Wstęp

Niniejszy poradnik został opracowany na podstawie dwóch programów nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I stopnia (wariant III.BS1.1) oraz II stopnia (wariant III.BS2.1) autorstwa Justyny Maziarskiej-Lesisz. Poradnik metodyczny stanowi kompatybilne uzupełnienie wspomnianych programów i opracowanych dla nich scenariuszy zajęć oraz jest zgodny z wymaganiami podstawy programowej (Dz.U. 2017 poz. 356 oraz Dz.U.2018 poz. 467).

Adresatami prezentowanego poradnika są nauczyciele, którzy zamierzają rozpocząć pracę w zawodzie i dla których niniejsza publikacja może stanowić pomoc w przygotowaniu się do wykonywania zawodu nauczyciela, jak również dla ta praca może stanowić źródło inspiracji. Poradnik ma także na celu próbę uporządkowania różnorodnych form, metod oraz technik nauczania języka angielskiego w szkole branżowej I i II stopnia. Poprzez wnikliwą i krytyczną analizę dostępnych na rynku materiałów dydaktycznych, rekomenduje się te rozwiązania, które są efektywne w nauczaniu języka angielskiego w szkole branżowej.

W rozdziale pierwszym omówiono sposób, w jaki nauczyciel powinien zaplanować swój warsztat pracy, biorąc pod uwagę cele i założenia podstawy programowej, dokumentację szkolną oraz bazę dydaktyczną, którą dysponuje.

Drugi rozdział skupia się na zasadach nauczania języka angielskiego, które uwzględniają charakterystykę ucznia szkoły branżowej I i II stopnia, formy pracy, metody oraz podejścia prezentujące praktyczne przykłady ćwiczeń do zastosowania podczas lekcji języka angielskiego. Rozdział drugi nawiązuje także do założeń teoretyczno-naukowych, na których bazują programy nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia (Maziarska-Lesisz 2019a i 2019b), są one kluczowe w nauczaniu języków obcych. Celem edukacji w szkole branżowej jest przygotowanie uczniów do funkcjonowania na rynku pracy, z tego powodu część rozdziału drugiego została poświęcona kształceniu zorientowanemu na rozwój kompetencji kluczowych oraz motywacji ucznia, dzięki której uczeń świadomie zaangażuje się w proces dydaktyczny.

W rozdziale trzecim omówiono zasady planowania lekcji języka angielskiego na III etapie edukacyjnym, które uwzględniają wyznaczanie celów, sposoby organizacji przestrzeni dydaktycznej oraz przygotowanie pomocy dydaktycznych. W rozdziale omówiono także zasady pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) oraz rolę komunikacji między nauczycielem a uczniami oraz nauczycielem a rodzicem. Wprowadzono również zasady kształcenia na odległość w momencie czasowego ograniczenia funkcjonowania szkół oraz narzędzia wspomagające naukę zdalną.

W rozdziale czwartym zaproponowano autorską koncepcję realizacji treści kształcenia i podział zakresu tematycznego na pięć bloków uwzględniających profil zawodowy szkoły. Rozdział przedstawia również przykłady wdrożenia działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich oraz umiejętności przedmiotowych i ponadprzedmiotowych.

Rozdział piąty został poświęcony ocenianiu kompetencji językowych uczniów, która może być przeprowadzona w formie oceniania kształtującego lub sumującego.

Nawiązano także do samooceny uczniowskiej, która jest kluczową umiejętnością w procesie uczenia się, oraz oceny koleżeńskiej, która wpływa na rozwój poznawczy uczniów. W dalszej części rozdziału przedstawiono sposoby konstruowania testów językowych oraz monitorowania rozwoju kompetencji kluczowych.

Tematyką rozdziału szóstego jest praca z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, którym należy zapewnić, w myśl zasad edukacji włączającej, wysoką jakość kształcenia poprzez dostosowanie wymagań edukacyjnych, tak aby każdy uczeń (np. zdolny, z zespołem Aspergera, z przewlekłą chorobą) mógł stać się pełnoprawnym uczestnikiem procesu kształcenia. W rozdziale zawarto szereg wskazówek do pracy z uczniami ze SPE oraz uwzględniono sposoby monitorowania ich postępów biorąc pod uwagę potrzeby oraz możliwości psychofizyczne uczniów. Podkreślono także znaczenie kształtowania i rozwoju kompetencji społecznych u uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Poza tym autorka zaproponowała pięć scenariuszy zajęć nawiązujących do założeń teoretyczno-naukowych omówionych w początkowych rozdziałach niniejszej publikacji oraz do specyfiki szkoły. W scenariuszach wskazano alternatywne sposoby przeprowadzenia lekcji uwzględniające pracę w warunkach zdalnych oraz wskazówki dotyczące modyfikacji do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

ROZDZIAŁ I

Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym

Nadrzędnym celem kształcenia na każdym etapie edukacyjnym jest wyposażenie uczniów w umiejętności, dzięki którym będą mogli skutecznie porozumiewać się w języku obcym. W szkole branżowej I i II stopnia uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, dlatego język powinien być traktowany jako narzędzie umożliwiające im realizację zarówno własnych celów komunikacyjnych, jak również tych związanych z zawodem, w którym się kształcą (Maziarska-Lesisz 2019a).

Uczniowie rozpoczynający edukację w szkole branżowej I stopnia powinni plasować się na poziomie A2+ oraz B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi ustnej i pisemnej, zgodnie ze skalą opracowaną przez Europejski System Kształcenia Językowego (ESOKJ 2020). Kontynuując nauczanie w szkole branżowej II stopnia, umiejętności językowe ucznia powinny być na poziomie B1. Należy pamiętać, że podane poziomy umiejętności językowych są jedynie orientacyjne, dlatego zaleca się na początku każdego etapu edukacyjnego przeprowadzić diagnozę wstępną, która pomoże nauczycielowi skutecznie zaplanować proces edukacyjny uczniów oraz dostosować treści programu nauczania do potrzeb uczniów.

1.1. Warsztat pracy nauczyciela – dokumentacja prawna i szkolna

Nauczyciel rozpoczynający pracę w zawodzie na początku swojej drogi w szkolnictwie musi zmierzyć się z niemałym wyzwaniem. Jego rola nie ogranicza się jedynie do pełnienia funkcji nauczyciela przedmiotu, ale także do roli członka rady pedagogicznej, wychowawcy, opiekuna, pracownika, członka zespołów powołanych w szkole (np. zespołu do spraw wychowawczych, zespołu przedmiotowego) (Kobyliński 1988).

Nauczyciel, rozpoczynając nowy rok szkolny, powinien zapoznać się z dokumentacją prawną, którą stanowią ustawa o systemie oświaty (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. 1991, nr 95, poz. 425; t.j. Dz. U. 2021, poz. 1915), Karta Nauczyciela (Ustawa z dnia 24 marca 2022 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela, Dz.U. 2022 poz. 935), rozporządzenia publikowane w Dzienniku Ustaw, na stronach internetowych Ministerstwa Edukacji i Nauki, gdzie można znaleźć przepisy dotyczące różnych obszarów pracy nauczyciela, np. bezpieczeństwa uczniów, programów nauczania, wykazu podręczników, środków dydaktycznych, uprawnień nauczyciela itp.

Do obowiązków nauczyciela należy również prowadzenie dokumentacji szkolnej, wystawianie ocen, egzaminowanie, protokołowanie, dlatego nauczyciel powinien zapoznać się z podstawowymi i obowiązującymi w danym roku szkolnym dokumentami szkolnymi. Opisane są one poniżej.

- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla liceum, technikum i branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. 2018 poz. 467) oraz podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2018 poz. 1679). Podstawa programowa to akt prawny, który powinien być znany nauczycielowi zanim dokona wyboru programu nauczania, gdyż pozwoli mu to zapoznać się z celami kształcenia ogólnego dla szkoły danego typu oraz treściami

nauczania (w przypadku szkoły branżowej I stopnia wariant III.BS1.1, a dla szkoły branżowej II stopnia wariant III.BS2.1).

- Program nauczania, który zawiera opis sposobu realizacji zadań ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Nauczyciel sam dokonuje wyboru programu dla nauczanego przedmiotu. Należy zwrócić uwagę, aby program był zatwierdzony przez MEiN i posiadał numer dopuszczenia. Wybierając program nauczania, należy wziąć pod uwagę konkretną grupę uczniów, ich możliwości i motywację. Nie zawsze nauczyciel musi trzymać się ściśle wytyczonych ram, może wprowadzać innowacje programowe bądź też modyfikacje do istniejącego programu.
- Rozkład materiału (bądź plan wynikowy) jest wymagany przez dyrekcję szkoły, zawiera tematy lekcji, liczbę godzin do zrealizowania w danym roku szkolnym, metody i formy pracy. Plan wynikowy powinien zawierać treści kształcenia, cele nauczania, wymagania edukacyjne na poszczególne poziomy oraz sposoby sprawdzania osiągnięć ucznia.
- Wewnętrzne Zasady Oceniania (WZO) – opracowane przez nauczycieli danej szkoły, a następnie zatwierdzone przez radę pedagogiczną są niezbędnym dokumentem regulującym sposób oceniania uczniów, klasyfikowania i promowania. Na podstawie WZO nauczyciele opracowują Przedmiotowe Zasady Oceniania (PZO), jednakże to WZO jest dokumentem nadrzędnym i stanowi część statutu szkoły.
- Statut szkoły jest najważniejszym dokumentem w danej placówce, gdyż reguluje wewnętrzne życie szkoły. Zawiera m.in. cele i zadania szkoły i sposób ich realizacji, informacje o prawach i obowiązkach ucznia, system kar i nagród, wspomniane wcześniej zasady oceniania itp. (Król 1997).
- W każdej szkole obowiązują regulaminy utworzone przez nauczycieli i zatwierdzone przez radę pedagogiczną. Są one różne dla różnych typów szkół i różnych potrzeb, np. regulamin praktycznej nauki zawodu, regulamin organizacji wycieczek szkolnych i wyjazdów, regulamin rady pedagogicznej, regulamin organizacji zdalnego nauczania, regulamin udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej i wiele innych. Trudno wskazać pełną listę regulaminów obowiązujących w danej placówce. Zazwyczaj lista aktów obowiązujących w szkole na dany rok szkolnych dostępna jest na stronie internetowej szkoły, tak aby każdy pracownik miał do niej dostęp.

Poza wspomnianymi dokumentami, nauczyciel powinien zapoznać się z dziennikiem szkolnym, który – poza możliwością oceniania umiejętności uczniów – zawiera informacje o uczniach (dostosowania, opinie, orzeczenia), frekwencje, zrealizowane tematy lekcji. W większości szkół funkcjonuje dziennik elektroniczny, w którym to zakres przechowywanych informacji jest znacznie większy niż w tradycyjnych papierowych dziennikach (np. dostęp do statystyk wszystkich uczniów, ich logowań, do wydruków, możliwość komunikacji z rodzicami oraz uczniami poprzez system wiadomości). Jeśli nauczyciel pełni również rolę wychowawcy zespołu klasowego, dodatkowo musi zapoznać się ze sposobem wypełniania arkuszy ocen (na początku etapu edukacyjnego oraz na koniec każdego roku szkolnego).

Od czasu wprowadzenia nauczania zdalnego, w szkołach funkcjonują wszelkiego rodzaju internetowe platformy szkoleniowe (np. Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom, Skype), z których nauczyciele i uczniowie korzystają nie tylko w momencie nauki zdalnej, lecz na co dzień wykorzystując je do realizacji takich zadań jak konferencje, narady, spotkania zespołów przedmiotowych, webinaria dla uczniów.

1.2. Baza dydaktyczna nauczyciela

Przygotowanie się do pracy w danym roku szkolnym to wstępny i podstawowy warunek powodzenia pedagogicznego, gdyż przypadkowa działalność nauczyciela nie przyniesie korzyści ani uczniom, ani nauczycielowi. Dlatego po zapoznaniu się z odpowiednimi przepisami oświatowymi oraz dokumentacją szkolną, nauczyciel powinien przystąpić do stworzenia własnej bazy dydaktycznej – dostosowanej do potrzeb przedmiotu oraz do grupy wiekowej uczniów.

Na wstępie warto sięgnąć po literaturę metodyczną, która pomoże ugruntować, jak również odświeżyć wiedzę z zakresu metodyki nauczania języka obcego. Z pomocą przyjdą również grupy nauczycielskie na portalach społecznościowych, na których czynni nauczyciele dzielą się swoją wiedzą, informacjami, a nawet pomysłami na przeprowadzenie lekcji oraz tworzenie własnych materiałów dydaktycznych (np. popularne ostatnimi czasy escape roomy, dzięki którym w ciekawy i innowacyjny sposób można przeprowadzić powtórkę materiału leksykalnego i gramatycznego). Wiele wydawnictw językowych posiada bazę dostępnych na swoich stronach internetowych webinarów dla nauczycieli języków obcych, z których nauczyciel może czerpać informacje dotyczące obecnych trendów w nauczaniu, zmian w systemie oświatowym, organizacji egzaminów zewnętrznych.

Internet to niesamowita baza pomysłów, materiałów dydaktycznych i pomocy dla każdego nauczyciela. Autorzy **kanałów** na YouTube prezentują interesujące lekcje gramatyczne (Rock Your English), piosenki, informacje kulturowe, sposoby tworzenia wypowiedzi ustnych (Oxford Online English). Sieć oferuje również szeroki wybór **aplikacji** do wykorzystania zarówno przez ucznia, jak i nauczyciela, np. Quizley (słownictwo w wielu przypadkach jest opracowane przez wydawnictwa językowe i kompatybilne z materiałem podręcznikowym), Quizziz, Kahoot, LearningApps, Genial.ly, Insta.Ling.

Nauczyciel powinien zadać sobie pytanie, jaką metodę realizacji zadań edukacyjnych powinien wybrać oraz która z nich będzie odpowiednia do wieku, umiejętności, indywidualnych predyspozycji uczniów oraz realizacji celów edukacyjnych i rozwoju kompetencji kluczowych u uczniów. Warto, aby w tym celu nauczyciel zapoznał się z teorią inteligencji wielorakich Howarda Gardnera oraz ze stylami uczenia się, dzięki którym uczeń może zwiększyć szansę na osiągnięcie wyższych zdolności. Planując pracę dydaktyczną, nauczyciel powinien obserwować swoich uczniów w działaniu, aby określić, jakie są ich preferowane style uczenia się. Pomoże to w doborze materiałów oraz zadań do potrzeb edukacyjnych uczniów (Maziarska-Lesisz 2019a).

Kolejnym krokiem jest ewentualny wybór podręcznika bądź materiałów adekwatnych do nauczanego poziomu oraz wieku uczniów. Jeśli nauczyciel zdecyduje się do wprowadzenia podręcznika do nauki języka angielskiego, powinien on posiadać numer dopuszczenia nadany przez Ministerstwo. Pomocna może okazać się dostępna online Zintegrowana Platforma Edukacyjna (ZPE) Ministerstwa Edukacji i Nauki, na której nauczyciel znajdzie ciekawe i innowacyjne scenariusze zajęć oraz e-materiały do pracy zarówno stacjonarnie w klasie, jak i w trybie zdalnym. ZPE jest niezwykle funkcjonalnym narzędziem, gdyż poza dostępem do programów nauczania, podstaw programowych, scenariuszy zajęć lekcyjnych, platforma jest miejscem, w którym

nauczyciel może tworzyć własne materiały edukacyjne, grupy udostępniając swoje materiały oraz wideokonferencje w oparciu o Zoom, Google Meet bądź Microsoft Teams.

Wyposażenie sali językowej jest kluczowym elementem organizacji bazy dydaktycznej nauczyciela, gdyż jest to miejsce realizacji funkcji dydaktycznych oraz wychowawczych. Sala lekcyjna powinna być wyposażona w zestawy narzędzi multimedialnych i interaktywnych, takich jak laptop/komputer z dostępem do internetu, projektor multimedialny, ekran multimedialny bądź tablica interaktywna, głośniki, zestaw programów interaktywnych, sucho ścierną tablicę, materiały dydaktyczne w postaci plansz, plakatów, map. Powinien być również zapewniony dostęp do takich pomocy dydaktycznych jak słowniki, autentyczne materiały w postaci gazet i magazynów, literatura obcojęzyczna. Klasopracownie wyposażone w odpowiednio dobrane do wieku uczniów środki i materiały dydaktyczne mają wpływ na atrakcyjność procesu kształcenia. Zaleca się, aby w sali językowej znalazły się środki dydaktyczne wzrokowe (plansze, obrazy, tabele), słuchowe (płyty CD, nagrania ścieżek dźwiękowych), wzrokowo-słuchowe (filmy, prezentacje multimedialne) oraz środki częściowo automatyzujące proces nauczania (komputery, oprogramowania interaktywne) (Kupisiewicz 2005). Wyposażenie sal lekcyjnych we wspomniane narzędzia informatyczne jest warunkiem koniecznym ze względu na możliwość i ewentualność organizacji zajęć metodą zdalną, dlatego każda klasopracownia poza wspomnianym sprzętem komputerowym musi mieć dostęp do stałego łącza internetowego.

1.3. Charakterystyka ucznia na III etapie edukacyjnym

Nauczanie młodzieży niesie ze sobą zarówno wiele wyzwań, jak i wiele możliwości. Grupy młodzieżowe dojrzałe intelektualnie (Komorowska 2005) charakteryzują się dominacją pamięci logicznej nad pamięcią mechaniczną oraz myśleniem abstrakcyjnym nad konkretnym. W tym wieku uczniowie mają znacznie dłuższy okres koncentracji oraz ich pamięć jest znacznie trwalsza, co oznacza, że nauczyciel może ograniczyć częstotliwość powtórzeń tego samego materiału. Uczeń w tym wieku cechuje się rozwiniętymi umiejętnościami czytania i pisania, co dla nauczyciela oznacza, że jest w pełni przygotowany do samodzielnej pracy, więc może przejąć część odpowiedzialności za własną naukę.

W tym okresie daje o sobie znać **zmęczenie psychiczne i fizyczne**, dlatego, tak jak w przypadku młodszych uczniów, należy różnicować zadania językowe, zwracać uwagę na bodźce wspomagające koncentrację (fotografia, napis, piosenka). Nie bez znaczenia jest **atmosfera panująca w klasie** – powinna być wspierająca i życzliwa, dzięki temu uczniowie chętniej będą podejmowali próbę wypowiedzi bez obawy na popełnienie błędów językowych. Wiek licealny to taki, w którym zmienia się typ **motywacji** uczniów. Nauczyciel przestaje pełnić funkcję opiekuńczą względem ucznia, a najważniejsza staje się kompetencja nauczyciela oraz treści, których naucza. Młodzież w tym okresie domaga się szacunku ze strony nauczyciela, sprawiedliwego traktowania i oceniania oraz przekazywania rzetelnych informacji. To czas, kiedy pojawia się silna **presja grupy rówieśniczej**, co może skutkować niechęcią do wypowiadania własnych poglądów z obawy na reakcję rówieśników. Wtedy uczeń pragnie podkreślić swoją indywidualność poprzez zachowanie, swój ubiór, wypowiadanie własnych opinii (Tomaszewska 2009). Następną sprawą jest chęć bycia zauważonym, co może przekładać się na problemy wychowawcze oraz problemy z dyscypliną na lekcji (Komorowska 2005). Innym, stosunkowo

powszechnym zjawiskiem, jest **nieregularność uczęszczania na zajęcia**, która skutkuje brakiem systematyczności w uczeniu się. Powyższe uwarunkowania, nauczyciel powinien wziąć pod uwagę planując nauczania uczniów w szkole branżowej I i II stopnia.

1.4. Planowanie procesu edukacyjnego

Planując proces kształcenia w danym roku szkolnym, nauczyciel powinien uwzględnić kilka czynników mających wpływ na jego realizację, takich jak:

- liczba godzin języka obcego w cyklu edukacyjnym;
- wiek uczniów;
- poziom językowy uczniów oraz ich przygotowanie do samodzielnej nauki;
- indywidualne potrzeby uczniów.

Istotne jest, aby podstawą pracy nauczyciela zawsze był program nauczania, który powinien stanowić bazę do opracowania planu pracy dla danej grupy uczniów na dany rok szkolny. Planowanie powinno również dotyczyć oceniania rezultatów nauczania, dlatego zadaniem nauczyciela jest zapoznanie uczniów z celami, wymaganiami oraz kryteriami oceny (Kleban 2014).

Aby skutecznie zaplanować pracę w danym roku szkolnym warto określić **cele priorytetowe** dla danej klasy, przykładowo poprzez zastosowanie **zasady Pareto** inaczej zwanej zasadą 80/20 (20% naszego nakładu i wysiłku odpowiada za 80% osiągniętych efektów), w myśl której nauczyciel powinien wyłonić 20% priorytetowych celów i skupić się na ich realizacji (Tomaszewski 2018).

Kolejną zasadą, którą warto zastosować przy planowaniu procesu edukacyjnego jest **zasada spiralności**, czyli nadbudowywanie materiału poprzez powrót do tych samych treści, ale na coraz wyższym poziomie zaawansowania. Równie ważna przy planowaniu jest **zasada systematyczności**, czyli zastosowanie odpowiedniej organizacji nauki w ciągu roku szkolnego, na którą składają się np. regularne powtórki materiału, podsumowania partii materiału, zajęcia utrwalające, które powinny stanowić stały element lekcji języka angielskiego.

Planując lekcję, można także zastosować **zasadę 60:40** oznaczającą, że nauczyciel powinien dokładnie zaplanować 60% czasu lekcji, a 40% czasu powinien zarezerwować na nieprzewidziane zdarzenia i potrzeby uczniów. Takie podejście pomaga uniknąć zbyt szybkiego tempa pracy na lekcji.

Zgodnie z założeniami podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I i II stopnia oraz informacjami zawartymi w programie nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia (Maziarska-Lesisz 2019b), nauczyciel ma do dyspozycji 150 godzin lekcyjnych języka obcego w szkole branżowej I stopnia oraz 210 godzin w szkole branżowej II stopnia. Niemniej jednak, planując proces nauczania w szkole branżowej, na początku danego roku szkolnego nauczyciel powinien przeprowadzić **diagnozę wstępną**, na podstawie której będzie mógł dostosować dobór treści do umiejętności językowych swoich uczniów oraz skutecznie rozplanować liczbę godzin, którą ma do dyspozycji na danym etapie edukacyjnym.

W planowaniu procesu edukacyjnego nauczyciel powinien wziąć pod uwagę **specyfikę edukacji w szkole branżowej**, której głównym założeniem jest przygotowanie uczniów do podjęcia pracy zawodowej zgodnie z zapotrzebowaniem lokalnego rynku

(Dz.U. z dnia 24 maja 2018 r. poz. 996). Dodatkowo, uczniowie są w tak zwanym trudnym wieku, zdarza się, że posiadają niski poziom motywacji wykazując niechęć do nauki ze względu na możliwe niepowodzenia w poprzednim etapie edukacyjnym. Reprezentują oni zróżnicowany poziom umiejętności językowych, różne tempo nauki, różny poziom samodzielności. W tej grupie mogą znaleźć się uczniowie ze SPE. Należy pamiętać, że szkoła zobowiązana jest „do podejmowania działań mających na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości. Uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych i tempa uczenia się” (Dz.U.2018 poz.467).

Planując nauczanie języka angielskiego w szkole branżowej należy zadbać o to, aby zajęcia językowe nie ograniczyły się jedynie do sali lekcyjnej. Warto pomyśleć o współpracy z takimi instytucjami edukacyjnymi jak British Council, American Corner czy szkołami partnerskimi, z którymi można podjąć współpracę przy projekcie eTwinning. Należy stwarzać jak najwięcej sytuacji edukacyjnych, dzięki którym młodzież będzie częściej posługiwać się językiem angielskim. Istotne jest, aby zajęcia odbywały się w języku angielskim, dając przez to uczniom możliwość używania języka w różnych rodzajach interakcji pomiędzy nauczycielem a uczniami oraz pomiędzy grupami uczniów. **Treści nauczania powinny być dostosowane** do potrzeb uczniów, do realizacji ich własnych celów komunikacyjnych zwłaszcza tych związanych z przygotowaniem do przyszłej pracy zawodowej (zasada adekwatności). Warto pomyśleć o integracji treści językowych z treściami z przedmiotów zawodowych, dzięki którym uczniowie będą mogli przyswajając wiedzę zawodową oraz kształtować kompetencje językowe w tym samym czasie (Maziarska-Lesisz 2019b). W tym celu warto wykorzystać podejście CLIL (**zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe**, ang. *Content and Language Integrated Learning*), które uwzględnia różnorodność uczniów, pozwala na rozwój wszystkich kompetencji kluczowych, a uczniowie przyswajając wiedzę zawodową przy wykorzystaniu języka obcego będą znacznie lepiej przygotowani do podjęcia pracy w określonym zawodzie.

Istotne znaczenie na tym etapie edukacyjnym ma **kształtowanie i rozwijanie kompetencji kluczowych oraz umiejętności miękkich**, gdyż są one niezbędne we współczesnym świecie. Zgodnie z Zaleceniami Rady Europy z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, kompetencje kluczowe są niezbędne każdemu człowiekowi do „samorealizacji i rozwoju osobistego, zatrudnienia, włączenia społecznego i zrównoważonego stylu życia. (...) Istotniejsze niż kiedykolwiek wcześniej są takie umiejętności jak, umiejętność rozwiązywania problemów, krytycznego myślenia, zdolność do współpracy, umiejętność kreatywnego myślenia, myślenia komputacyjnego i samoregulacji. Są to narzędzia pozwalające to, czego się nauczono, wprowadzać w życie w czasie rzeczywistym, by generować nowe idee, nowe teorie, nowe produkty i nową wiedzę” (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).

1.5. Planowanie procesu edukacyjnego w trybie zdalnym

Jednym z najważniejszych zadań w czasie wprowadzenia nauki w trybie zdalnym jest wybór sposobu prowadzenia zajęć. Dobrą praktyką jest korzystanie z jednej platformy zdalnego nauczania wybranej dla całej szkoły, gdyż będzie to korzystne dla uczniów, ich rodziców oraz nauczycieli. **Platforma zdalnego nauczania** pozwala gromadzić materiały edukacyjne w jednym miejscu, porządkuje pracę nauczyciela i ucznia, pozwala na sprawną komunikację z uczniami, rodzicami oraz nauczycielami oraz, przede wszystkim umożliwia prowadzenie zajęć online w czasie rzeczywistym.

Na stronie Serwisu Rzeczypospolitej Polskiej (gov.pl/cyfryzacja) opublikowano wykaz bezpłatnych narzędzi do pracy zdalnej. Wśród nich są platformy Office 365 (w tym Microsoft Teams) oraz G-Suite (w tym Classroom i Meet), poradniki wideo, przydatne programy, zasoby i treści.

Umiejętność sprawnego posługiwania się danym narzędziem jest niezbędna, aby sprawnie i efektywnie prowadzić nauczanie w trybie zdalnym. W tym celu nauczyciel może skorzystać z filmików instruktażowych oraz webinarów, które przedstawiają zasady funkcjonowania danych programów.

Na pierwszych lekcjach należy zapoznać uczniów z **obsługą narzędzi**, z którymi będą pracować, oraz jak otwierać linki, wysyłać zadania, umieszczać pliki we wspólnej przestrzeni, jak edytować teksty.

Nauczyciel powinien zastanowić się nad sposobami pracy w trakcie nauki zdalnej, uwzględniając pracę w grupach, parach, dyskusję, wykład, analizę tekstu oraz ćwiczenia praktyczne z wykorzystaniem narzędzi internetowych, z działaniem których również należy się wcześniej zapoznać. Wśród nich nauczyciel ma do dyspozycji: wirtualne tablice – Padlet Jamboard lub Wakelet, narzędzia do tworzenia ćwiczeń interaktywnych – Wordwall, LearningApps, Quizziz, Kahoot i wiele innych.

Należy również **zaplanować sposób informowania** uczniów i rodziców o czynionych postępkach, **sposób komunikacji** z uczniami i ich rodzicami, **sposoby weryfikacji wiedzy i umiejętności** młodzieży dostosowane do ich możliwości technicznych. Istotne jest, aby, planując nauczanie zdalne, nauczyciel uwzględnił możliwości zarówno psychofizyczne, jak i techniczne wszystkich uczniów – w myśl zasady o równym dostępie do edukacji (Pintal 2021).

1.6. Planowanie procesu wychowawczego

Obok zadań dydaktycznych nauczyciel wykonuje również zadania wychowawcze, profilaktyczne oraz opiekuńcze. Poprzez termin wychowanie rozumie się całość wpływów i oddziaływań, które kształtują rozwój człowieka i przygotowują go do życia w społeczeństwie (Suchodolski 1982).

Każda szkoła posiada szkolny **program wychowawczo-profilaktyczny**, który powinien być spójny ze statutem szkoły i zawartymi w nim wewnątrzszkolnymi zasadami oceniania. Program jest opracowany na podstawie diagnozy potrzeb i problemów, które występują w środowisku szkolnym, a jego celem jest zapobieganie zachowaniom destrukcyjnym u uczniów (profilaktyka uzależnień). Rolą szkoły jest wspomaganie wychowawczej funkcji rodziny, wspieranie uczniów w sferze emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej. Zgodnie z zapisem w podstawie programowej kształcenia ogólnego: „zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości (...). Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji” (Dz. U. 2018 poz. 1679). Poza tym, szkoła również powinna podejmować działania „związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi” (tamże).

Podsumowując, planując proces kształcenia na początku każdego roku szkolnego nauczyciel musi uwzględnić wiele czynników, takich jak wiek uczniów oraz ich poziom językowy, specyfikę edukacji w szkole branżowej oraz potrzeby uczniów tego typu szkoły. Tworząc swój coroczny warsztat pracy, nauczyciel powinien zapewnić młodzieży dostęp do edukacji dostosowanej do wymagań kolejnego etapu edukacyjnego oraz do wymagań rynku pracy zawodowej (Kielar 2011).

ROZDZIAŁ II

Nauczanie języka angielskiego na III etapie edukacyjnym w szkole branżowej I oraz II stopnia

Podstawa programowa kształcenia ogólnego obliguje nauczycieli do kształtowania i rozwijania u uczniów szeregu umiejętności językowych, w tym umiejętności samodzielnego uczenia się. Aby uczeń był w stanie efektywnie przyswajać język obcy oraz komunikować się w nim, nauczyciel powinien zadbać o zapoznanie ucznia z różnymi strategiami uczenia się, dostosować metody i formy pracy do potrzeb ucznia szkoły branżowej I i II stopnia (w tym ucznia ze SPE), starać się podtrzymywać i rozbudzać motywację wewnętrzną ucznia i stale rozwijać kompetencje kluczowe, które są niezbędne do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

2.1. Zasady nauczania języka angielskiego na III etapie edukacyjnym

Zgodnie z **ideą humanistycznego podejścia** – potrzeby, zainteresowania, możliwości oraz zdolności uczniów są kluczowe w procesie planowania i organizowania kształcenia. U podstaw tego podejścia leżą następujące zasady zgodne z celami zawartymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego:

- umożliwianie uczniowi i zachęcanie go do rozwoju własnego potencjału oraz rozwijania umiejętności samooceny;
- rozwijanie i wzmacnianie w uczniu poczucia bezpieczeństwa oraz wiary we własne możliwości;
- zachęcanie ucznia do wzięcia odpowiedzialności za własną naukę;
- zachęcanie ucznia do twórczego podejścia do nauki języka obcego oraz wybór treści nauczania;
- poruszanie na lekcjach tematów istotnych, zgodnych z zainteresowaniami uczniów oraz kierunkiem kształcenia w szkole branżowej (Krajewska, Piotrowska i Świgoń 2019).

Poza powyższymi zasadami, nauczyciel powinien wprowadzić oraz przestrzegać kilku innych, które pomogą uczniom zbudować oraz podtrzymać pozytywne nastawienie do nauki języka obcego, opisane są poniżej.

- **Zasada komunikatywności** – polega na upodobnieniu procesu nauczania do realnej komunikacji językowej. Dzięki ćwiczeniom komunikacyjnym (np. dialogom, scenkom językowym), młodzież szkoły branżowej uczy się umiejętności zastosowania języka w różnych sytuacjach życiowych, które będą miały przełożenie na kształtowanie postaw zawodowych u uczniów (Szalek 2004). Warto zauważyć, że komunikatywność to kompetencja, bez której nie ma współpracy, gdyż odnosi się także do umiejętności jasnego wyrażania się, słuchania innych oraz dostosowania formy przekazu do sytuacji.
- **Zasada indywidualizacji** – indywidualny sukces ucznia w zakresie uczenia się zależy od dostosowania procesu dydaktycznego do potrzeb. W celu dostosowania technik, metod pracy, strategii uczenia się do potrzeb uczniów, nauczyciel powinien poznać zespół klasowy, z którym będzie pracował. Nauczyciel powinien uwzględnić możliwości poznawcze uczniów, dopasować tempo pracy oraz poziom zadań do możliwości uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (Krajewska, Piotrowska i Świgoń 2019).

- **Zasada używania języka angielskiego** – nauczyciel w trakcie procesu edukacyjnego jest głównym źródłem bodźców językowych, dlatego nie powinien nadużywać języka ojczystego, lecz komunikować się z uczniami w języku docelowym (używać gestów, mimiki oraz pomocy wizualnych). Zarówno komentarze, informacje zwrotne, anegdoty powinny być przekazywane w języku angielskim. Początkowo uczniom będzie trudno przyzwycząić się, lecz wkrótce używanie wyłącznie języka angielskiego przez nauczyciela do komunikacji stanie się naturalne. Uczniowie także powinni komunikować się z nauczycielem oraz innymi uczniami wyłącznie w języku angielskim – w myśl zasady, że młodzież najlepiej uczy się języka używając go (Harmer 2012). Istotne jest, aby na pierwszych zajęciach języka angielskiego przypomnieć i przećwiczyć z uczniami język używany w klasie (*classroom English*) oraz ustalić zasady komunikowania się w trakcie lekcji języka angielskiego.
- **Zasada integrowania nauki języka angielskiego z przedmiotami zawodowymi** – treści przedmiotowe powinny przenikać się, z tego powodu należy korelować je z treściami z przedmiotów zawodowych, aby uczeń szkoły branżowej był przygotowany do funkcjonowania w przyszłości na rynku pracy, był w stanie porozumieć się zarówno ze współpracownikami, jak i z klientem. Wykorzystanie języka angielskiego jako narzędzia komunikacji w odniesieniu do wiedzy zawodowej, w przyszłości pomoże uczniowi w znalezieniu lepszej pracy, dlatego należy budować w uczniach przekonanie o przydatności języka obcego do realizacji celów w życiu prywatnym i zawodowym (Maziarska-Lesisz 2019a).
- **Zasada samokształcenia** – nauczając angielskiego, nauczyciel powinien wskazać techniki, które pomogą uczącym się kształtować sprawności językowe i w ten sposób zachęcić do korzystania z nich w trakcie samodzielnego dokształcania się.
- **Zasada współpracy** – współpraca jest jedną z kluczowych umiejętności, gdyż sprzyja integracji, aktywizuje uczniów, przez co wpływa na rozwój motywacji wewnętrznej. Zadaniem nauczyciela jest wyzwalać w uczniach chęć współpracy a nie rywalizacji między uczniami (Basińska 2017).
- **Obustronna zasada szacunku** – ma przełożenie na stworzenie pozytywnej atmosfery współpracy na lekcjach języka angielskiego, doceniane osiągnięć uczniów oraz ich mocnych stron (Krajewska, Piotrowska i Świgoń 2019). Poza tym, traktowanie ucznia w sposób sprawiedliwy i z szacunkiem oraz wymaganie tego samego od niego, zarówno w relacji nauczyciel-uczeń oraz uczeń-uczeń buduje dobrą relację z uczniami, która przekłada się na efektywność nauczania.

2.2. Koncepcje nauczania języka angielskiego

Programy nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia mają odniesienia do kilku ugruntowanych teorii oraz koncepcji naukowych, które wspólnie tworzą skuteczną koncepcję nauczania języka (Maziarska-Lesisz 2019a). Jedną z nich jest teoria **konstruktywizmu**, która zakłada, że zdobywanie wiedzy jest aktywnym procesem zachodzącym w kontekście kulturowo-społecznym. Uczeń powinien zdobywać nowe doświadczenia i rozwijać swoje umiejętności, dlatego właśnie powinien znajdować się w centrum procesu, aktywnie budując własną wiedzę. Rolą nauczyciela jest inspirować i motywować do działania, pomagać szukać odpowiedzi na nurtujące ucznia pytania, pobudzać ciekawość oraz rozwijać samodzielność uczenia się (tamże).

Kolejną koncepcją, wspomnianą przez autorkę programów nauczania, jest **głębokie uczenie się głębokie** (ang. *deep learning*), które pomaga aktywować wcześniejszą wiedzę uczniów i połączyć ją z nową wiedzą. Rolą nauczyciela jest stworzenie uczniom odpowiednich warunków do rozwoju umiejętności krytycznego myślenia, przewidywania, rozwiązywania problemów oraz refleksji nad własną nauką, które przyczyniają się do zwiększenia osobistego zaangażowania ucznia w proces kształcenia (Maziarska-Lesisz 2019a).

Podejście humanistyczne (ang. *humanistic approach*) oraz **holistyczne** (ang. *holistic approach*) również wskazują na możliwość odniesienia nauczania do rzeczywistych sytuacji, odczuć bliskich uczniom, osobistych doświadczeń i przeżyć. Nauka języka jest w tym podejściu traktowana jako narzędzie do osobistego rozwoju, do poznania siebie i powinna generować pozytywne emocje, w myśl zasady, że szczęśliwy uczeń jest znacznie bardziej otwarty i komunikatywny oraz skłonny podejmować nowe wyzwania językowe ze względu na wyższy poziom motywacji. Istotą podejścia humanistycznego jest wspieranie integracji treści językowych z treściami innych przedmiotów (Harmer 2001).

Podejście leksykalne (ang. *the Lexical Approach*) wychodzi z założenia, że nauka języka nie polega na przyswajaniu wyizolowanych słów, lecz całych zwrotów. Dzięki temu, uczeń posługuje się gotowymi frazami, co przekłada się na łatwiejsze tworzenie poprawnych zdań. Gramatyka jest nauczana poprzez proces obserwacji i eksperymentowanie (Harmer 2001).

Podejście komunikacyjne (ang. *Communicative Approach/Communicative Language Teaching*) skupia się na rozwijaniu umiejętności językowych (czytania, mówienia, słuchania i pisanie) tak, aby język wykorzystywany był w wielu kontekstach i w takich celach komunikacyjnych, jak uzyskiwanie i przekazywanie informacji (tamże). Podejście komunikacyjne i przykłady zastosowania na lekcji języka angielskiego zostały szerzej omówione w podrozdziale 2.3.2.

Zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe (CLIL) to jednoczesne nauczanie przedmiotu oraz języka obcego, które rozwija procesy poznawcze ucznia, stawia go w centrum procesu edukacyjnego, wspiera rozwój kompetencji kluczowych oraz sprawia, że język staje się dla ucznia narzędziem pracy nad treściami przedmiotowymi (Coyle, Hood i Marsh 2010). Ten rodzaj podejścia został szerzej omówiony w podrozdziale 2.3.2. niniejszego poradnika.

Kolejną koncepcją efektywnego nauczania języka angielskiego jest **nauczanie skierowane na ucznia** (ang. *Learner-centred teaching*), w którym uczeń znajduje się w centrum procesu nauczania, będąc odpowiedzialnym za własną naukę, zaś rolą nauczyciela jest pomoc uczniowi w tym procesie. Innym przykładem jest **nauczanie wielozmysłowe** (ang. *multi-sensory teaching*) aktywizujące więcej niż jeden kanał sensoryczny (kanał wzrokowy, słuchowy i kinestetyczny) w celu przetworzenia i zrozumienia informacji nabywanych w procesie uczenia się (Maziarska-Lesisz 2019b).

Koncepcją umożliwiającą nauczycielowi poznanie indywidualnych potrzeb ucznia jest **teoria inteligencji wielorakich** (Gardner 1983), która, wpływając na proces nauczania, sprawia, że staje się on bardziej dostosowany do ucznia i jego zainteresowań, w tym ucznia ze SPE. Dzięki zastosowaniu technik i strategii wykorzystujących teorię inteligencji wielorakich, uczeń dowiaduje się w jaki sposób może wykorzystać swoje mocne strony

(Maziarska-Lesisz 2019b). W zależności od rodzaju dominujących u ucznia inteligencji, uczeń powinien wykształcić odpowiednie strategie wspierające jego uczenie się. U ucznia z dominującą **inteligencją językową** warto zaproponować ćwiczenia asocjacyjne, mapy myśli, grupy wyrazów, zabawy słowami, dyskusja, gdyż będą one sprzyjać procesowi zapamiętywania. **Inteligencja matematyczno-logiczna** charakteryzuje się zdolnością do dostrzegania wzorców logicznych, dlatego uczeń powinien umiejętnie opanować struktury gramatyczne, zasady budowania zdań, rozwiązywanie problemów i zagadek logicznych (np. *Einstein's Riddle*). Uczniowie z dominującą **inteligencją wizualno-przestrzenną**, ucząc się/robiąc notatki powinni używać diagramów, wykresów, map umysłowych. **Inteligencja kinestetyczna** to zastosowanie wszelkich strategii związanych z komunikacją niewerbalną, pantomima, lekcje w plenerze. Uczniowie z dominującą **inteligencją interpersonalną** odnajdą się w pracy zespołowej, dyskusji, czy prezentacji, a z **inteligencją intrapersonalną** w samodzielnej pracy dokonując autorefleksji.

Na lekcji języka angielskiego istotne jest, aby nauczyciel wprowadzał metody, techniki, zasady i strategie, które będą kształtowały i stymulowały rozwój kompetencji kluczowych u uczniów. Różnorodność zaprezentowanych w programach nauczania języka angielskiego koncepcji i podejść, pozwoli nauczycielowi na dotarcie do uczniów o różnych stylach uczenia się i sprostania ich indywidualnym potrzebom wzmacniając ich motywację wewnętrzną.

2.3. Formy pracy oraz metody nauczania języka angielskiego w szkole branżowej I oraz II stopnia

W celu zapewnienia optymalnych warunków realizacji podstawy programowej, autorka niniejszego poradnika nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia proponuje szereg form pracy, przedstawiając ich wady i zalety oraz różnorodność metod i podejść do wykorzystania adekwatnie do sytuacji dydaktycznej. Wybierając odpowiednie formy pracy na lekcji języka angielskiego, nauczyciel powinien zastosować te z nich, które zbliżą ucznia do nauki autentycznej komunikacji językowej, zaś w wyborze metod nauczania, nauczyciel powinien przede wszystkim kierować się potrzebami uczniów oraz specyfiką pracy z uczniami szkoły branżowej.

2.3.1. Formy pracy

Zgodnie z informacjami zawartymi w programie nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I stopnia (Maziarska-Lesisz 2019a), do najbardziej popularnych **form pracy** należą praca z całą klasą, praca w grupach, praca w parach, praca pod kierunkiem nauczyciela (indywidualna) oraz samodzielna praca ucznia.

Praca z całą klasą sprawdza się w początkowej i końcowej fazie lekcji, gdy nauczyciel wprowadza, prezentuje i wyjaśnia nowy materiał, podsumowuje lekcję bądź zadaje zadanie domowe.

Zalety pracy z całą klasą:

- poczucie przynależności ucznia do klasy, wspólne dzielenie emocji,
- odpowiednia forma pracy do przekazywania instrukcji i wyjaśnień oraz do prezentowania obrazków, materiału do pracy nad tekstem słuchanym i czytany,
- łatwa obserwacja nastroju uczniów oraz informacja zwrotna dla nauczyciela, czy prezentowany materiał jest zrozumiały (Harmer 2001).

Wady pracy z całą klasą:

- traktowanie klasy jako całości bez indywidualnego podejścia do ucznia,
- brak poczucia odpowiedzialności u ucznia za własną naukę,
- ograniczona możliwość aktywnego udziału uczniów w lekcji,
- ograniczenie możliwości interakcji uczniów w języku angielskim (tamże).

Praca samodzielna ucznia jest wymieniana jako druga pod względem częstotliwości stosowania forma organizacji pracy uczniów (Richards i Lockhart 1994). Stosowana jest między innymi w trakcie testów sprawdzających wiedzę uczniów, realizacji zadań domowych, w zadaniach sprawdzających umiejętność czytania i słuchania ze zrozumieniem, w zadaniach pisemnych.

Zalety pracy indywidualnej:

- indywidualizacja procesu nauczania oraz budowanie u uczniów poczucia odpowiedzialności za własną naukę;
- uczeń pracuje we własnym tempie dostosowanym do jego indywidualnych możliwości;
- uczeń wykorzystuje swoje indywidualne preferencje dotyczące strategii i stylów uczenia się (Konieczna 2013).

Wady pracy indywidualnej:

- brak poczucia przynależności do zespołu klasowego;
- brak rozwoju kompetencji społecznych.

Praca w parach na lekcji języka obcego niesie wiele korzyści dla uczniów ze względu na walory wychowawcze i kształtujące. **Praca w parach** może przebiegać w dwóch formach: w parach otwartych, kiedy to komunikacja uczniów odbywa się publicznie pod nadzorem nauczyciela bądź w parach zamkniętych, gdy uczniowie pracują samodzielnie we własnych zamkniętych parach bez nadzoru nauczyciela (Komorowska 2005).

Istotne jest, aby uczniowie nie pracowali zawsze w tych samych dwójkach, z tymi samymi osobami. Nauczyciel może samodzielnie dobrać uczniów w pary, na przykład poprzez losowanie numerków lub biorąc pod uwagę umiejętności językowe.

Zaletami pracy w parach są:

- wzrost ilościowy komunikacji uczniów w trakcie lekcji języka angielskiego;
- praca uczniów w tym samym czasie oraz dostosowanie tempa pracy do własnych możliwości;
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności u uczniów za wykonane zadanie, a w tym praca nad samodzielnością i umiejętnością samodzielnego uczenia się;
- rozwijanie kreatywności i twórczego myślenia u uczniów oraz wzmacnianie wiary we własne możliwości;
- szansa na pokonanie u ucznia własnej nieśmiałości oraz ograniczeń ucznia z szczególnym potrzebami edukacyjnymi;
- łatwość i szybkość organizacji zadań do pracy w parach;
- rozwijanie kompetencji społecznych u uczniów, szczególnie tych zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

Wadami pracy w parach są:

- hałas w trakcie lekcji, który może przeszkadzać niektórym uczniom w pracy, szczególnie uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (ze spektrum autyzmu);
- wykorzystywanie pracy w parach do rozmowy w języku ojczystym oraz niewykonywanie zadania w języku angielskim (w celu wyeliminowania tego problemu zarówno uczniowie jak i nauczyciel powinni konsekwentnie przestrzegać zasad komunikacji w języku angielskim);
- problematyczny dobór w parę dla niektórych uczniów (Harmer 2012).

Kolejną formą pracy jest **praca w grupach**, na które uczniowie mogą podzielić się sami według własnych preferencji (nauczyciel powinien monitorować tę czynność), jednakże zaleca się, aby zazwyczaj to nauczyciel sam dokonywał podziału, stosując podobne techniki, jak przy doborze uczniów w pary. Można również wykorzystać system losowania kolorowych kartek, wówczas uczniowie, którzy przykładowo wylosowali kolor czerwony tworzą jedną grupę, kolor zielony to kolejna grupa itd. Innym sposobem podziału uczniów w grupy jest wykorzystanie **metody Kugellagera**, czyli praca w zmiennych parach, która wymaga zmiany aranżacji sali lekcyjnej. Uczniowie siedzą w dwóch okręgach naprzeciw siebie. Po realizacji zadania, uczniowie z koła zewnętrznego przesuwają się o jedno miejsce i zaczynają rozmowę z kolejnym uczniem. W Internecie dostępne są aplikacje służące do losowania, na przykład, Wordwall, Luck, Wheel Decide, wylosowane.pl. W trakcie nauczania zdalnego, nauczyciel nie musi rezygnować z tej formy pracy. Do tego celu warto skorzystać z platformy internetowej Microsoft Teams, która posiada narzędzie do podziału uczniów na grupy (podział automatyczny lub ręcznym – przypisanie osób do grupy przez nauczyciela) i umiejscowienie uczniów w osobnych pokojach. Uczniowie wówczas mogą pracować samodzielnie w danym pokoju, a nauczyciel może nadzorować ich pracę, podawać wyjaśnienia odwiedzając po kolei poszczególne pokoje.

Zaletami pracy w grupach są:

- więcej czasu na komunikację w języku obcym;
- zwiększenie aktywności uczniów na lekcji języka angielskiego;
- uczniowie czują się bardziej ośmieleni używając języka obcego w grupie niż przed całą klasą;
- rozwijanie kompetencji kluczowych w zakresie umiejętności uczenia się;
- rozwijanie umiejętności współpracy, negocjacji, wyrażania własnej opinii w kontekście kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości;
- przerzucanie odpowiedzialności za własną naukę na ucznia, czyli promowanie autonomii ucznia (Harmer 2001).

Wady pracy w grupach:

- hałas na lekcji (podobnie jak przy pracy w parach);
- problemy dyscyplinarne – traktowanie pracy w grupie jako czasu wolnego (Komorowska 2005);
- brak współpracy wszystkich uczniów;
- zdolniejsi uczniowie mogą nie dopuszczać słabszych uczniów do zabierania głosu (w tym celu warto zadbać o równy podział obowiązków, wyznaczenie lidera zobowiązanego o równy podział pracy grupowej);
- organizacja pracy w grupie może być czasochłonna.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego podkreśla fakt, że takie formy pracy jak praca w parach i grupach „dają doskonałą możliwość rozwijania tzw. umiejętności miękkich, w tym umiejętności współpracy, oceny mocnych i słabych stron własnych oraz kolegów/koleżanek, doceniania wkładu pracy kolegów/koleżanek, np. w ramach pracy projektowej” (Dz. U. 2018, poz. 467).

Forma pracy powinna być dostosowana do materiału, jaki nauczyciel ma zamiar zaprezentować na lekcji języka angielskiego. Jeśli będzie to, przykładowo, prezentacja nowego materiału gramatycznego, zaleca się pracę z całą klasą. Po zapoznaniu uczniów z nowymi strukturami gramatycznymi, w celu przeciwiczenia materiału, uczniowie mogą pracować zarówno w parach, grupach bądź indywidualnie pod nadzorem nauczyciela. Przy ćwiczeniach umiejętności komunikacyjnych w języku obcym bardzo dobrze sprawdzi się praca w parach. Pracując metodą projektów, praca w grupach będzie odpowiednią formą do realizacji tego zadania.

2.3.2. Metody i techniki pracy

Dokonując wyboru metody pracy, nauczyciel powinien uwzględnić jej **skuteczność oraz przydatność** w realizacji założeń podstawy programowej kształcenia ogólnego na danym etapie edukacyjnym. Dobór metod zależy od celów, treści, zadań dydaktycznych oraz wieku uczniów, jak również od potencjału zespołu klasowego, zaangażowania uczniów, wyposażenia sali lekcyjnej, innowacyjności i otwartości nauczyciela na ciągły rozwój ucznia (Kupisiewicz 2005).

Przy wyborze metody nauczania należy wziąć pod uwagę **specyfikę edukacji w szkole branżowej**, której głównym celem jest zarówno kształcenie ogólne, jak również przygotowanie uczniów do podjęcia pracy zgodnie z potrzebami lokalnego rynku (Dz.U. z dnia 24 maja 2018 r. poz. 996), a w przypadku szkoły branżowej II stopnia również przygotowanie do egzaminu maturalnego.

Nauczyciel może zbudować własny warsztat pracy uwzględniając zaprezentowane w tym rozdziale propozycje metod odpowiadających na potrzeby uczniów o różnych preferencjach dotyczących stylów uczenia się.

Podejście komunikacyjne (ang. *Communicative Approach/Communicative Language Teaching*) skupia się na umiejętności efektywnego porozumiewania się w języku obcym. Aby wykształcić kompetencję komunikacyjną, nauczyciel powinien zorganizować sytuacje zbliżone do naturalnych sytuacji porozumiewania się w języku obcym (Komorowska 2009). Prezentacja materiału powinna być wizualna, sytuacyjna, należy ograniczyć stosowanie języka ojczystego, a objaśnienia i instrukcje ograniczyć do niezbędnego minimum. Dialogi, odgrywanie ról, symulacje, gry, zabawy, zgadywanki, dyskusje w małych grupach to techniki pracy na lekcji prowadzonej z zastosowaniem podejścia komunikacyjnego. Istotne są skuteczność przekazu, uzyskiwania informacji, a nie wyłącznie poprawność gramatyczna. Potrzebę uautentycznienia sytuacji komunikacyjnych można realizować za pomocą zadań z **luką informacyjną** poprzez inicjowanie sytuacji, w których jeden uczeń posiada informację brakującą innemu uczniowi. Taki typ zadań jest skutecznym narzędziem przygotowującym ucznia do realnej komunikacji (Białek 2015).

Podejście komunikacyjne ma wpływ na rozwijanie takich kompetencji kluczowych jak: kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji oraz kompetencje w zakresie wielojęzyczności (Dz. Urz. UE 2018, C189/1). Do celów podejścia komunikacyjnego warto wykorzystać autentyczne artykuły z prasy anglojęzycznej (*The Guardian, The Newswweek, The Times*), wiadomości z brytyjskiej telewizji (*BBC*), fragmenty programów telewizyjnych, podcasty oraz nagrania wideo.

Sposoby realizacji podejścia komunikacyjnego na lekcji języka angielskiego w szkole branżowej I i II stopnia opisano niżej.

- **Znajdź różnicę** – para uczniów otrzymuje dwa obrazki różniące się kilkoma szczegółami. Zadaniem uczniów jest opis swojego obrazka i zaznaczenie różnic na swoim obrazku w trakcie opisywania przez drugiego ucznia w parze. W tym ćwiczeniu nauczyciel może wykorzystać materiał leksykalny z ostatnich lekcji, np. z zakresów tematycznych dom oraz praca (uczniowie otrzymują dwie różne fotografie kuchni z różnym wyposażeniem) bądź z zakresu tematycznego człowiek (uczniowie znajdują różnice w wyglądzie postaci przedstawionej na zdjęciu).
- **Zgadnij kto?** – wykorzystanie gry planszowej ze zdjęciami postaci, gra przeznaczona do pracy w parach. W każdej rundzie uczeń zadaje jedno pytanie dotyczące wyglądu osoby, którą musi odgadnąć. Gdy niemożliwością jest wykorzystanie gry planszowej, nauczyciel może przygotować własne karty z postaciami. Inną możliwością jest indywidualna gra uczniów w grę *Guess Who?* dostępną w internecie.
- **The Talk Show Interview** – uczniowie pracują w grupach trzyosobowych lub czteroosobowych. Nauczyciel przygotowuje karteczki z imionami i nazwiskami sławnych osób do wylosowania przez każdego ucznia. Po wylosowaniu, uczeń wciela się w sławną osobę, podając jak najwięcej informacji na jej temat. Pozostali grupie starają się zgadnąć imię i nazwisko osoby, w którą wcielił się uczeń zadając jej dodatkowe pytania.
- **The Trip to British Museum in London** – grupowa praca projektowa. Uczniowie, wykorzystując zasoby internetowe, przygotowują wycieczkę do Muzeum Brytyjskiego w Londynie. Opracowują wspólnie takie szczegóły jak trasa do Londynu (rodzaj transportu, cena transportu na jednego uczestnika wycieczki), rezerwacja biletów na transport, termin wizyty w muzeum, wizyta w muzeum z uwzględnieniem wartych zobaczenia wystaw (na stronie internetowej British Museum uczniowie zdobędą informacje dotyczące godzin otwarcia muzeum, wystaw stałych i czasowych oraz wydarzeń). Uczniowie wspólnie tworzą prezentację multimedialną bądź przygotowują prezentację w formie graficznej.

Przedstawione propozycje zadań można z powodzeniem **zrealizować w środowisku zdalnym** przy użyciu platformy Microsoft Teams, która, jak wspomniano wcześniej, umożliwia pracę uczniów zarówno w grupach, jak i parach. Realizując przedstawione powyżej przykłady zadań, uczniowie uczą się interakcji ze swoimi rówieśnikami oraz rozwijają kompetencje społeczne poprzez wyrażanie swojej opinii, poszanowanie opinii innych uczniów, negocjowanie, rozwijanie zdolności empatii, współpracy i asertywności (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).

Zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe (CLIL) to innowacyjne podejście zintegrowanego nauczania przedmiotu oraz języka obcego. To nauka przez działanie, w trakcie której treści językowe znajdują zastosowanie w praktyce.

CLIL sprzyja rozwojowi takich umiejętności miękkich jak myślenie przedsiębiorcze, komunikatywność, praca zespołowa, zarządzanie czasem i rozwiązywanie problemów. Podejście **CLIL** można skutecznie wykorzystać w każdej dziedzinie wiedzy, jednakże treść musi być ciekawa i aktualna, wówczas język staje się narzędziem służącym do zdobycia nowej, interesującej wiedzy. Jednym z podstawowych celów tej metody jest przełamywanie bariery komunikacyjnej poprzez wykorzystanie języka angielskiego jako narzędzia do przyswajania nowej wiedzy i ważnych umiejętności (Janus-Sitarz 2014).

Dlaczego warto zastosować **CLIL** w nauczaniu w szkole branżowej I i II stopnia? Otóż metoda ta doskonale łączy naukę języka obcego z treściami zawodowymi, np.: gastronomia, budownictwo, fryzjerstwo czy logistyka. **Dwutorowość tego podejścia** (język obcy oraz nauczany przedmiot) oznacza wzrost motywacji u ucznia (poprzez wprowadzenie autentycznych zagadnień ukierunkowanych na kształcenie zawodowe ucznia), w tym wypadku wiedza staje się narzędziem do dalszego rozwoju kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz. Urz. UE 2018, C189/1). Jest to podejście rekomendowane przez Komisję Europejską, ze względu na promowanie nauki języków obcych i różnorodności językowej. Poza tym, CLIL pomaga rozwijać szereg kompetencji kluczowych takich jak kompetencje matematyczne, informatyczne, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje społeczne. Podejście to pobudza wyobraźnię, kreatywność, przedsiębiorczość, jak również możliwość pozyskiwania wiedzy z wielu perspektyw czy pracy w zespole, podejmowania decyzji i efektywnej komunikacji (Mak b.r.).

Zadaniem nauczyciela stosującego CLIL na lekcji języka angielskiego jest wywołanie potrzeby zdobycia nowych informacji i rozwiązania problemów. Zadanie powinno być na tyle przydatne i atrakcyjne dla ucznia, aby zaangażował się emocjonalnie w jego realizację (tamże).

Przykładowe zadania na lekcji języka angielskiego wykorzystujące podejście CLIL opisano niżej.

- **Przepis na haggis** – uczniowie pracują w grupach, wykorzystując zasoby internetu, szukają informacji na temat tradycyjnej szkockiej potrawy *haggis*. Opracowują przepis kulinarny w języku angielskim posiłkując się filmami na YouTube oraz blogami kulinarnymi, przeliczają jednostki z systemu imperialnego na metryczny. W ramach zajęć praktycznych, uczniowie kształcący się na kierunku gastronomicznym, mogą przygotować potrawę na lekcjach przedmiotów zawodowych. Istotne jest, aby językiem komunikacji w procesie korzystania z przepisu kulinarnego oraz przygotowania potrawy był język angielski.
- **Łańcuch dystrybucji** – uczniowie pracują w parach i opracowują zasady działania łańcucha dystrybucji w języku angielskim. Wykorzystują zasoby internetowe oraz słownictwo poznane na zajęciach języka obcego zawodowego (kształcenie w zawodzie logistyk/spedytor/magazynier), aby w sposób wizualny zaprezentować proces prowadzony od momentu złożenia zamówienia przez klienta poprzez dostarczenie zamówienia i rozliczenie transakcji.

Task-based learning (znany również jako *Task-based instruction*) – głównym celem tej metody jest realizacja konkretnego celu komunikacyjnego i rozwiązanie zadania (Harmer 2001). Metoda ta składa się z trzech faz. **Faza pierwsza, pre-task**, czyli etap

wstępny to wprowadzenie uczniów do zadania, nakreślenie potrzebnych wyrażień/fraz do jego realizacji. Nauczyciel na tym etapie może zastosować środki wizualne (tekst, prezentacja, materiał wideo), które przygotowują uczniów do realizacji zadania. **Faza druga, task cycle**, to praca uczniów w parach bądź grupach składająca się z planowania, przygotowania i prezentacji wykonanego zadania na forum całej klasy. **Faza trzecia, language focus**, to koncentracja na analizie problemów językowych, które pojawiły się w trakcie wykonywania zadania oraz przećwiczenie tych aspektów językowych, które wymagają od uczniów treningu.

Istotną stroną tej metody jest budowanie motywacji u uczniów, gdyż w trakcie realizacji zadania, zdają sobie sprawę z tego, jak wiele są w stanie powiedzieć w języku obcym. Model TBL doskonale sprawdzi się także na lekcji języka obcego zawodowego, gdyż skłania uczniów do wykorzystania wiedzy nabytej w trakcie lekcji przedmiotów zawodowych. Założenie tej metody jest pokrewne do założeń podejścia CLIL, gdyż uczniowie dążą do przekazania informacji, koncentrują się na treści, a język to narzędzie służące do realizacji zadania (Harmer 2001).

Przykładowe zadania z wykorzystaniem metody TBL opisano niżej.

- **Question Game** – uczniowie pracują w parach. Zapisują na kartce jedno pytanie w języku angielskim, które chcieliby zadać reszcie klasy. Jeden uczeń przyjmuje rolę reportera zadającego pytanie, a drugi notuje na kartce odpowiedzi udzielone przez uczniów. Po zakończonym zadaniu analizują udzielone przez swoich rówieśników odpowiedzi (mogą przedstawić wyniki procentowo, w formie tabeli lub nawet w formie prezentacji multimedialnej) i prezentują przed resztą klasy. Pytania mogą nawiązywać do ostatnich lekcji języka angielskiego, do danego zakresu leksykalnego bądź do zawodu, w którym kształcą się uczniowie. Po prezentacji odpowiedzi do zadanych pytań, nauczyciel analizuje z uczniami problemy powstałe w trakcie realizacji zadania (np.: tworzenie pytań ogólnych i szczegółowych, budowa pytania z zastosowaniem odpowiedniej struktury gramatycznej).
- **Surprising recipes** – uczniowie pracują w grupach trzyosobowych lub czteroosobowych. Nauczyciel zapisuje na tablicy kategorie produktów żywnościowych, np.:
  - 2 green vegetables;
  - 4 herbs or spices;
  - 1 dairy product;
  - 1 meat;
  - 1 grain product;
  - 2 tins of some kind of food.

Uczniowie w grupach zapisują kategorie na kartkach i dopisują produkty żywnościowe do danej kategorii, np.:

- 2 green vegetables – cucumber, lettuce
- 4 herbs or spices – mint, salt, pepper, curry itd.

Nauczyciel odbiera uczniom kartki i rozdziela je pomiędzy inne grupy. Zadaniem uczniów jest stworzyć przepis na danie wykorzystując składniki zapisane na kartkach. Grupy planują swoje zadanie, przechodzą do realizacji przygotowując prezentację stworzonego przez siebie przepisu kulinarnego. Nauczyciel może następnie poprosić

uczniów, aby zagłosowali na najlepszą, ich zdaniem, potrawę. W końcowej fazie, nauczyciel przechodzi do analizy problemów językowych, które pojawiły się w trakcie realizacji zadania (np. sposób konstrukcji zdań, wykorzystanych struktur leksykalno-gramatycznych, problemy z wymową).

Metoda odwróconej lekcji (ang. *flipped classrom/flipped teaching*) – to zmiana kolejności tradycyjnych metod nauczania, gdyż praca nad danym zagadnieniem zaczyna się od pracy domowej, a nie od instrukcji bądź wykładu nauczyciela. Właśnie w ramach pracy domowej uczniowie zapoznają się z materiałem udostępnionym im przez nauczyciela (Maziarska-Lesisz 2019b). Materiał ten („pakiet startowy”) może mieć formę filmiku, podcastu, artykułu, prezentacji multimedialnej. Nauczyciel udostępnia uczniom treści konieczne do opracowania zadania domowego za pośrednictwem platform edukacyjnych, z którymi pracują na co dzień, np. Google Classroom, Skype, Microsoft Teams bądź wykorzystując do tego celu dziennik elektroniczny. Uczniowie, pracują w domu samodzielnie nad danym zagadnieniem wykorzystując materiały przygotowane przez nauczyciela. Na kolejnej lekcji nauczyciel dokonuje weryfikacji wiedzy, porządkuje informacje, przechodzi do ćwiczeń praktycznych, a w końcowej fazie podsumowuje temat.

Zaletami metody odwróconej lekcji jest samodzielna praca ucznia we własnym tempie, możliwość rzetelnej analizy materiałów udostępnionych przez nauczyciela oraz ewentualność wykorzystania jej w trakcie nauki zdalnej. Poza tym, metoda indywidualizuje proces nauczania, stawiając ucznia w centrum procesu kształcenia, przejmuje on odpowiedzialność za własny proces zdobywania wiedzy, co przekłada się na rozwój jego kompetencji kluczowych w zakresie rozumienia i tworzenia informacji oraz kompetencji osobistych w zakresie uczenia się.

Metoda odwróconej lekcji sprawdzi się przy wprowadzaniu zagadnień gramatycznych, na przykład czasów narracyjnych (Past Simple, Past Continuous, Past Perfect). Nauczyciel przygotowuje materiał do umieszczenia na platformie internetowej (prezentacja multimedialna, filmik na YouTube, komentarz gramatyczny, jak również kilka zadań wykorzystujących użycie czasów narracyjnych). Uczniowie, w ramach pracy domowej, zapoznają się z materiałem oraz rozwiązują zadania gramatyczne. Na lekcji wspólnie sprawdzają zadania, nauczyciel wyjaśnia wątpliwości, analizuje problemy powstałe w trakcie realizacji zadania domowego oraz podsumowuje temat.

Metoda projektu edukacyjnego jest połączeniem wielu technik i metod pracy. Wykorzystując metodę na lekcjach języka angielskiego, uczniowie zdobywają wiedzę, rozwijają szereg umiejętności (np. społecznych) oraz budują swoją motywację wewnętrzną. Projekt może być realizowany zarówno w edukacji stacjonarnej, jak i zdalnej.

Przygotowując projekt na początku należy zaproponować uczniom temat bądź poprosić o własne propozycje – zgodnie z ich zainteresowaniami lub kształceniem w zawodzie. Kolejnym krokiem jest omówienie form realizacji projektu, którymi mogą być film, podcast, wpis na blogu, vlog, artykuł na stronie internetowej, lapbook, prezentacja multimedialna, plakat, przedstawienie. Następnie nauczyciel przechodzi do formowania zespołów projektowych, ustalania planu działania oraz czasu na realizację projektu. Istotne jest przedstawienie kryteriów oceniania przed zaprezentowaniem

wpracowanych końcowych efektów przez uczniów. Po zaprezentowaniu projektu, nauczyciel może sam dokonać jego ewaluacji bądź też wdrożyć uczniów do ewaluacji koleżeńskiej lub do samooceny efektów swojej pracy.

W trakcie pracy nad projektem, rola nauczyciela jest niezmiernie istotna. Powinien on merytorycznie wspierać uczniów, inspirować, motywować, doradzać, pomagać w doborze odpowiednich materiałów.

Uczniowie szkoły branżowej mogą wykorzystać platformę **eTwinning**, pracując metodą projektu, łącząc język obcy z wiedzą z przedmiotów zawodowych. Uczniowie mogą kontaktować się z młodzieżą z innych europejskich krajów kształcących się w tym samym zawodzie i tworząc wspólny projekt, którego narzędziem komunikacji będzie właśnie język angielski. Międzynarodowa współpraca będzie miała z pewnością przełożenie na poczucie tego, jak ważna jest nauka języka obcego przez uczniów szkoły branżowej, a tym samym na wzrost motywacji uczniów do dalszego kształcenia się.

Praca metodą projektu aktywizuje proces nauczania oraz ma wpływ na rozwój takich umiejętności u ucznia jak poszukiwanie i przetwarzane informacji, posługiwanie się nowoczesnymi technologiami, współdziałanie w grupie, rozwijanie kreatywności (Maziarska-Lesisz 2019a). Atutem tej metody jest ukierunkowanie na rozwój szeregu kompetencji kluczowych, takich jak kompetencje społeczne, kompetencje w zakresie uczenia się, kompetencje cyfrowe, kompetencje w zakresie wielojęzyczności oraz w zakresie rozumienia i tworzenia informacji (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).

Przykładowe tematy prac projektowych dla uczniów szkoły branżowej I i II stopnia z uwzględnieniem zawodu, w którym uczniowie się kształcą:

- How to take a perfect photo using your mobile? – dla branży audiowizualnej.
- Environmental protection can be initiated at home – dla branży chemicznej.
- How to prepare a perfect CV? – dla każdej branży.
- Renewable energy sources – branża elektroenergetyczna.
- What is mechatronics? – branża elektroniczno-mechatroniczna.
- Hair dyeing techniques – branża fryzjersko-kosmetyczna.
- Making floral compositions – branża ogrodnicza.

WebQuest („poszukiwania w sieci”) – to innowacyjna metoda projektu badawczego, którego celem jest samodzielne poszukiwanie, selekcjonowanie i redagowanie informacji pochodzących z internetu. Rolą nauczyciela jest rzetelne zaplanowanie procesu pracy metodą WebQuest, tematyka powinna być atrakcyjna dla ucznia i dotyczyć konkretnego problemu do rozwiązania (Maziarska-Lesisz 2019a).

Przykładowym zadaniem może być opracowanie w języku angielskim przewodnika po rodzinnym mieście uczniów dla obcokrajowców. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy zadaniowe. Uczniowie początkowo planują wspólnie, jakie informacje zamierzają umieścić w przewodniku (historia miasta, zabytki, restauracje itd.). Na tym etapie, uczniowie mogą również wyłonić spośród grupy lidera, odpowiedzialnego za przebieg pracy w grupie oraz w razie problemów, kontakt z nauczycielem w imieniu grupy. Podstawowym źródłem informacji dla uczniów jest sieć, aczkolwiek warto skorzystać z tradycyjnych źródeł takich jak encyklopedie, lokalna prasa, przewodniki o mieście. Końcowy efekt uczniowie przedstawiają na forum klasy – w formie ustalonej przez nauczyciela. Może być to prezentacja multimedialna, wykorzystująca takie narzędzia

jak PowerPoint, Prezi lub Prezentacje Google. Inną formą jest stworzenie strony internetowej przy pomocy takich kreatorów stron jak WordPress, Google Blogger, WebWave, Wix, Webflow czy po prostu WebQuest Generator. W ostateczności uczniowie mogą wykorzystać zwykły, używany na co dzień edytor tekstu wklejając do niego ilustracje.

Wykorzystując **metodę WebQuest** na lekcji języka angielskiego, uczeń jest zmotywowany do twórczego wykorzystania informacji, do analizy materiału, syntezy oraz ewaluacji. Metoda kształtuje wyobraźnię oraz rozwija kompetencje kluczowe u uczniów, uczy twórczego myślenia, stymuluje współpracę w grupie, a jako metoda problemowa jest znacznie efektywniejsza od metod tradycyjnych. Dodatkowym atutem pracy metodą WebQuest jest możliwość wykorzystania jej zarówno w pracy stacjonarnej z uczniami, jak również w środowisku zdalnym.

Metoda stacji dydaktycznych/zadaniowych to jedna z ciekawszych metod pobudzająca aktywność uczniów, ze względu na szybką zmienność zadań, typu zadań oraz miejsca wykonywania zadań. Zajęcia prowadzone tą metodą zwiększają atrakcyjność przebiegu lekcji języka angielskiego, choć przygotowanie zadań na każde z stanowisk może okazać się pracochłonne (Dryjska 2015).

W ten sposób z powodzeniem można zaplanować powtórkę materiału leksykalnego bądź gramatycznego. Nauczyciel przygotowuje niezbędne materiały, rozplanowuje ustawienie stolików z zadaniami dla uczniów, rozdaje uczniom karty pracy, na których uczniowie będą wpisywali rozwiązania zadań. Uczniowie pracują w grupach, przechodząc od jednej stacji do drugiej wykonują zadania. Kolejnym etapem jest sprawdzenie poprawności rozwiązań oraz podsumowanie.

Przykładowe stacje uwzględniające powtórzenie słownictwa z zakresu tematycznego Człowiek.

- **Stacja 1:** Podziel przymiotniki opisujące charakter człowieka na te o pozytywnym znaczeniu oraz o negatywnym znaczeniu.

Positive: sensible, kind-hearted, friendly, outgoing

Negative: unsociable, conceited, selfish, stubborn

- **Stacja 2:** Dopasuj przymiotnik do przymiotnika o znaczeniu przeciwnym.

generous-mean, hardworking-lazy, sociable-shy

- **Stacja 3:** Odd-one-out. Wykreśl wyraz niepasujący do pozostałych.

wavy – straight – curly – striped

- **Stacja 4:** Popatrz na fotografie. Przeczytaj opisy wyglądu zewnętrznego i dopasuj je do danej fotografii.

- **Stacja 5:** Popatrz na fotografie. Wybierz jedną i opisz wygląd zewnętrzny osoby na niej uwzględniając takie informacje jak budowa ciała, włosy, oczy i ubiór.

Wykorzystując metodę stacji, nauczyciel może zaplanować zadania typu **escape room** w kontekście edukacyjnym. Wówczas na każdym stanowisku będzie znajdować się zagadka/zadanie do wykonania przez uczniów i po zdobyciu odpowiedzi (klucza) uczniowie przechodzą do kolejnego stanowiska. Do osiągnięcia ostatecznego celu

(odgadnięcie końcowego hasła) konieczna jest współpraca uczniów i ich komunikacja. Uczniowie w trakcie tej gry edukacyjnej mogą korzystać ze słowników tradycyjnych bądź internetowych. Możliwe jest zastosowanie Pokoju Zagadek w środowisku zdalnym, jednakże w tym celu nauczyciel musi stworzyć całość materiału w formie elektronicznej (można skorzystać z aplikacji Wordwall bądź Genially) bądź posiłkować się darmowymi zadaniami tego typu opublikowanymi w internecie.

Metoda stacji oraz zadania typu **escape room** pobudzają motywację wewnętrzną ucznia, rozwijają kompetencje kluczowe z zakresu wielojęzyczności, porozumiewania się w języku obcym, uczenia się (dzielenie się wiedzą) oraz kompetencje społeczne (współpraca w grupie, wymiana doświadczeń, rozwiązań i pomysłów). Dodatkowym atutem tych metod jest doskonalenie samooceny ucznia, który po wykonaniu zadań może przeanalizować swoje mocne i słabe strony wiedząc, które zadania wykonał poprawnie, a które wymagają dalszego treningu. Kolejną zaletą wspomnianych metod jest poczucie przynależności ucznia do grupy/ zespołu klasowego, możliwość wykazania się inicjatywą oraz szansa na odniesienie sukcesu (Dryjska 2015).

Europejskie Portfolio Językowe – to osobisty dokument uczącego się, w którym może zaprezentować swoje doświadczenie i umiejętności językowe. Portfolio przyczynia się do rozwoju osobistego ucznia, rozwija autonomię ucznia oraz doskonali umiejętność samodzielnego uczenia się. **Europejskie Portfolio Językowe** składa się z trzech części.

- **Paszport językowy** – prezentuje profil językowy ucznia, jego doświadczenie interkulturowe, samoocenę ucznia, informacje jakich języków i od kiedy uczy się.
- **Biografia językowa** – zapis wydarzeń związanych z nauką ucznia, refleksja na temat procesu i strategii uczenia się, stylów uczenia się.
- **Dossier** – teczka, w której uczeń gromadzi swoje najlepsze prace językowe, dyplomy uczestnictwa w konkursach językowych, informacje o udziale w praktykach/ stażu zagranicznym (Europejskie Portfolio Językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów).

Europejskie Portfolio Językowe wspiera ucznia w jego działaniach językowych oraz pomaga mu je dokumentować. Zaleca się założenie portfolio na początku kształcenia danego etapu edukacyjnego (w szkole branżowej I i II stopnia w pierwszej klasie), ustalić zasady i czas pracy z portfolio (np. raz w semestrze), a na koniec etapu kształcenia (w szkole branżowej I stopnia w trzeciej klasie, a w szkole branżowej II stopnia w drugiej klasie) zaprezentować zawartość zgromadzonych materiałów i informacji dokumentujących osiągnięcia ucznia w klasie. Należy mieć świadomość, że portfolio nie dokumentuje jedynie przebiegu nauki szkolnej, ale też pozaszkolnej. Atutem wykorzystania portfolio językowego jest jego zastosowanie zarówno podczas pracy stacjonarnej z uczniami, jak również zdalnie.

Podejście narracyjne (ang. *storytelling*) przyczynia się do rozwojowego sposobu myślenia u uczniów oraz rozwija zasób słownictwa, wyobraźnię, komunikację w języku obcym, charakteryzuje się również zindywidualizowanym podejściem do ucznia, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. To tylko niektóre z zalet podejścia narracyjnego. Tworzenie własnej narracji przez uczniów rozwija ich kompetencje komunikacyjne w języku obcym zarówno w mowie, jak i w piśmie (Muszyńska 2019).

Storytelling może być używane jako tło do wprowadzenia nowego słownictwa jak i jego

utrwalania. Można w tym celu wykorzystać film wideo z internetu i w trakcie oglądania poprosić uczniów o wypisanie słów z danej tematyki. Dopiero wówczas można stworzyć listę przydatnych słów. Następnym krokiem, jest przygotowanie karteczek z nowymi słowami, z których uczniowie losują po kilka. Ich zadaniem jest ułożenie innej, nowej opowieści. Do tego celu można również wykorzystać kostki o nazwie **Story Cubes**, które na każdej z 6 ścianek zawierają odmienny zestaw ilustracji inspirujących do stworzenia oryginalnych opowieści.

Na tej samej zasadzie nauczyciel może ćwiczyć użycie konstrukcji gramatycznych z uczniami. Prowadzący opowiada prostą historię, która zawiera nową formę gramatyczną, np. czas Past Simple. Nauczyciel zadaje uczniom pytania, aby naprowadzić ich na zrozumienie i umiejętność zastosowania tej formy czasu przeszłego. W dalszej części zadania uczniowie losują po kilka słów i tworzą swoją własną opowieść dotyczącą przeszłości. W ten sposób, uczeń ma możliwość w inspirujący sposób ćwiczyć umiejętności mówienia i pisania.

Nauczyciel, mając do wyboru szeroki wachlarz metod, nie powinien ograniczać się tylko do jednej z nich. Ze względu na potrzeby ucznia, metody nauczania warto zmieniać, zagadnienia lekcyjne realizować używając kombinacji różnych metod i technik, modyfikując je do potrzeb celu edukacyjnego, jaki nauczyciel i uczeń zamierzają osiągnąć, tak aby w sposób jak najbardziej efektywny zindywidualizować proces nauczania.

2.4. Rola motywacji ucznia na III etapie edukacyjnym

Motywacja to dążenie do osiągnięcia celu, który wiąże się z różnymi bodźcami (motywami) w nauce języka obcego (Komorowska 2005). Motywacja zawiera w sobie takie czynniki jak: potrzeba badania, stymulacji, nowej wiedzy oraz wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa (Harmer 2001). Istotne jest rozróżnienie typów motywacji: **motywacja zewnętrzna**, na którą składa się szereg uwarunkowań zewnętrznych, jak na przykład nauka języka angielskiego w celu zdania egzaminu maturalnego, nagroda finansowa, zaplanowana zagraniczna podróż. Motywacja wewnętrzna pochodzi bezpośrednio od ucznia, który staje się zmotywowany, przykładowo poprzez wewnętrzną potrzebę bycia lepszym, bądź poprzez działanie, które uczeń lubi wykonywać. Motywacja jest dynamicznym procesem, nie jest stała, podlega wahaniom. Może zdarzyć się, że uczeń utraci istniejącą motywację, dlatego motywowanie uczniów to ciągły proces, który musi być stale podtrzymywany i monitorowany. W podtrzymaniu motywacji wewnętrznej ważne jest zadbanie o dobre relacje z uczniami (zasada wzajemnego szacunku), stworzenie przyjaznej atmosfery, sprawiedliwe ocenianie, równe traktowanie uczniów, pomoc w przypadku problemów ze zrozumieniem materiału lekcyjnego.

Rolą nauczyciela jest zainicjowanie motywacji do nauki języka obcego u ucznia bądź podtrzymanie istniejącej już motywacji (Harmer 2001). Można tego dokonać wyznaczając **cele krótko i długoterminowe**. Celem długoterminowym, może być przykładowo opanowanie języka angielskiego na poziomie B2, podejście do egzaminu FCE (ang. *First Certificate in English*), zdanie egzaminu maturalnego. Cele krótkoterminowe to na przykład opanowanie słownictwa z zakresu leksykalnego Dom bądź odrobienie zadania domowego. Z perspektywy ucznia ważniejsze są dla niego cele krótkoterminowe, gdyż przyczyniają się one do nabywania nawyków związanych z nauką języka i są szybsze do osiągnięcia, co ponownie motywuje ucznia do dalszej pracy.

Poza rozwijaniem kompetencji językowych, rolą nauczyciela jest budowanie w swoich uczniach motywacji. Stanowi to ogromne wyzwanie, szczególnie w pracy z uczniami szkoły branżowej, którzy często nie widzą konieczności czy sensu nauki, dlatego ich powodzenie w nauce w dużej mierze będzie zależało od poziomu motywacji, która jest niemożliwa do osiągnięcia, jeśli uczniowie nie będą rozumieć celu, jaki mają osiągnąć. Z tego powodu cele powinny być jasno i konkretnie sprecyzowane. Zadaniem nauczyciela powinno być również częste uświadamianie uczniom, że wyznaczone przez niego cele są możliwe do osiągnięcia i w ten sposób zachęcać ich do działania. Cele dydaktyczne, które są powiązane z zainteresowaniami uczniów często uważane są przez uczniów jako warte wysiłku a poziom zaangażowania ucznia w naukę przesądza o jej efektywności (Tołwińska 2009). Z tego powodu w procesie nauczania języków obcych warto wziąć także pod uwagę teorię **Inteligencji Wielorakich Howarda Gardnera** (1983), gdyż indywidualne różnice pomiędzy uczniami mają istotny wpływ na proces uczenia się i nauczania języka obcego. Różnice te mogą wpłynąć zarówno na sukces, jak i porażkę ucznia w procesie kształcenia. Znajomość Inteligencji Wielorakich pozwoli nauczycielowi lepiej poznać indywidualne potrzeby uczniów i dotrzeć do nich tak, aby wynieśli jak najwięcej z zastosowanych metod, technik i materiałów dydaktycznych wykorzystanych na lekcji języka obcego. W ten sposób, nauczyciel jest w stanie dotrzeć do większej liczby osób, a uczniowie nauczą się jak wykorzystać swoje mocne strony. Uczeń, który czuje się traktowany jednostkowo podczas lekcji, z pewnością będzie bardziej zmotywowany, co oznacza osiągnięcie przez niego lepszych efektów w procesie kształcenia.

Aby motywacja ucznia była stale podtrzymywana, nauczyciel w szkole branżowej powinien:

- eksponować ucznia na treści, z którymi jest w stanie sobie poradzić;
- dobierać treści zgodne z zainteresowaniem ucznia oraz dostosowane do branży, w której kształci się uczeń (np. wykorzystując materiały autentyczne w postaci tekstów z danej dziedziny zawodowej, instrukcje, filmy instruktażowe w języku angielskim);
- zastosować metody oraz zaprezentować strategie, które pozwolą uczniowi samodzielnie planować swój rozwój osobisty zgodnie z zawodem, w którym kształci się uczeń;
- zadbać o zaspokojenie potrzeb ucznia, takich jak potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba przynależności, samorealizacji, wiedzy i zrozumienia (Maslow 1990).

Aby **stale podtrzymywać motywację** uczniów, każda lekcja powinna być okazją do osiągnięcia realnego sukcesu. Jest to możliwe wtedy, gdy „wymagania będą znajdowały się w górnej granicy możliwości uczniów. Zbyt trudne zadania zniechęcają, powodują być może kolejne poczucie porażki, obniżenie samooceny, zbyt łatwe natomiast, nie przyczyniają się do nabycia nowych umiejętności” (Mejza 2002). Zadanie, które wykonuje uczeń, musi być z jego perspektywy przydatne i warte starań. Dlatego rolą nauczyciela jest wyjaśnienie celowości zadania oraz kierowanie uwagi uczniów na ich proces samodoskonalenia się (Stanowski 2017).

2.5. Rola kształtowania kompetencji kluczowych

Programy nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia oparte są na nauczaniu języka zorientowanym na kompetencje kluczowe, które to są odpowiedzią

na zmiany zachodzące we współczesnym świecie. Rolą nauczycieli jest świadomość konieczności rozwijania uczniowskich kompetencji, rozumianych jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw. Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego, kompetencje kluczowe uczniów powinny być rozwijane na wszystkich etapach edukacyjnych.

Zgodnie z zaleceniami Rady UE kompetencje są niezbędne każdemu człowiekowi do „samorealizacji i rozwoju osobistego, zatrudnienia, włączenia społecznego i zrównoważonego stylu życia. Ponadto posiadanie tych kompetencji umożliwia kierowanie własnym życiem w sposób prozdrowotny i obywatelsko aktywny” (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).

Wyróżnia się 8 kompetencji kluczowych, które są tak samo ważne do rozwoju osobistego:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie przedsiębiorczości;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Wszystkie z wymienionych powyżej kompetencji są jednakowo ważne dla ucznia, aby mógł on dobrze funkcjonować w zmieniającym się świecie nastawionym na ciągłą potrzebę rozwoju osobistego, doskonalić się oraz w przyszłości znaleźć i utrzymać pracę.

Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji na lekcji języka angielskiego mogą być kształtowane i rozwijane poprzez czytanie tekstu ze zrozumieniem, słuchanie, ćwiczenia komunikacyjne, tworzenie wypowiedzi pisemnych w formie blogów, wiadomości e-mail, wpisów na forum. Doskonałym sposobem kształtowania ww. kompetencji jest przygotowanie prezentacji multimedialnych, na których uczniowie mogą przedstawić materiały z różnych obszarów i przedmiotów. Kolejnym sposobem jest prowadzenie prostych negocjacji w typowych sytuacjach życia codziennego (np. reklamowanie towaru, odbiór samochodu od mechanika).

Kompetencje w zakresie wielojęzyczności można rozwijać pracując metodą projektu edukacyjnego, poprzez pracę w parach i grupach, jak również przez udział w programach europejskich, takich jak eTwinning, które umożliwiają uczniom kontakt z rodzimymi użytkownikami języka obcego. Innym sposobem jest uczestnictwo w praktykach, stażach zagranicznych w ramach programu unijnego Erasmus Plus.

Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii mogą być efektywnie kształtowane podczas pracy metodą projektu edukacyjnego, WebQuestu, metodą Task-Based Learning.

Kompetencje cyfrowe obejmują odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych i interesowanie się nimi do celów uczenia się, pracy i udziału w społeczeństwie. Na lekcji języka angielskiego, nauczyciel rozwija wymienione

kompetencje poprzez korzystanie z różnego rodzaju platform edukacyjnych (Microsoft Teams, Google Classroom), stosując metodę grywalizacji przy wykorzystaniu takich aplikacji internetowych jak np. Kahoot, Quizlet, LearningApps, pracując w oparciu o takie programy jak Padlet czy Dysk Google oraz wykorzystując metodę WebQuest i metodę projektu edukacyjnego. W warunkach edukacji zdalnej, narzędzia ICT (od ang. information and communication technologies) są niezbędne w alternatywnej możliwości kształcenia, a edukacja cyfrowa z pewnością ma bezpośredni wpływ na rozwój kompetencji cyfrowych uczniów.

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się powinny być rozwijane i kształtowane na lekcji języka angielskiego wykorzystując takie formy pracy jak praca w parach i w grupie oraz pracując metodą projektu edukacyjnego, metodą WebQuest, jak również pracując nad własnym portfolio językowym.

Kompetencje obywatelskie są kształtowane poprzez zastosowanie nauczania problemowego, metod kształtujące umiejętności społeczne, twórczego myślenia i rozwiązywania problemów. Dlatego idealnie sprawdzi się tutaj metoda projektu edukacyjnego, WebQuest, burza mózgów oraz odgrywanie ról.

Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości opierają się, m.in. na kreatywności, krytycznym myśleniu, rozwiązywaniu problemów, podejmowaniu inicjatywy oraz na zdolności do wykorzystywania pomysłów. Nauczyciel powinien w tym zakresie zaplanować zadania, które rozwijają myślenie strategiczne oraz wyobraźnię uczniów (np. gry zespołowe, metoda projektu edukacyjnego, WebQuest).

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej wiążą się z rozwijaniem twórczych umiejętności i kreatywnym wyrażaniem własnych pomysłów, rozumieniem swojej roli w społeczeństwie oraz znaczeń w różnych kulturach (Dz. Urz. UE 2018, C189/1). W celu rozwijania tych kompetencji można zaproponować lekcje poświęcone kulturze krajów anglojęzycznych, wykłady oraz lekcje online w języku angielskim poświęcone tematом sztuki i kultury.

Podsumowując, metody nauczania, które sprzyjają kształtowaniu i rozwijaniu kompetencji kluczowych, to głównie te, które opierają się na samodzielnym i aktywnym zdobywaniu wiedzy oraz na pracy w parach, grupie, komunikacji w zespole oraz autorefleksji i samoocenie. Istotnym jest fakt, że kształtowanie kompetencji kluczowych u uczniów wynika z realizacji podstaw programowych, a sposób realizowania treści na lekcji języka angielskiego powinien umożliwić rozwijanie wszystkich kompetencji kluczowych.

2.6. Strategie uczenia się

Strategie uczenia się to konkretne działania, środki oraz kroki podejmowane przez uczniów w celu nauczenia się treści materiału lekcyjnego. Nie istnieją strategie odpowiednie dla wszystkich, nie ma dobrych i złych strategii uczenia się, gdyż wybór odpowiedniej strategii zależy od osobowości ucznia oraz jego indywidualnych preferencji (Oxford 1993).

Dodatkowo, wybrane przez ucznia strategie uczenia się będą sprzyjać **rozwojowi umiejętności jego samokształcenia**, gdyż dzięki nim przyswajają on sobie pewne procedury postępowania, które mogą przybliżyć go do osiągnięcia celu. Co więcej, uczeń

zdobywa wiedzę, jak uczyć się efektywnie, a poprzez wybór odpowiedniej dla siebie strategii, wyrabia w sobie nawyki samokształcenia poprzez opanowanie podstawowych sprawności operacyjnych, takich jak ustalenie konkretnego celu oraz określenie sposobu działania. Umiejętne używanie strategii w celu nabycia wiedzy ma wpływ na motywację wewnętrzną ucznia, a przeprowadzany przez niego proces autorefleksji buduje pomost pomiędzy formalnymi, pozaformalnymi a nieformalnymi fazami uczenia się. Samokształcenie jest jedną z form edukacji nieformalnej, która cechuje się świadomością, celowością działania oraz samodzielnością ucznia, co ma wpływ na rozwój u ucznia kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Solarczyk-Szwec 2014).

Według klasyfikacji Rebeki Oxford (1990) można wyróżnić dwa ogólne typy strategii: **strategie bezpośrednie i pośrednie**. Strategie bezpośrednie wpływają bezpośrednio na uczenie się. W tej grupie można wyodrębnić **strategie pamięciowe**, które pomagają w zapamiętywaniu i przywoływaniu informacji. W tym celu, nauczyciel może zastosować na lekcji opisane niżej działania.

- Organizacja materiału:
  - tworzenie grup wyrazowych – **types of houses** (semi-detached house, detached house, bungalow, studio flat, terraced house),
  - mapy myśli – tenses (present, future, past),
  - sketchnoting.
- Powtarzanie i utrwalanie materiału:
  - praca z fiszkami przygotowanymi przez ucznia bądź korzystanie z aplikacji internetowej Quizlet,
  - prowadzenie zeszytu-słowniczka,
  - zapisywanie słów na karteczkach i umieszczenie ich w widocznym miejscu (Maziarska-Lesisz 2019b),
  - zastosowanie aplikacji internetowych – Insta.ling, Kahoot.
- Multimodalne uczenie się poprzez zastosowanie:
  - **strategii kinestetycznych** (łączenie sesji nauki z ćwiczeniami, z chodzeniem w trakcie nauki, używanie samoprzylepnych kolorowych karteczek lub zakreślaczy do oznaczenia materiału),
  - **mnemotechnik** – metoda słów kluczy (skojarzenie angielskiego słowa z słowem w języku ojczystym), rymy, metoda powiązań asocjacyjnych (wyobrażanie sobie obrazu do każdego słowa),
  - **strategii wizualizacji** – kolaż, plakat, zdjęcie (Sulikowska 2008).

Drugą grupę strategii bezpośrednich stanowią **strategie kognitywne** mające na celu rozwiązanie konkretnego zadania. Aby zastosować ten rodzaj strategii, nauczyciel może zastosować następujące działania:

- organizowanie wiedzy (pisanie streszczeń, notatek, podkreślanie słów kluczy);
- analizowanie danego języka obcego (tłumaczenie z języka obcego na ojczysty, analiza zdań metodą dedukcji);
- odbieranie i wysyłanie informacji (korzystanie z takich źródeł jak książki, gazety, słowniki, nagrania audio i wideo, treści internetowe);

- ćwiczenia językowe (powtarzanie za nagraniem, tworzenie zdań, uczenie się utartych zwrotów, ćwiczenie użycia i zrozumienia języka obcego poprzez rozmowę z obcokrajowcem bądź poprzez czytanie książek, artykułów online itp.).

Kolejną grupę strategii bezpośrednich stanowią **strategie kompensacyjne**, które pomagają uczniowi w używaniu języka pomimo braku znajomości słownictwa i odpowiednich struktur gramatycznych. Strategie te doskonale sprawdzają się w trakcie ćwiczenia takich umiejętności jak: rozumienie tekstu słuchanego i czytanego oraz w trakcie zadań komunikacyjnych. Aby uczeń mógł skutecznie wdrożyć proponowane strategie do własnego warsztatu pracy, nauczyciel powinien zaprezentować ich użycie.

Przykładami strategii kompensacyjnych są:

- odgadywanie znaczenia słów w tekście, zwracając uwagę na formę gramatyczną słowa (rzeczownik, czasownik, przymiotnik);
- zwracanie uwagi na mowę ciała oraz emocje rozmówcy w trakcie komunikacji (ćwicząc tę strategię, nauczyciel może wykorzystać film bez dźwięku);
- prośba o powtórzenie bądź sparafrazowanie pytania (Maziarska-Lesisz 2019a);
- przy problemie z komunikacją zastąpienie słowa synonimem, omówieniem bądź wspomaganie się gestami i mimiką (Gałązka 2017).

Strategie pośrednie pomagają w zarządzaniu procesem uczenia się. Wśród strategii pośrednich można wyodrębnić **strategie metakognitywne**, które wspomagają ucznia w organizowaniu, planowaniu i ocenie swojej nauki. Aby przybliżyć uczniom ten rodzaj strategii, nauczyciel powinien:

- centralizować proces uczenia się (czyli utrzymywać i łączyć nowe informacje z już znanymi, unikać czynników, które mogą rozproszyć uwagę uczniów);
- organizować i planować uczenie się (nauczyć uczniów w jaki sposób wyznaczać cele krótko- i długoterminowe, jak przygotować sobie miejsce do nauki w domu);
- oceniać efekty uczenia się (oceniać swoje umiejętności językowe oraz identyfikować błędy).

Strategie afektywne stanowią kolejną grupę strategii pośrednich i ich zadaniem jest pomoc uczniom w procesie uczenia się poprzez radzenie sobie z emocjami. W tym celu należy:

- obniżyć poziom lęku (stosować techniki relaksacyjne);
- samodzielnie motywować się do działania (wrażać głośno pozytywne stwierdzenia o sobie, np. „mówię po angielsku o wiele lepiej niż na początku roku szkolnego”);
- podejmować ryzyko w kwestii komunikacji nie zważając na możliwość popełnienia błędów;
- nagradzać siebie za swoje dokonania/osiągnięte cele;
- starać się zrozumieć własne emocje (rozmawiać o swoich uczuciach).

Ostatnim rodzajem strategii wchodzących w skład strategii pośrednich są **strategie społeczne** związane z relacją i współpracą z innymi ludźmi. Aby zastosować tę grupę strategii, należy skoncentrować się na:

- zadawaniu pytań (prosić o wyjaśnienie bądź powtórzenie);
- współpracy z innymi osobami (w klasie i poza klasą);
- współodczuwaniu (starać się zrozumieć różnice kulturowe rodzimych użytkowników języka obcego, być tolerancyjnym dla odmienności innych osób).

Przykłady użycia różnorodnych strategii uczenia się zostały także zaprezentowane w scenariuszach lekcji opracowanych do programów nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia (Maziarska-Lesisz 2019a, 2019b). **How do we like learning English best? – Jak lubimy uczyć się języka angielskiego?** to scenariusz dla uczniów szkoły branżowej I stopnia, celem którego jest doskonalenie u ucznia własnych strategii uczenia się. Dodatkowo proponuje sposoby radzenia sobie z problemami związanymi z uczeniem się, co prowadzi ucznia do refleksji związanej z nauką języka i buduje jego poczucie własnej wartości.

Innym przykładem scenariusza lekcji opracowanego, tym razem dla uczniów szkoły branżowej II stopnia jest lekcja pod tytułem **Give up your bad habits – Pozbądź się złych nawyków**, w której uczeń stosuje strategie wspomagające uczenie się, takie jak *jigsaw reading* (czyli metoda polegająca na wspólnym uczeniu się) oraz przygotowanie własnych banków słownictwa koniecznego w realizacji dalszego etapu lekcji.

Planning a sports centre – Planujemy centrum sportowe to scenariusz zajęć opracowany dla uczniów szkoły branżowej II stopnia, w którym uczniowie rozwijają umiejętność uczenia się poprzez korzystanie z szeregu strategii komunikacyjnych i kompensacyjnych (rozwiązywanie puzzli słownych, powtarzanie słownictwa grupując słowa w rodziny wyrazów, dyskusja klasowa, uzupełnianie luk w tekście słuchanym). W ten sposób uczniowie aktywują dotychczasową wiedzę i wykorzystują technikę przewidywania w ćwiczeniach na rozumienie ze słuchu.

Należy podkreślić istotną rolę nauczyciela w przekazywaniu uczniom wiedzy na temat strategii uczenia się. Ważne jest, aby trening strategii nie ograniczał się jedynie do prezentacji, lecz stwarzał możliwość praktycznego ich zastosowania w trakcie zadań lekcyjnych. Należy również zadbać o różnorodność proponowanych strategii, gdyż to pozwoli uczniom na wybór swoich indywidualnych strategii uczenia się.

2.7. Interdyscyplinarność

Dynamiczne zmiany we współczesnym świecie implikują potrzeby zmian również w sferze edukacji. Z tego powodu tak ważne jest nowe podejście do nauczania integrujące wiedzę z zakresu języka obcego oraz treści z innych przedmiotów (w przypadku szkoły branżowej, treści z przedmiotów zawodowych).

W zapisach podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I i II stopnia można znaleźć treści, które pośrednio nawiązują **do pojęcia interdyscyplinarności**. Na tym etapie edukacyjnym niezbędne jest „tworzenie i wykorzystywanie takich zadań językowych, które będą stanowiły ilustrację przydatności języka obcego nowożytnego do realizacji własnych celów komunikacyjnych, w tym związanych z zawodem, w którym kształci się uczeń (...)”. Kształcenie w zakresie języka obcego nowożytnego nie odbywa się w edukacyjnej próżni – powinno ono wspierać i być wspierane przez kształcenie w zakresie pozostałych przedmiotów oraz umiejętności ogólnych” (Dz.U. 2017 poz. 356).

W planowaniu i prowadzeniu zajęć w szkole branżowej I i II stopnia należy zadbać o **połączenie nauki języka angielskiego z innymi przedmiotami**, gdyż przyswajając wiedzę przedmiotową poprzez język obcy, uczniowie „zyskują przydatność nauki tego języka, nabywają umiejętności uczenia się i rozwijają zdolności poznawcze, umiejętności komunikacyjne oraz świadomość interkulturową” (Maziarska-Lesisz 2019a: 21).

Najczęściej proces interdyscyplinarności w przypadku szkoły tego typu ma miejsce na zajęciach języka angielskiego zawodowego, który to łączy treści językowe z treściami przedmiotów zawodowych. W podrozdziale 2.2.2. niniejszego poradnika zaprezentowano podejście **CLIL**, które w doskonały sposób przyczynia się do integracji przedmiotowo-językowej. Podejściem, które można zaproponować uczniom w szkole branżowej jest tzw. **CLIL-VET**, w którym elementy zintegrowanego kształcenia przedmiotowego są wprowadzane do kształcenia zawodowego. Implementacja tego podejścia jest istotna dla skutecznej komunikacji w języku obcym w przyszłym miejscu pracy. Dodatkowo, uczniowie odkrywają praktyczne zastosowanie języka, zdobywają większą biegłość w komunikacji, co w przypadku uczniów szkoły branżowej ma przełożenie na zasadność nauki języka obcego (Clil-Vet b.r.). Przykładowym działaniem może być zaplanowanie udziału uczniów w międzynarodowych targach związanych z branżą, w której się kształcą. W tym celu uczniowie zapoznają się z informacjami dotyczącymi tego wydarzenia za pośrednictwem stron internetowych, planują termin wizyty, uczą się jak w sposób formalny napisać wiadomość mailową do organizatorów targów. Mogą również zaplanować podróż, posiłki oraz zarezerwować nocleg.

Interdyscyplinarność może być również wykorzystywana podczas realizacji projektów edukacyjnych. Programem popularyzującym to wielostronne podejście do integracji przedmiotowo-językowej jest **platforma eTwinning**, dzięki której można nawiązać współpracę z zagranicznymi szkołami zainteresowanymi wymianą doświadczeń. Program udostępnia dwie przydatne platformy: **eTwinning Live**, na której można znaleźć szkołę zainteresowaną współpracą z naszą szkołą oraz **TwinSpace** – przestrzeń oraz wielojęzykowe narzędzie stworzone do realizacji konkretnych zadań projektowych, takich jak wymiana doświadczeń, współpraca czy przechowywanie dokumentacji projektu. *StreetArt around Europe, Hi-Tech English, Shipping of Goods beyond the EU Borders, Migration-the circle of life* to tylko kilka przykładów projektów interdyscyplinarnych dostępnych na stronie eTwinning.

Fundacja Azja-Europa – Dwa Kontynenty – Jedna Klasa (classnet.asef.org) daje polskim uczniom możliwość uczestniczenia w lekcjach z uczniami z dwóch kontynentów. W każdym roku ustalane są tematy zajęć interdyscyplinarnych, na przykład *Education for Sustainable Development & Global Citizenship as well as Digital Competences*. Uczniowie wspólnie z nauczycielem opracowują treści lekcji zgodnie z tematyką zajęć na dany rok szkolny. Proces lekcyjny z partnerem projektowym odbywa się w sposób zdalny.

Kolejną możliwością na włączenie zasady interdyscyplinarności w nauczanie języka obcego jest udział uczniów w programie unijnym **Erasmus+ Kształcenie i szkolenia zawodowe, Akcja 1 – Projekty Mobilności Uczniów i Absolwentów Szkół** (erasmus-plus.ec.europa.eu). Biorąc udział w projekcie uczniowie szkoły branżowej mają możliwość odbycia praktyki zawodowej bądź stażu w wybranym w trakcie składania wniosku projektowego kraju. Erasmus+ promuje włączenie społeczne, różnorodność, edukację cyfrową, podnoszenie świadomości uczniów oraz dzielenie się doświadczeniem i wiedzą. Celem akcji jest wspieranie rozwoju sieci zawodowych w Europie, promowanie wykorzystania innowacyjnych metod nauczania, poprawa uczenia się języków i wykorzystanie ich w sytuacjach zawodowych. Wyjazd na staż to praktyczna nauka języka angielskiego w połączeniu ze słownictwem zawodowym, nawiązanie kontaktów

towarzysko-biznesowych, poznanie zagranicznego rynku pracy, przełamanie bariery komunikacyjnej, rozwijanie umiejętności miękkich, takich jak umiejętność komunikacji, współpracy, asertywności, zarządzania czasem, radzenia sobie w sytuacjach stresowych. Dzięki udziałowi w programie mobilności, uczniowie wzmocnią swoją motywację wewnętrzną do nauki języka angielskiego oraz pewność siebie, poznają również swoje mocne i słabe strony w trakcie konfrontacji z zagranicznym rynkiem pracy.

Zadania oraz projekty interdyscyplinarne rozwijają zdolność do refleksji, z tego też powodu interdyscyplinarna edukacja może stanowić pomoc uczniom w rozwijaniu zainteresowania dziedzinami, którymi wcześniej nie byli zaciekawieni, oraz przyczynia się do budowania podstaw do uczenia się przez całe życie.

2.8. Zasady projektowania uniwersalnego i specjalne potrzeby edukacyjne

Termin **projektowanie uniwersalne** odnosi się do takich rozwiązań edukacyjnych, aby mogły być wykorzystane przez jak największą grupę osób bez potrzeby szczegółowych dostosowań (Domagała-Zyśk 2015).

Projektowanie uniwersalne związane jest z uwzględnieniem potrzeb wszystkich uczniów, łącznie z uczniami posiadającymi opinie (o dysleksji, dysgrafii, dyskalkulii), orzeczenia z poradni psychologiczno-pedagogicznych, zalecenia od lekarzy specjalistów. Aby proces kształcenia przebiegał we właściwy sposób, należy skoncentrować się na dostrzeganiu mocnych stron uczniów, a celem powinno być uzupełnianie deficytów. Ważne jest, aby w procesie dydaktycznym budować pozytywne nastawienie ucznia do nauki i wzmacniać jego samoocenę.

W projektowaniu uniwersalnym w edukacji mają zastosowanie trzy zasady:

- „zapewnienie różnorodnych sposobów przekazu informacji w czasie zajęć dydaktycznych;
- zapewnienie uczniowi różnorodnych form ekspresji i prezentowania wiedzy i kompetencji;
- zapewnienie różnorodnych form zaangażowania i motywowania ucznia do pracy” (Domagała-Zyśk 2019).

Poza wspomnianymi trzema zasadami projektowania uniwersalnego, nauczyciel powinien również zastosować zasady szczegółowe instruujące jakimi cechami powinien charakteryzować się przygotowany przez nauczyciela materiał do pracy z uczniem ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi. Są to:

- **równość w dostępie** – każdemu uczniowi powinien zostać zapewniony dostęp do edukacji o jednakowej jakości, zalecenia polityki oświatowej dotyczące edukacji włączającej uwzględniającej różnorodność uczniów, w tym różnorodność wynikającą z niepełnosprawności (Dz.U. z dnia 24 sierpnia 2017 r., poz.1578);
- **elastyczność użycia** – możliwość wykonania zadania w różnym czasie i w różnej formie (np. uczeń może wykonać dane zadanie w formie elektronicznej bądź papierowej);
- **intuicyjność użycia** – przygotowanie takiego zadania, którego instrukcja nie będzie zbyt skomplikowana (polecenia powinny być krótkie, przekazywane w języku zrozumiałym dla ucznia);
- **dostępność informacji** – dostępność percepcyjna informacji (słowo, dźwięk, obraz);

- **tolerancja na błędy** – uświadomienie uczniom, że błąd wpisuje się w proces uczenia się i jest nieodłącznym elementem procesu edukacyjnego;
- **niski poziom wysiłku fizycznego** – należy zadbać, aby niepotrzebnie nie narażać ucznia na dodatkowe zmęczenie (np. użycie zbyt małej czcionki na karcie pracy, zbyt dużo informacji na jednej stronie mogą zaburzyć percepcje ucznia z dysfunkcjami);
- **dostępność przestrzenna** – ta zasada dotyczy zarówno uczniów mających problemy z poruszaniem się, ale też tych mających trudności w zakresie motoryki małej (uczniowie ci potrzebują więcej przestrzeni na karcie pracy/ teście w celu wykonania zadania) (Domagała-Zyśk 2019).

Zgodnie z powyższymi zasadami, każdemu uczniowi powinien zostać zapewniony dostęp do edukacji o tej samej jakości, możliwości działania i ekspresji, odpowiednie warunki do rozbudzania zainteresowań, wspieranie jego autonomii oraz zachęcenie do autorefleksji i samooceny. Pracując z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nie można pominąć uczniów zdolnych, których charakteryzuje wysoka motywacja do nauki języka, ale też ponadprzeciętne zdolności.

Podsumowując, nauczanie języka angielskiego w szkole branżowej wymaga podejścia integrującego różnorodność metod, form, technik nauczania i strategii uczenia się. Należy w tym celu wziąć również pod uwagę specyfikę edukacji w szkole branżowej, której głównym zadaniem jest prowadzenia kształcenia zawodowego przygotowującego uczniów do podjęcia pracy zgodnie z potrzebami lokalnego rynku (Dz.U. z dnia 24 maja 2018 r. poz. 996). Programy nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia opierają się na podejściu humanistycznym, z tego powodu proces dydaktyczny powinien być tak skonstruowany, aby rozwijać u ucznia świadome zaangażowanie i przejmowanie odpowiedzialności za własną naukę oraz wdrażać ucznia do samooceny. Takie działania wyposażą uczniów w kompetencje kluczowe oraz umiejętności niezbędne do ich przyszłego funkcjonowania na rynku pracy (Maziarska-Lesisz 2019a i 2019b).

ROZDZIAŁ III

Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka angielskiego w szkole branżowej I oraz II stopnia

Uczenie w dużym stopniu jest zależne od **organizacji procesu** nauczania, którego celem jest zachęcenie uczniów do nauki treści wynikających częściowo z ich potrzeb oraz zainteresowań. Nie bez znaczenia jest tutaj także przygotowanie sali lekcyjnej oraz pomocy dydaktycznych, które pośrednio wpływają na proces uczenia się. Do zadań nauczyciela należy również zarządzanie zespołem klasowym, który niejednokrotnie jest bardzo zróżnicowany. Wszystkie te elementy wpisują się w prawidłową organizację procesu nauczania.

3.1. Warunki i sposób realizacji podstawy programowej

Zgodnie z zapisem podstawy programowej, uczeń powinien mieć możliwość kontynuacji języka obcego, którego uczył się jako pierwszego na I i II etapie edukacyjnym. Uczniowie szkoły branżowej I i II stopnia uczą się obowiązkowo tylko jednego języka obcego (Dz.U.2017 poz.356). Ze względu na powszechność, w większości przypadków jest to właśnie język angielski, który zgodnie z zapisami Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego (2003) w przypadku uczniów szkoły branżowej I stopnia powinien być opanowany na poziomie A2+/B1. W przypadku uczniów szkoły branżowej II stopnia zakłada się opanowanie języka angielskiego na poziomie B1+/B2.

Organizując proces kształcenia w szkole branżowej, nauczyciel powinien pamiętać, że treści nauczania powinny być **realizowane spiralnie** uwzględniając zakres tematyczny, środki językowe oraz struktury gramatyczne określone w podstawie programowej. Poza tym, należy wziąć pod uwagę zróżnicowanie klasy pod względem opanowania poszczególnych sprawności językowych oraz kierować się **kryterium przydatności**, wzbogacając treści lekcyjne o elementy związane z kształceniem zawodowym zgodnym z profilem kształcenia w danej szkole branżowej (Maziarska-Lesisz 2019a).

Istotną rolę w realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkole branżowej I i II stopnia odgrywa **analiza potrzeb uczniów** połączona z **wynikami diagnozy umiejętności** językowych uczniów oraz stanu ich wiedzy. Na tej podstawie nauczyciel powinien dostosować formy i metody pracy, dzięki którym uczeń będzie miał możliwość poszerzać swoją wiedzę i rozwijać umiejętności niezbędne do funkcjonowania na współczesnym rynku pracy (Maziarska-Lesisz 2019a). Umiejętności językowe powinny być rozwijane poprzez **indywidualizację procesu nauczania** w grupach uczniowskich o przybliżonym poziomie zaawansowania z uwzględnieniem założeń edukacji włączającej.

W planowaniu i prowadzeniu zajęć językowych należy również zadbać o to, aby język angielski był językiem interakcji w klasie nie tylko w momencie zadań językowych.

Treści nauczania powinny nawiązywać do zakresu tematycznego odpowiadającego kształceniu w danym zawodzie. W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz.U. z 2017 r. poz. 860), wskazano obszary kształcenia, do których są przypisane poszczególne zawody, są to:

- obszar administracyjno-usługowy,
- budowlany,
- elektryczno-elektroniczny,
- mechaniczny i górniczo-hutniczy,
- rolniczo-leśny z ochroną środowiska,
- turystyczno-gastronomiczny,
- medyczno-społeczny,
- artystyczny.

Realizując **zakres tematyczny nr 4** (praca), można go rozszerzyć o takie treści, jak procedury rekrutacyjne, rozmowa kwalifikacyjna, lokalny rynek pracy, podejmowanie i prowadzenie własnej działalności gospodarczej, sprzęt ochronny, rodzaje narzędzi, stanowiska pracy.

Zakres tematyczny nr 6 (żywienie) może być poszerzony o dietetykę, usługi gastronomiczne, podział produktów ze względu na wartości odżywcze, jednostki miary.

Zakres tematyczny nr 7 (zakupy i usługi) można rozszerzyć o tematy związane z handlem międzynarodowym, łańcuchem dostaw, rodzajami usług (w zależności od profilu szkoły).

Zakres tematyczny nr 9 (kultura) może być poszerzony o treści dotyczące sztuki użytkowej, grafiki komputerowej, kampaniom marketingowym, różnicom kulturowym.

Zadania językowe powinny być zgodne z **kryterium przydatności języka angielskiego** w realizacji własnych celów komunikacyjnych uczniów oraz powinny być związane z przygotowaniem do zawodu. Zaleca się zajęcia zintegrowane łączące język obcy z treściami przedmiotów zawodowych, dzięki którym uczniowie będą przyswajając wiedzę oraz rozwijać kompetencje językowe w zakresie obszaru zawodowego zgodnego z profilem szkoły. W tym celu warto wykorzystać podejście CLIL, CLIL-VET oraz metodę projektu edukacyjnego, dostosowując treści kierując się **kryterium przydatności**.

Zaleca się stwarzać jak najwięcej sytuacji edukacyjnych, które pozwolą uczniom świadomie uczestniczyć w procesie uczenia się oraz rozwijać swoje zainteresowania. W tym celu warto wykorzystać platformę **eTwinning** (uczniowie mogą nawiązać kontakt z zagraniczną szkołą, w której uczniowie kształcą się w tym samym profilu), dzięki której uczniowie zostaną wdrożeni do praktycznego wykorzystywania swoich umiejętności językowych, co przełoży się na jednoczesny rozwój kompetencji kluczowych (Dz.U. 2018, poz. 467).

Działania nauczyciela na lekcji języka angielskiego powinny inicjować i podtrzymywać motywację wewnętrzną ucznia, wzmacniać jego poczucie własnej wartości, jego autonomię, wraz z jego prawem do popełniania błędów i uczenia się na nich. Uczeń musi również posiadać przekonanie o przydatności języka angielskiego do realizacji własnych celów zawodowych i osobistych (Maziarska-Lesisz 2019a).

Biorąc pod uwagę wiek ucznia oraz cechy charakterystyczne dla jego rozwoju i potrzeb, lekcje powinny być rzetelnie zaplanowane, aby sprostać wymaganiom i oczekiwaniom młodzieży. Z pomocą przyjdą nauczycielowi **wskazówki do pracy z grupą młodzieży dojrzałą intelektualnie**. Nauczyciel powinien:

- stopniowo wprowadzać objaśnienia i komentarze gramatyczne, aby uczeń nie czuł się zniechęcony, gdy temat okaże się być zbyt trudnym bądź mało atrakcyjnym z punktu widzenia ucznia;
- ze względu na problemy z frekwencją uczniów, rozpoczynać lekcję powtórzeniem i utrwaleniem materiału z poprzednich zajęć;
- wspierać koncentrację ucznia poprzez krótsze a zmienne zadania leksykalno-gramatyczne;
- zadbać o życzliwą i wspierającą atmosferę w klasie;
- dodawać uczniowi pewności siebie przy budowaniu wypowiedzi ustnej/pisemnej;
- pozyskać informację na temat zainteresowań uczniów, tak aby wybrać ciekawy tematycznie materiał językowy;
- wprowadzać pracę w grupach/w parach, w trakcie której uczniowi będzie swobodniej wypowiadać się w języku obcym;
- zwracać się do ucznia w sposób indywidualny, pytać się o jego opinię, prosząc o drobną pomoc, tak aby poczuł, że jest dla nas ważny;
- proponować zadania, które uczeń potrafi zrobić niż ryzykować utratę motywacji ucznia (Harmer 2001).

Nauczyciel, dobierając odpowiednie metody, techniki i formy pracy powinien wspomagać całościowy rozwój ucznia, a szczególnie **umiejętności miękkich** niezbędnych do funkcjonowania w życiu społecznym, czyli w procesie uczenia się przez całe życie.

Poza kształceniem językowym, nauczyciel powinien wspierać ogólny rozwój uczniów i rozwijać umiejętności pozajęzykowe uczniów, czyli umiejętność logicznego myślenia, krytycznej analizy informacji, samodzielności (korzystanie z rozmaitych źródeł informacji, stosowanie różnorodnych strategii uczenia się) oraz pracy zespołowej.

3.1.1. Wyznaczanie celów

Nadrzędnym celem kształcenia językowego jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym. Język obcy powinien być traktowany jako narzędzie umożliwiające uczniowi **osiągnięcie celów komunikacyjnych**, a w przypadku szkoły branżowej powinien również umożliwić realizację zadań związanych z zawodem, w którym kształci się uczeń. Ważne jest również, aby w miarę rozwijania umiejętności językowych uczeń osiągał coraz wyższy poziom poprawności językowej w zakresie stosowanych środków językowych, struktur językowych, gramatycznych oraz fonetycznych (Dz.U. z dnia 24 lutego 2017 poz. 356).

- Z tego powodu, na początku przygotowań do lekcji, po zapoznaniu się z treściami, nauczyciel powinien wyznaczyć cele. Dobrym sposobem może okazać się **metoda SMART**, która oznacza, że cel powinien być S (specific): szczegółowy, M (measurable): mierzalny, A (achievable): osiągalny, R (realistic): realny oraz T (timed): terminowy (O'Neil, Conzemius 2006). Dobrze sprecyzowane cele lekcji, to przykładowo: Uczeń potrafi relacjonować wydarzenia z przeszłości używając czasów narracyjnych, Uczeń potrafi określić intencje autora tekstu, Uczeń potrafi opowiadać o swoim doświadczeniu zawodowym. Dobrze sformułowany cel lekcji pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy został on osiągnięty, zaś osiągnięcie celu wiąże się z poczuciem sukcesu zarówno ucznia jak i nauczyciela.
- **Cele lekcji** mogą koncentrować się na jednym zadaniu, np. na sprawności słuchania ze zrozumieniem lub też mogą dotyczyć większej liczby drobniejszych celów, np.

zwiększenie poprawności wypowiedzi z użyciem czasów narracyjnych. Z reguły lepiej jest sprecyzować jeden-dwa cele lekcji i mieć pewność, że będą one właściwie i w całości zrealizowane (Komorowska 2005).

- **Jasno sprecyzowany cel lekcji** powinien zostać zakomunikowany uczniom na początku lekcji. Można go zapisać na tablicy bądź w trybie nauki zdalnej cel może być również zapisany na wirtualnej tablicy. Planując lekcję nauczyciel powinien zastanowić się, czy cel jest realistyczny, czy zaplanowane zadania zbliżają ucznia do jego realizacji.
- Planując cele lekcji, nauczyciel powinien rozważyć, czy jego priorytety są zgodne z założeniami podstawy programowej, czy uczniowie mają możliwość rozwinięcia umiejętności językowych czy są dostatecznie zmotywowani przez wybór zadań przybliżających do realizacji celów. Odpowiedzi na te przykładowe pytania pomogą ocenić, czy nauczyciel właściwie planuje swoje działania edukacyjne (Kleban 2014).
- Prawidłowe sformułowanie celu lekcji jest istotnym punktem wyjścia do planowania, gdyż pozwala nauczycielowi na dobór odpowiednich metod, technik i pomocy dydaktycznych. Jeśli nauczyciel ma wizję tego, co chce osiągnąć, łatwiej mu przekonać do niej uczniów, a wówczas proces nauczania stanie się bardziej efektywny (Horała 2017).

3.1.2. Organizacja przestrzeni dydaktycznej

W procesie planowania zajęć języka angielskiego należy zadbać o to, aby lekcje odbywały się **w odpowiednio wyposażonej sali językowej**. W preambule podstawy programowej kształcenia ogólnego na III etapie edukacyjnym widnieje zapis, że „każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu. Uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran” (Dz.U.2017 poz. 356).

Poza dostępnym sprzętem komputerowym, **sala lekcyjna** powinna być wyposażona w słowniki językowe, plansze, plakaty językowe, mapy, gdyż odpowiednie ekspozycje na ścianach wspierają drugoplanowe uczenie języka. Odpowiednia aranżacja przestrzeni fizycznej sprzyja kreatywnemu myśleniu uczniów w trakcie procesu lekcyjnego. Uczniowie rozwijają się najlepiej, gdy towarzyszy im poczucie bezpieczeństwa i przyjazne środowisko. Dlatego należy zadbać, aby sala języka angielskiego wzmagała w uczniach świadomość przynależności.

Pracownia językowa powinna być **estetyczna**, nie bez znaczenia jest również kolor ścian w sali lekcyjnej, gdyż wpływa on na emocje uczniów. Zaleca się kolory ciepłe, energetyczne, zachęcające do działania, na przykład kolor pomarańczowy czy odcienie żółci. Odpowiednio dobrane zestawienia kolorystyczne tworzą pozytywną atmosferę, pobudzają umysł i ułatwiają przyswajanie wiedzy. Można również pomyśleć o zastosowaniu farby tablicowej i magnetycznej na jednej ze ścian. Powierzchnie pomalowane farbą tablicową mogą służyć do ekspozycji prac uczniów i być wykorzystywane jako dodatkowe tablice (Ostaszewska 2016). **Przestrzeń** w sali lekcyjnej powinna być tak zaaranżowana, aby nauczyciel miał łatwy dostęp do wszystkich uczniów, oraz aby uczniowie niepełnosprawni również czuli się komfortowo w sali. Dzięki temu nauczycielowi będzie łatwiej komunikować się z uczniami

i wprowadzić dyscyplinę na lekcji. **Ustawienie ławek** powinno być dopasowane do czynności, które będą wykonywane w trakcie lekcji. Raz klasa może być podzielona na stacje (metoda stacji zadaniowych), innym razem ławki mogą być ułożone w koło, aby zachęcić uczniów do udziału w dyskusji.

Sala lekcyjna powinna być **uporzędkowana**, co znaczy, że słowniki, podręczniki, materiały dydaktyczne powinny mieć swoje stałe miejsce.

Czynnikiem mającym wpływ na efektywność procesu dydaktycznego jest odpowiednie **oświetlenie**. Najlepiej, aby było to światło naturalne, jednak gdy zachodzi potrzeba musi być to oświetlenie sztuczne (rano, w miesiącach jesienno-zimowych). „Właściwe oświetlenie wzmacnia koncentrację uczniów i zwiększa tempo kojarzenia i zapamiętywania” (Gębka-Suska 2017:9).

W sali lekcyjnej powinna istnieć możliwość szybkiego **zacinienia pomieszczenia**, niezbędnego w trakcie zadań audiowizualnych. Odpowiednia **akustyka** na językowych zajęciach lekcyjnych jest priorytetem, skoro oczekuje się od ucznia rozwoju umiejętności rozumienia ze słuchu.

Nauczyciel powinien pamiętać, że celem zapewnienia optymalnego środowiska nauczania jest również właściwe **przewietrzenie** sali przed każdymi zajęciami z uczniami.

Program nauczania języka angielskiego w szkole branżowej II stopnia zaleca, aby zaangażować uczniów w proces wystroju sali lekcyjnej, gdyż przeloży się to na poczucie bezpieczeństwa i swobody uczniów. W miarę możliwości, można zorganizować inne miejsca edukacyjne, gdzie uczniowie mogą realizować pozaformalne cele edukacyjne, takie jak kąci biblioteczne, pokoje redakcyjne do prowadzenia gazetki szkolnych (Maziarska-Lesisz 2019b: 17). Kształcenie językowe może być także prowadzone w pracowni przedmiotów zawodowych. Miejsce to będzie odpowiednie do pracy uczniów z wykorzystaniem podejścia CLIL-VET, gdzie treści zawodowe mogą być skorelowane z umiejętnościami językowymi.

3.1.3. Przygotowanie pomocy dydaktycznych

Bardzo ważnym i ciekawym etapem w organizacji lekcji jest przygotowanie pomocy dydaktycznych. Właściwie dobrane pomoce naukowe powinny spełniać trzy podstawowe funkcje:

- ułatwić uczniom naukę,
- zwiększyć atrakcyjność zajęć,
- powinny być łatwe w użyciu i praktyczne (Komorowska 2005).

W celu ułatwienia uczniom nauki należy dostarczyć bodźce w postaci dźwięków, kolorów, kształtów, aby zaktywizować zmysły uczniów oraz ośrodki uczenia się w mózgu. Należy:

- dopasować rodzaj pomocy dydaktycznych do stylów uczenia się – wzrokowcy (plakaty, tablice), słuchowcy (nagrania, tekst słuchany), kinestetycy (gry planszowe);
- umożliwić skuteczne uczenie się tym, u których dominuje prawa półkula mózgowa odpowiedzialna za uczucia i doznania zmysłowe poprzez wprowadzenie obrazu, muzyki, koloru i ruchu, oraz lewa półkula mózgowa odpowiedzialna za kontakt słowny (mówienie, czytanie, pisanie).

Duża liczba bodźców przekłada się również na atrakcyjność zajęć, gdyż gwarantuje dużą zmienność form pracy. Materiały powinny być **atrakcyjne z perspektywy ucznia**, np. utwory muzyczne, które są uważane za modne i na czasie. **Praktyczność pomocy dydaktycznych** oznacza, iż mają one wspomagać pracę nauczyciela, a nie utrudniać ją. Muszą być szybkie w obsłudze, odpowiedniej wielkości, powinny być też trwałe.

Spośród pomocy naukowych w pracowni językowej powinny znaleźć się:

- mapy obszarów, na którym używa się języka angielskiego,
- bank skategoryzowanych tematycznie obrazków (załaminowanych),
- zestaw plansz leksykalnych i gramatycznych,
- zestaw nagrań, filmów dla poszczególnych poziomów językowych (Komorowska 2005),
- zestawy arkuszy maturalnych i innych pomocy maturalnych niezbędnych dla uczniów szkoły branżowej II stopnia przystępujących do egzaminu maturalnego,
- zmodyfikowane i zaadaptowane autentyczne materiały zgodne ze specyfiką profilu zawodowego uczniów szkoły branżowej (Maziarska-Lesisz 2019b),
- bank gotowych pomocy dydaktycznych dostępnych online, przykładowo wykorzystujących model CLIL lub CLIL-VET.

Warto, aby nauczyciel języka angielskiego stworzył własną bazę materiałów dydaktycznych, modyfikując ją w razie potrzeby i pamiętając o dostosowaniu ich do uczniów ze SPE.

3.2. Organizacja procesu dydaktycznego uwzględniająca zróżnicowane sytuacje dydaktyczne i potrzeby uczniów

Założenia pracy w klasie zróżnicowanej pod względem potrzeb edukacyjnych wpisują się w szerszą koncepcję edukacji włączającej (Dz. U. 2020, poz. 1280). W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I i II stopnia widnieje zapis, że „szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu **indywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia**, stosownie do jego potrzeb i możliwości. **Uczniom z niepełnosprawnościami** szkoła powinna zapewnić optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami” (Dz. U. poz. 356, z 2018 r. poz. 1679 oraz z 2021 r. poz. 1533).

Aby wspomóc każdego ucznia w jego rozwoju i stworzyć warunki do jego aktywnego uczestnictwa w procesie edukacyjnym, niektórzy uczniowie potrzebują być objęci **pomocą psychologiczno-pedagogiczną**. Są to uczniowie w szczególności: z niepełnosprawnościami, niedostosowaniem społecznym, z zaburzeniami zachowań, ze szczególnymi uzdolnieniami, ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, z zaburzeniami sprawności językowych, z chorobami przewlekłymi, po przeżyciu traumatycznych sytuacji, z niepowodzeniami edukacyjnymi, z zaniedbaniami środowiskowymi związanymi z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi; z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanymi z wcześniejszym kształceniem za granicą (Dz. U. 2010, poz.1280). Pomoc takim uczniom jest udzielana poprzez zintegrowanie działań nauczycieli

oraz specjalistów i, w zależności od ucznia, może przyjąć formę zajęć rozwijających umiejętności uczenia się, zajęć rozwijających uzdolnienia, zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, zajęć specjalistycznych, porad, konsultacji czy warsztatów (Dz. U. 2010, poz.1280).

Aby proces edukacyjny był dostosowany indywidualnie do potrzeb każdego ucznia, nauczyciel języka angielskiego powinien poznać zespół klasowy, w którym będzie pracował. Należy dowiedzieć się od wychowawcy danej klasy, którzy uczniowie i jakie dysfunkcje posiadają. Nauczanie uczniów z dysfunkcjami powinno być prowadzone w oparciu o **indywidualne zalecenia**, które uwzględniają na przykład tempo uczenia się ucznia.

Jeśli w zespole klasowym jest **uczeń z dysleksją rozwojową**, w trakcie zadań pisemnych nauczyciel nie powinien zaznaczać błędów ortograficznych (o ile słowo nie zmienia znaczenia), a skupić się na ocenie pod kątem merytorycznym (treść, wiedza, stylistyka). Kolejną kwestią jest ograniczenie głośnego czytania przed zespołem klasowym oraz pytania w oczekiwaniu na natychmiastową odpowiedź. Uczeń dyslektyczny powinien mieć czas na zastanowienie się, z tego też powodu zaleca się wydłużenie czasu przeznaczzonego na pracę pisemną.

Zarówno w przypadku **ucznia z dysleksją rozwojową**, jak i **ucznia słabo widzącego** należy odpowiednio dostosować testy oraz karty pracy. W tym celu należy używać czcionki bezszeryfowej, najlepiej pogrubionej, odstępy między liniami również powinny być szersze. Zaleca się druk jednostronny, aby czytelność treści była lepsza.

Uczeń z dysgrafią powinien pisać w zeszycie wielkoformatowym albo prowadzić notatki na komputerze. Prace pisemne również powinien dostarczać w formie wydruku komputerowego. Istotne jest, aby nie obniżać oceny za nieczytelne pismo ucznia.

Uczeń z zespołem nadpobudliwości ruchowej z deficytem uwagi napotyka na wiele trudności w procesie edukacyjnym. Są to problemy z zapamiętywaniem szczegółów, problemy z koncentracją. Uczeń łatwo się zniechęca, jest rozproszony, ma kłopoty z planowaniem. Nauczyciel języka angielskiego, mając w zespole klasowym ucznia z ADHD (od ang. *attention deficit hyperactivity disorder*), powinien wdrożyć kilka zasad, takich jak dzielenie zadań na mniejsze możliwe do zrealizowania etapy, sprawdzanie stopnia zrozumienia materiału, wydawanie jasno sprecyzowanych poleceń oraz wydłużenie czasu odpowiedzi. Istotne jest wykorzystanie również metod i form nauczania angażujących jak najwięcej zmysłów (gry, takie jak Story Cubes; metoda stacji zadaniowych) (Gala 2021).

Uczeń z zespołem Aspergera i zaburzeniami ze spektrum autyzmu powinien zająć miejsce blisko nauczyciela bądź blisko tablicy. Nauczyciel powinien stosować metody i pomoce dydaktyczne angażujące zmysły (ilustracje, plansze), dzielić pracę na etapy, stosować techniki skojarzeniowe, które będą ułatwiały zapamiętywanie, dać uczniowi czas, aby pracował w swoim tempie. Instrukcje nauczyciela powinny być krótkie i rzeczowe. Uczniowie z zespołem Aspergera często mają sprecyzowane, konkretne zainteresowania, zatem nauczyciel może wykorzystać ten fakt, prosząc ucznia o przygotowanie prezentacji lub projektu dotyczącego ich sfery zainteresowań. Taki zabieg wpłynie na podwyższenie motywacji ucznia i buduje jego samoocenę.

W przypadku **ucznia zdolnego** należy zastosować zasadę indywidualizacji, a zwłaszcza stopniowania trudności i zachęty do udziału w konkursach/olimpiadach, tak aby stale wzmacniać motywację wewnętrzną ucznia. Można zastosować **self-study techniques** rozwijające jego samodzielność. Warto również powierzyć uczniowi odpowiedzialną rolę w klasie, przykładowo udzielanie pomocy koleżeńskiej czy stworzenie handoutu dla całej klasy (Sozańska 2018).

Mając w zespole **ucznia słabo słyszącego** należy zadbać o eliminację zbędnego hałasu w klasie, gdyż hałas będzie utrudniał uczniowi rozumienie poleceń nauczyciela, będzie powodował większe zmęczenie. Zaleca się, aby uczeń słabo słyszący dzielił miejsce w ławce z dobrym uczniem, który pomoże mu podążyć za tokiem lekcji (uczeń z wadą słuchu ma kłopoty z wykonywaniem kilku czynności równocześnie i nie nadąża za tempem pracy reszty klasy). Nauczyciel powinien w trakcie lekcji języka angielskiego jak najczęściej korzystać z pomocy wizualnych (np. z tablicy interaktywnej). Przy zadaniach sprawdzających umiejętność słuchania ze zrozumieniem, uczeń słabo słyszący powinien otrzymać transkrypcję tekstu słuchanego i na tej zasadzie rozwiązywać zadania (Sozańska 2018).

Przy ocenie osiągnięć uczniów z dysfunkcjami należy szczególnie doceniać ich aktywność, wkład pracy oraz stosunek do obowiązków szkolnych, takich jak dokładność, systematyczność i obowiązkowość.

W zespole klasowym, poza uczniami o różnych poziomach umiejętności, dysfunkcjach i niepełnosprawności, może pojawić się **uczeń, który powrócił z zagranicy (z emigracji)** i kontynuuje edukację w polskiej szkole. Niejednokrotnie jego poziom językowy (języka emigracji) będzie przewyższał poziom pozostałych uczniów. Jest to niezwykle trudna sytuacja z perspektywy zarówno ucznia, jak i nauczyciela. W tej sytuacji, istotne jest wprowadzenie atmosfery otwartości na odmienność oraz warto pomyśleć o przydzieleniu uczniowi szczególnej funkcji w klasie, przykładowo traktować go jako eksperta językowego, zachęcać do udziału w konkursach. Uczeń może przygotować prezentację dotyczącą systemu edukacji, w którym kształcił się do tej pory. Można poprosić resztę zespołu klasowego o przygotowanie pytań do nowego ucznia i przeprowadzić wywiad z nim. Dzięki takim zabiegom, uczniowi będzie łatwiej wejść w nowe środowisko, a zespół klasowy będzie mógł czerpać z jego doświadczenia językowego raz kompetencji (Grzymała-Moszczyńska, Grzymała-Moszczyńska, Szydłowska i Durlik 2016).

Zróżnicowanie uczniów pod względem możliwości intelektualnych wymaga od nauczyciela **zróżnicowania zadań**. Nauczyciel powinien dobrać zadania, które skłonią ucznia do odpowiedniego wysiłku nieprzekraczającego jego możliwości. Przydział zadań zbyt trudnych przyniesie efekt w postaci obniżenia motywacji ucznia. Nauczanie w zespole klasowym, w którym znajdują się uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, jest możliwe wtedy, gdy nauczyciel nie będzie oczekiwał, że wszyscy uczniowie wykonają wszystkie zadania w jednakowym czasie i z jednakowym efektem końcowym. Dlatego program nauczania powinien być traktowany jako propozycja rozwijania wielokierunkowej aktywności ucznia i powinien być stale modyfikowany w zależności od potrzeb konkretnego ucznia (Sozańska 2018).

Wziąwszy pod uwagę dotychczasowe osiągnięcia uczniów w procesie kształcenia, można wyodrębnić trzy poziomy:

- uczniowie uzdolnieni,
- uczniowie o przeciętnym rozwoju intelektualnym,
- uczniowie opóźnieni w nauce szkolnej (Piśniak 2013).

W tej sytuacji, zadaniem nauczyciela jest opracowanie różnych wariantów ćwiczeń dostosowanych do powyższych poziomów uczniów. W odniesieniu do pierwszej grupy, czyli uczniów uzdolnionych, należy rozszerzyć zakres treści językowych, wzięwszy pod uwagę elementy jednolite dla całej klasy oraz treści rozszerzające.

Biorąc pod uwagę **uczniów mających problemy z nauką**, należy umożliwić im wspólną naukę poprzez zadania rozwijające umiejętność współpracy (praca w parach, praca w grupach), oraz tak modyfikować zadania, aby odpowiadały możliwościom konkretnego ucznia oraz przekładały się na wzrost jego motywacji wewnętrznej.

Istotne jest, aby w pracy z klasą o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych uwzględnić i zastosować poniższe zasady postępowania.

1) Uczeń powinien być postrzegany jako jednostka, co oznacza szacunek do jego indywidualności, czyli jego potrzeb rozwojowych, doświadczeń, zdolności i zainteresowań. Dlatego zadaniem nauczyciela jest:

- stworzenie uczniowi sprzyjających warunków do ujawnienia jego potencjału rozwojowego,
- wspomaganie, wspieranie rozwoju ucznia oraz zachęcanie do działania,
- pomaganie uczniom zdolnym poprzez stawianie im większych wymagań,
- skupianie się na mocnych stronach ucznia oraz eksponowanie nawet najmniejszych osiągnięć, które przyczynią się do osiągnięcia sukcesu edukacyjnego ucznia,
- uwzględnienie biologicznych sprawności różnych uczniów w procesie planowania zajęć (tamże).

Dokładna znajomość uczniów w zespole klasowym ułatwia nauczycielowi kierowanie procesem ich uczenia się poprzez dostosowanie indywidualnego tempa pracy do możliwości ucznia, różnicowania zadań pod względem stopnia trudności.

2) Nauczyciel powinien stosować formy pracy angażujące myślenie, wyobraźnię i emocje poprzez:

- organizację pracy w parach i grupach zadaniowych,
- uczenie się samodzielne uczniów, kierowane przez nauczyciela oraz pracę samodzielną uczniów.

3) Nauczyciel powinien stosować skuteczne metody oddziaływań poprzez:

- wprowadzanie szeregu metod i technik nauczania, gdyż każda z nich rozwija różne umiejętności (tamże).

3.3. Nauczanie języka angielskiego w realiach nauczania zdalnego

W momencie czasowego ograniczenia funkcjonowania szkół i placówek oświatowych, nauka stacjonarna zostaje zastąpiona przez **naukę na odległość**. Nauczyciel powinien zweryfikować program nauczania, aby dostosować go do wybranych metod kształcenia na odległość. **Nauka zdalna** może być realizowana z wykorzystaniem materiałów opracowanych i udostępnionych uczniom przez nauczyciela, ale zaleca się również korzystanie z materiałów rekomendowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki (platforma ZPE) oraz Centralnych i Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych.

Przejsie na naukę zdalną wymusiło na nauczycielach zmianę dotychczasowych metod oraz narzędzi nauczania. Niezwykle skutecznymi narzędziami wspomagającymi edukację zdalną są **platformy e-learningowe**, takie jak Microsoft Teams, Google Classroom. Dzięki nim, można połączyć się w czasie rzeczywistym z uczniami i przeprowadzić lekcje języka obcego. Pracując na platformie, można wykorzystać ją jako alternatywę tablicy do zapisywania treści. Do tego celu sprawdzą się również takie aplikacje jak Padlet czy Google Jamboard.

Platformy umożliwiają prowadzenie zajęć zbliżonych formą do zajęć stacjonarnych. **Zaletą platform** jest zamieszczanie materiałów dydaktycznych, możliwość publikowania postów z dodatkowymi informacjami, odpowiadania na pytania uczniów. Nauczyciel, udostępniając ekran i dźwięk, z powodzeniem może zorganizować zadania sprawdzające umiejętność **śluchania ze zrozumieniem**. **Czytanie ze zrozumieniem** może być niedogodne dla ucznia, gdyż czytanie z ekranu monitora bądź telefonu komórkowego może być zwyczajnie męczące. Dlatego należy zwrócić uwagę, aby teksty sprawdzające umiejętność czytania ze zrozumieniem nie były długie, tak aby uczeń nie musiał przechodzić na kolejne strony tekstu raz za razem. Alternatywą do tego typu ćwiczeń jest podanie uczniom pliku z zadaniem, tak aby w miarę możliwości mogli go wydrukować.

Kształcenie na odległość nie pozbawia także uczniów możliwości **rozwijania umiejętności mówienia**. Uczniowie mogą rozwijać umiejętności komunikacyjne pracując w parach bądź grupach dzięki coraz nowszym funkcjom platform e-learningowych (podział na pokoje).

Materiał gramatyczny może zostać zaprezentowany przy wykorzystaniu wirtualnej tablicy bądź wykorzystując filmy gramatyczne przygotowane przez wydawnictwa językowe lub wykorzystując nagrania wideo na serwisie internetowym YouTube (np. Rock Your English).

Weryfikacja wiedzy jest jednym z najtrudniejszych zadań w procesie kształcenia na odległość ze względu na niepewność czy praca ucznia jest całkowicie samodzielna. Z pomocą przyjdzie nauczycielowi aplikacja Test Portal, przy pomocy której nauczyciel może stworzyć szereg zadań testowych typu prawda/fałsz, wielokrotny wybór odpowiedzi, jednokrotny wybór odpowiedzi, zadania opisowe oraz dołączyć plik audio. Innym przykładem jest platforma Wizer.me, przy pomocy której można tworzyć interaktywne karty pracy oraz testy. Oba narzędzia dają możliwość śledzenia postępów uczniów oraz obserwacji zmiany wyników w czasie dzięki łatwemu porównaniu różnych ewaluacji. Innym sposobem weryfikacji wiedzy, jest skorzystanie z narzędzi Google Forms lub Socrative. Kolejną alternatywą jest narzędzie o nazwie Wordwall, które również umożliwia tworzenie testów, krzyżówek czy gier dzięki możliwości wykorzystania gotowych szablonów (np. połącz w pary, odkryj karty, teleturniej, znajdź słowo itp.). Testy online są wygodne w obsłudze dla ucznia, choć pracochłonne dla nauczyciela. Niemniej jednak warto rozważyć włączenie sprawdzianów bądź zadań domowych online w zajęcia języka angielskiego realizowane stacjonarnie.

Atmosfera nauki zdalnej jest również istotnym czynnikiem. W nauczaniu zdalnym nauczyciel ma do dyspozycji wiele narzędzi, dzięki którym może zmotywować ucznia do udziału w zajęciach. Najprostszym sposobem **aktywizacji uczniów** na lekcji języka angielskiego jest zastosowanie aplikacji, które umożliwią pracę z uczniem w czasie rzeczywistym:

- Mentimeter – narzędzie do tworzenia interaktywnych prezentacji, zbierania opinii, tworzenia chmury słów;
- Coggle – aplikacja internetowa do tworzenia map myśli;
- AnswerGarden – aplikacja służąca do zdobywania informacji zwrotnej oraz do głosowania.

Narzędziami umożliwiającymi **grywalizację** w czasie rzeczywistym jest Kahoot. Można wykorzystać go w celu powtórzenia słownictwa z poprzedniej lekcji, a nawet materiału gramatycznego, wprowadzając element rywalizacji. Narzędzie to można wykorzystać w dwójnasób – w czasie rzeczywistym oraz można podać uczniom link do zadania, które mogą rozwiązać w ramach zadania domowego. Na podobnej zasadzie działa aplikacja Quizziz, stworzona do samodzielnej pracy uczniów we własnym tempie. Kolejną formą aktywizacji uczniów na zdalnej lekcji języka angielskiego jest przygotowanie **krzyżówki** lub poproszenie uczniów, aby samodzielnie bądź w parach (w pokojach na Microsoft Teams) stworzyli własną krzyżówkę. W tym celu można wykorzystać gotowy generator krzyżówek w języku polskim i angielskim. Pobraną krzyżówkę w formacie PDF można wykorzystać jako powtórzenie słownictwa z danego zakresu leksykalnego (Pałczyńska 2021). Można także wykorzystać filmy z platformy YouTube bądź TED, prezentujące filmy z objaśnieniami gramatyki, jak również filmy stymulujące komunikację w języku angielskim.

Dobrze zaplanowana edukacja zdalna pozwala na realizację **projektów eTwinning**. W tym przypadku warto wykorzystać platformę o nazwie Wakelet, które pozwala na przechowywanie, organizowanie oraz dzielenie się materiałami.

Metody aktywizujące w trakcie nauki na odległość są szczególnie istotne, gdyż dzięki nim uczeń ma możliwość zdobywania wiedzy bardziej efektywnie, będąc zmotywowanym zarówno zewnątrz, jak i wewnątrz. Aby proces nauczania przebiegał bez zarzutu, najważniejsza jest odpowiednia organizacja ze strony nauczyciela. W zależności czy zajęcia lekcyjne prowadzone są zdalnie, hybrydowo czy stacjonarnie, zadaniem nauczyciela jest dobór odpowiednich metod, form pracy oraz materiałów dydaktycznych dopasowanych do treści nauczania.

3.4. Komunikacja między nauczycielem a uczniami oraz kierowanie zespołem klasowym

Trudno wyobrazić sobie realizację zadań edukacyjnych oraz wychowawczych bez wzajemnych relacji pomiędzy nauczycielem a uczniami oraz bez umiejętności kierowania zespołem klasowym. Należy pamiętać, aby **utrzymywać kontakt wzrokowy** ze wszystkimi uczestnikami lekcji w celu efektywnego kierowania grupą. Nie należy ograniczać kontaktu wzrokowego do jednego ucznia bądź grupy uczniów, tak aby nie pominąć żadnego z nich. Kontakt wzrokowy jest niezmiernie ważny, gdyż pobudza interakcję na lekcji języka obcego na przykład poprzez wskazanie adresata wypowiedzi.

Należy także pamiętać o **gestach i mimice**, które są elementami komunikacji niewerbalnej. Wykorzystanie ich na lekcji języka obcego służy dostarczeniu dodatkowego kontekstu ułatwiającego zrozumienie komunikatu. **Użycie głosu** i jego odpowiednie wykorzystanie (zróżnicowana intonacja, tempo oraz głośność) utrzymują uwagę uczniów. Ściszenie głosu przez nauczyciela może być używane jako technika uspokajająca uczniów. Po wejściu do klasy, gdy uczniowie rozmawiają, nauczyciel

powinien zaznaczyć swoją obecność, przykładowo zadając pytanie: *Can we start now?* Ważne jest, aby nauczyciel zaczął mówić dopiero wtedy, gdy wszelki hałas w klasie ustanie. Kolejną ważną wskazówką jest **znajomość i używanie imion** uczniów, co bardzo pomaga w kierowaniu klasą oraz w stworzeniu pozytywnej atmosfery. Uczeń nie czuje się anonimowo i chętniej współpracuje z nauczycielem (Konieczna 2013).

Thomas Gordon (2000) uważa, że **relacje pomiędzy nauczycielem a uczniem są efektywne**, jeśli charakteryzują się takimi cechami, jak otwartość i przejrzystość, wzajemna troska, poszanowanie odrębności (pozwala to nauczycielowi i uczniom na rozwój swych zamierzeń), wzajemne uwzględnianie potrzeb. Nauczyciel nie powinien komenderować poleceń, ostrzegać bądź grozić, robić wykładu, wytykać słabe strony ucznia i moralizować.

Zadaniem nauczyciela jest budowanie **pozytywnych relacji** z zespołem klasowym, biorąc pod uwagę potrzeby oraz dobro ucznia. **Komunikując się z uczniem**, nauczyciel powinien wykazać zainteresowanie i poświęcić uczniowi swoją uwagę, wykazać się empatią, szczególnie jeśli kontakt ma miejsce na osobności, przed lub po lekcji języka, bądź na korytarzu szkolnym. Należy zapewnić dobrą atmosferę w trakcie rozmowy oraz poczucie bezpieczeństwa, tym bardziej że nie zawsze są to rozmowy związane z procesem edukacyjnym, nie raz są to sprawy osobiste ucznia, o których chce on poinformować bądź poprosić o radę. Warto pamiętać, że skuteczne porozumiewanie się nauczyciela z uczniami nie tylko kształtuje ich wzajemne relacje, ale decyduje o efektywności nauczania.

W trybie nauki zdalnej sposób komunikacji jest zawężony – ze względu na brak możliwości kontaktu wzrokowego, gdyż nie każdy uczeń ma komfortowe warunki, które umożliwią mu korzystania z kamery w trakcie lekcji. W komunikacji w trakcie nauki na odległość może pojawić się **wiele problemów**, na przykład technicznych (sprzęt komputerowy) oraz kompetencyjnych (umiejętność obsługi urządzeń i aplikacji). W tym wypadku kluczowa jest jasna i rzetelna instrukcja nauczyciela prezentująca sposób obsługi danej aplikacji (Klimczyk i Martynowicz 2020).

Komunikacja na linii nauczyciel-uczeń, niezależnie od metody kształcenia (stacjonarne, zdalne) opiera się na podobnych założeniach, jednak warto zwrócić uwagę na pewne różnice w stosunku do najważniejszych zasad efektywnej komunikacji:

- **zdolność do słuchania** – w nauczaniu zdalnym nauczyciel powinien odwoływać się do komentarzy uczestników i podsumowywać je w swoich wypowiedziach;
- **współpraca** – w nauczaniu stacjonarnym nauczyciel będzie odczuwał pokusę wzięcia na siebie głównej roli w sytuacji, gdy praca grupowa może przynieść nieefektywne bądź frustrujące wyniki – w sytuacji kształcenia zdalnego oczekuje się od nauczyciela większej gotowości do współpracy i współdzielenia się wiedzą;
- **taktowne zachowanie** – zdarza się, że nauczyciel musi podjąć działania lub wyrazić opinie, które są niewygodne dla grupy; w sytuacji kształcenia zdalnego nauczyciel musi wykazać się szczególnym taktem i wyczuciem w kontaktach emocjonalnych z uczniami ze względu na niemożność bezpośredniego kontaktu nimi (Flowers 2000).

Zarówno w trakcie nauki stacjonarnej, zdalnej, jak i hybrydowej, zadaniem nauczyciela jest obserwacja uczniów w trakcie procesu komunikacji, ich nastrojów, emocji oraz motywacji do pracy na lekcji języka, tak aby w momencie problemów w miarę szybko interweniować.

3.5. Współpraca z rodzicami

Szkołę tworzą nie tylko uczniowie i nauczyciele, ale również rodzice. To do nauczyciela należy pierwszy ruch w kierunku dobrej współpracy oraz inicjowanie wzajemnych działań.

Aby nawiązać dobry kontakt oraz dobre zasady współpracy z rodzicami, należy traktować ich jako **równorzędnego partnera**, powstrzymywać się od osądów, wykazywać się szacunkiem oraz unikać negatywnego nastawienia. Nauczyciel powinien uważnie, bez pośpiechu słuchać, taktownie zadawać pytania, wspierać, stosować różnorodne formy współpracy z rodzicami (nie tylko w trakcie zaplanowanych zebrań z rodzicami), włączyć rodzica do uczestnictwa w zespołach działających na terenie szkoły (np. w trakcie opracowywania Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego) (Niewodowska b.r.).

Warunkami efektywnej współpracy na linii rodzic – nauczyciel są:

- **partnerskie relacje**, które wykluczają dominację jednej ze stron oraz nie dopuszczają do nadmiernej ingerencji rodzica w pracę nauczyciela;
- **wspólne cele wychowawcze**, które sprzyjają wielostronnemu rozwojowi ucznia, pomagają w zrozumieniu ucznia;
- **wobodna wymiana opinii rodziców o rodzinie i szkole**, która powinna dotyczyć przede wszystkim postępów i trudności uczniów w nauce i zachowaniu. Takie podejście pozwoli nauczycielowi zweryfikować własną opinię na temat ucznia, a rodzicom umożliwi bliższe poznanie środowiska szkolnego;
- **wzajemna pomoc**, np. ze strony rodziców przy organizacji wycieczek i uroczystości szkolnych, a ze strony nauczyciela w doradzaniu w sprawie problemów z uczniem;
- **wielostronny przepływ informacji** w kształceniu stacjonarnym (spotkanie z nauczycielem, rozmowa telefoniczna, obecność na zebraniu rodziców i konsultacjach) i zdalnym (kontakt telefoniczny, kontakt przez dziennik elektroniczny, platformy do edukacji zdalnej, e-mail lub komunikator internetowy) (Wiśniewska b.r.).

Przedstawione zasady konstruktywnej współpracy nauczyciela z rodzicami powinny być oparte na **zasadach szacunku i zaufania**, pamiętając, że obie strony są dla siebie sprzymierzeńcami. W celu zapewnienia wsparcia rodzicom, rozmowa zawsze powinna być szczerą. Nauczyciel może zaproponować rodzicom literaturę bądź strony internetowe, które mogą wesprzeć ich dziecko w rozwoju. Powinien również w razie potrzeby zasugerować skierowanie do odpowiedniego specjalisty.

Ważne jest organizowanie **regularnych spotkań** z rodzicami. Każdorazowo należy podać temat spotkania, charakter spotkania i jego szczegółowy porządek. Warto zadbać o odpowiednie materiały oraz zaplanować czas na indywidualne rozmowy z rodzicami. Można również napisać e-mail do rodzica zapraszając go na spotkanie. Takie przygotowanie do spotkania i sprawne poprowadzenie go z pewnością pomoże zbudować pozytywne relacje współpracy z rodzicami (Tuchowska 2020).

Podsumowując, aby proces dydaktyczny przebiegał bez zarzutu, kluczowa jest dobra organizacja ze strony nauczyciela języka angielskiego oraz jego przygotowanie do możliwych zmian w scenariuszu lekcji. Kolejną istotną sprawą jest efektywne kierowanie zespołem klasowym oraz komunikacja oparta na dobrych relacjach, na atmosferze wsparcia oraz zasadzie szacunku, która wpływa na budowanie uczniowskiej motywacji, co wiąże się z osiągnięciem przez nich celów nauczania.

ROZDZIAŁ IV

Nauczane treści kształcenia

Treści nauczania ujęte w programach języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia odnoszą się do aktualnie obowiązujących treści opisanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego (Dz.U. 2018 poz. 1679 oraz Dz.U.2018 poz. 467). Powinny być realizowane spiralnie (począwszy od I etapu edukacyjnego), a sposób ich realizacji powinien umożliwiać rozwijanie wszystkich kompetencji kluczowych oraz umiejętności miękkich u uczniów szkoły branżowej. Znakomicie nadają się do tego prace projektowe, metoda problemowa, podejście Soft CLIL, gdyż ich cechą wspólną jest możliwość wykorzystania wiedzy i umiejętności (zdobytych na lekcjach przedmiotów zawodowych oraz lekcjach języka obcego) w praktyce.

4.1. Zakres celów kształcenia języka angielskiego dla uczniów szkoły branżowej I oraz II stopnia

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, nadrzędnym celem kształcenia językowego na każdym etapie edukacyjnym jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym. Uczeń szkoły branżowej powinien umiejętnie posługiwać się w miarę rozwiniętym (III BS1.1) bądź dość bogatym zasobem środków leksykalnych (III BS2.1) umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie takich tematów, jak:

- 1) człowiek;
- 2) dom;
- 3) szkoła;
- 4) praca;
- 5) życie rodzinne i towarzyskie;
- 6) żywienie;
- 7) zakupy i usługi;
- 8) podróżowanie i turystyka;
- 9) kultura;
- 10) sport;
- 11) zdrowie;
- 12) nauka i technika;
- 13) świat przyrody;
- 14) państwo i społeczeństwo;
- 15) elementy wiedzy o krajach z obszaru nauczanego języka (III BS1.1) bądź elementy wiedzy o bezpieczeństwie i higienie pracy oraz o podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej (III BS 2.1).

Treści nauczania realizowane w ramach powyższych zakresów tematycznych powinny być realizowane za pomocą środków językowych i struktur gramatycznych ułożonych spiralnie. Poprzez wielokrotne powracanie do tych samych zagadnień oraz jednoczesnym poszerzaniu treści, uczniowie zyskują poczucie bezpieczeństwa oraz motywację do dalszego rozwoju umiejętności (Maziarska-Lesisz 2019a).

Zgodnie z informacjami zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego (Dz. U. 2021 poz.1087) – poza rozwijaniem słownictwa z zakresu tematycznego przedstawionego powyżej – istotnym elementem kształcenia zawodowego jest integracja języka obcego z treściami z przedmiotów zawodowych. Integracja międzyprzedmiotowa przyczynia się do utrwalenia wiedzy i terminologii specjalistycznych oraz pokazuje uczniom użyteczność i potencjał języka angielskiego w ich przyszłym życiu zawodowym, tym samym zapewni im możliwość sprostania wyzwaniom zmieniającego się rynku pracy.

4.1.1. Przykładowe rozplanowanie zakresu tematycznego dla uczniów szkoły branżowej I oraz II stopnia

Nauczyciel, mając swobodę adaptacji treści ze względu na zróżnicowanie uczniów, ich poziom językowy oraz ze względu na ich różne potrzeby edukacyjne, może zaproponować swój własny układ treści. Prowadząc lekcje w szkole branżowej, nauczyciel powinien, kierując się kryterium przydatności, starać się zawsze wzbogacać treści o elementy z obszaru kształcenia zawodowego, które zgodne będą z zawodowym profilem kształcenia w danej szkole branżowej.

Poniżej zaprezentowano **przykład dowolności w układzie treści** w szkole branżowej I i II stopnia. Wziąwszy pod uwagę liczbę godzin języka angielskiego dla uczniów szkoły branżowej, które wynoszą odpowiednio 150h dla szkoły branżowej I stopnia i 210h dla szkoły branżowej II stopnia, podane liczby godzin można podzielić pomiędzy **pięć zaproponowanych bloków tematycznych** (wzbogacając je o tematykę uwzględniającą profil zawodowy szkoły). Treści nauczania powinny być realizowane spiralnie, czyli zakres środków językowych powinien być sukcesywnie rozwijany i rozbudowywany tak, aby uczeń miał możliwość rozwoju wszystkich sprawności językowych w sposób równomierny (Maziarska-Lesisz 2019a, 2019b).

- 1) **Ja i moje otoczenie** – w zakresie tego tematu nauczyciel realizuje takie treści, jak *Człowiek, Dom, Szkoła oraz Życie rodzinne i towarzyskie*. Należy pamiętać o rozwinięciu treści o tematy związane z branżą, w jakiej kształcą się uczniowie.
- 2) **Ja i moje życie zawodowe** – w zakresie tego tematu nauczyciel może zrealizować treści takie, jak *Praca oraz Nauka i technika*, wzbogacone o elementy wiedzy o bezpieczeństwie i higienie pracy oraz o podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, procedury rekrutacyjne oraz lokalny rynek pracy (zakres tematyczny związany z efektami kształcenia określonymi w podstawie programowej kształcenia w zawodach).
- 3) **Ja i mój czas wolny** – tematy, które można zrealizować w tym obszarze to *Sport, Kultura oraz Podróżowanie i turystyka*. Treści mogą być wzbogacone zgodnie z branżą, w której kształcą się uczniowie, przykładowo dla branży turystycznej treści mogą być rozwinięte o takie tematy, jak usługi hotelarskie czy rezerwacje usług.
- 4) **Ja i zdrowy tryb życia** – w zakresie tego bloku tematycznego nauczyciel może zrealizować tematy z zakresu *Żywienia, Zdrowie oraz Zakupy i usługi*, oczywiście rozszerzone o treści zawodowe, takie jak wartości odżywcze produktów, dietetyka, usługi gastronomiczne i wszelkie inne zgodne z profilem szkoły.

5) **Ja jako członek społeczeństwa** – tematy do realizacji w tym bloku tematycznym to *Państwo i społeczeństwo, Świat przyrody oraz Elementy wiedzy o krajach z obszaru nauczanego języka oraz o kraju ojczystym* z uwzględnieniem kontekstu międzykulturowego oraz tematyki integracji europejskiej, w tym znajomość problemów pojawiających się na styku różnych kultur i społeczności.

Istotne jest, aby na początku nauki w szkole branżowej I i II stopnia nauczyciel przeznaczył przynajmniej godzinę lekcyjną na **diagnozę wstępną**, weryfikując poziom oraz umiejętności uczniów. Przygotowując diagnozę, nauczyciel powinien, zgodnie z zasadami tworzenia testów, zaplanować zadania badające poziom wszystkich kompetencji językowych ucznia. **Diagnoza „na wejściu”** jest niezmiernie ważna, gdyż jest podstawą planowania i organizowania procesu kształcenia w szkole.

Należy również zaplanować odpowiednią liczbę godzin lekcyjnych na ewaluację postępów uczniów, która może przyjąć formę kontroli bieżącej, śródrocznej i końcoworocznej. Dodatkowo, po każdym bloku tematycznym można zaproponować projekt edukacyjny podsumowujący treści, utrwalający materiał językowy oraz kształtujący i rozwijający nie tylko kompetencje językowe, lecz również kompetencje kluczowe i uniwersalne uczniów.

Nauczyciel może również zaplanować kilka godzin w cyklu dla dyspozycji zespołu klasowego, w trakcie których można wykorzystać czas na dodatkowe powtórki gramatyczne, gry dydaktyczne lub inne propozycje ustalone wspólnie z uczniami. Dzięki takiemu podejściu, uczniowie będą brać czynny udział w planowaniu własnego procesu edukacyjnego.

Powinno się również przeznaczyć godziny na przybliżenie uczniom szkoły branżowej **kultury krajów z angielskiego obszaru językowego**. Przykładowo, we wrześniu można zrealizować lekcję poświęconą *Europejskiemu Dniu Języków Obcych*, w październiku może to być *Columbus Day*, w listopadzie *Guy Fawkes Night* oraz *Thanksgiving*, w grudniu tradycyjnie *Christmas*, w styczniu *Burns Night*, w lutym *President's Day*, w marcu *St. Patrick's Day*, w kwietniu *April Fools' Day*, w maju *May Day* oraz w czerwcu *The Flag Day*. Wiele aktywności na kulturowych lekcjach języka angielskiego będzie zależeć od profilu kształcenia uczniów, przykładowo uczniowie kształcący się w zawodzie kucharz bądź kucharz małej gastronomii przy realizacji tematów kulturowych mogą dodatkowo zgłębić wiedzę dotyczącą typowych dań przygotowywanych z okazji takich świąt jak Boże Narodzenie czy też Święto Dziękczynienia. Z pewnością taki **sposób realizacji** lekcji będzie miał wpływ na zrozumienie zasadności uczenia się języka angielskiego, co przełoży się na wzrost motywacji uczniów.

Nowa podstawa programowa wymienia liczne cele kształcenia ogólnego w szkole branżowej I i II stopnia. Realizacja tych celów pozwala uczniom na uzyskanie, a następnie rozwijanie i doskonalenie różnorodnych umiejętności i kwalifikacji zawodowych. Z kolei **wymagane umiejętności szczegółowe** zawierają również treści nauczania dotyczące rozwijania kompetencji językowych, które odnoszą się do rozumienia wypowiedzi ustnych i pisemnych o prostym (III BS1.1) bądź umiarkowanym stopniu złożoności (III BS2.1), w tym wypowiedzi dotyczących wykonywania czynności zawodowych i określają, że uczeń:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi/tekstu;
- 3) określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi/tekstu;
- 4) określa kontekst wypowiedzi/tekstu;
- 5) znajduje w wypowiedzi/tekście określone informacje;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
- 8) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi/tekście;
- 9) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 10) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi (Maziarska-Lesisz 2019a, 2019b).

Wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej określają także, w jakim zakresie powinna przebiegać interakcja ucznia szkoły branżowej z otoczeniem. Stosując odpowiednie formy, uczeń powinien reagować ustnie i pisemnie w typowych sytuacjach związanych z komunikowaniem się w środowisku pracy. Przykładami interakcji są: przedstawianie siebie i innych osób, uzyskiwanie i przekazywanie informacji i wyjaśnień, wyrażanie swojej opinii, dostosowanie stylu wypowiedzi do sytuacji/odbiorcy, proszenie o radę, i wiele innych (Maziarska-Lesisz 2019a).

Należy także zwrócić uwagę na **rozwijanie pozajęzykowych treści nauczania**, które dotyczą takich umiejętności jak **dokonywanie samooceny** (przykładowo przy użyciu portfolio językowego bądź po weryfikacji wiedzy ucznia), wykorzystywanie **technik samodzielnej pracy** nad językiem (np. umiejętne korzystanie ze słownika, budowanie map myśli, prowadzenie notatek), **współdziałanie w grupie** (w trakcie lekcji oraz po lekcji, np. realizując projekty edukacyjne), korzystanie ze **źródeł informacji w języku obcym** (internet, instrukcje obsługi), stosowanie **strategii komunikacyjnych** (np. domyślanie się znaczenia słowa z kontekstu), **stosowanie strategii kompensacyjnych** (np. parafraza, zastosowanie synonimu wyrazu) oraz **budowanie świadomości językowej** (np. zauważanie podobieństw i różnic między różnymi językami) (Maziarska-Lesisz 2019a).

Jeśli nauczyciel zamierza realizować treści spoza podstawy programowej, za każdym razem należy kierować się kryterium przydatności, aby dobór środków językowych oraz zadań odpowiadał potrzebom uczniów.

4.2. Umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe (uniwersalne) oraz Przykłady działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich

Poza treściami przedmiotowymi, w trakcie procesu dydaktycznego, uczniowie powinni również rozwijać i kształtować umiejętności uniwersalne, takie jak kreatywność, umiejętności interpersonalne i komunikacyjne oraz umiejętność pracy w grupie. Zarówno wiedza specjalistyczna i merytoryczna, jak i kompetencje miękkie znajdują się w centrum uwagi pracodawców, dlatego rozwijanie ich jest rzeczą konieczną, gdyż pomagają w dopasowaniu się do zachodzących zmian na rynku pracy. Ponadto można je budować i doskonalić przez całe życie, zarówno w trakcie nauki szkolnej, jak i samodzielnie. W przypadku szkoły branżowej I i II stopnia należy pamiętać o integracji treści językowych z wiadomościami i umiejętnościami zawodowymi. W korelacji wiedzy pomocna jest **metoda projektu edukacyjnego**, za pomocą

której można zrealizować wszystkie przykłady poszerzeń treści językowych z treściami z przedmiotów zawodowych. Poniżej wskazano przykładowe tematy projektów językowych powiązanych z różnymi zawodami

1. Kuchnie świata (obszar turystyczno-gastronomiczny).
2. Jak przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej (wszystkie obszary kształcenia zawodowego)?
3. Otwieram własny biznes (wszystkie obszary kształcenia zawodowego).
4. Projektuję wnętrze sklepu/salonu fryzjerskiego (obszar administracyjno-usługowy).
5. Piszę CV oraz list motywacyjny (wszystkie obszary kształcenia zawodowego).

Istotne jest, że metoda projektu edukacyjnego kształtuje zarówno umiejętności językowe, jak i kompetencje kluczowe oraz uniwersalne. Projekt powinien składać się z następujących etapów (Furgoł b.r.), które są jedynie propozycją i mogą ulec modyfikacji. Jako przykład tematu projektu posłużą Kuchnie świata, które mogą być realizowane w obszarze turystyczno-gastronomicznym.

Etap 1 – przygotowanie do projektu. Nauczyciel samodzielnie bądź z uczniami wybiera temat do realizacji metodą projektu, przykładowo Kuchnie świata. Aby zbudować zainteresowanie uczniów oraz zachęcić ich do aktywności, nauczyciel zadaje pytania uczniom:

- What is the strangest food you have ever eaten?
- Is there a type of food you would never try? What is it? Why?
- What's your favourite food/ dish?
- Have you ever travelled abroad? If yes, what local specialities did you eat?

Nauczyciel wykorzystuje **materiał autentyczny**, prezentuje stronę internetową *BBC Good Food* oraz artykuł dostępny online *10 new cuisines you need to try*, przedstawiający różne rodzaje kuchni, przykładowych dań oraz linków do popularnych przepisów. Następnie prowadzący określa liczebność grup, sposób doboru uczniów do grup (np. wykorzystując aplikację *Wheel Decide*) oraz ustala, kto wyznacza role w grupie – te czynności również wpisują się w etap przygotowania projektu.

Etap 2 – planowanie realizacji projektu. Nauczyciel opracowuje scenariusz działań projektowych oraz instrukcje dla uczniów, czyli temat projektu, źródła informacji, zadania, które należy wykonać, harmonogram realizacji projektu, sposoby konsultacji, sposób prezentacji rezultatów projektu oraz kryteria oceny projektu.

- 1) Choose a cuisine.
- 2) Browse the Internet to find appropriate sources (for example bbcgoodfood.com, jamieoliver.com, nigella.com; dostęp 9.09.2022).
- 3) Choose 3 dishes common for the cuisine of your choice.
- 4) Write the recipes.
- 5) Choose one of out of the 3 dishes to cook/ prepare during your practice classes.
- 6) Take photos of the prepared dish. You can also make a video.
- 7) Give the student in your class your dish to try.
- 8) Prepare a questionnaire with a set of questions concerning the dish – ask if the students like it or not, what they think about its taste and texture, the choice of ingredients, etc.

- 9) Analyse the answers from the questionnaire and write the summary.
- 10) Your project may be a poster, brochure or presentation.
- 11) Prepare for the project presentation in groups.
- 12) In case of questions or problems, consult the teacher during the lessons of English or any time via the e-register or the e-mail message.
- 13) The project will be marked according to the marking schedule: organisation and planning, effort dedication to the project, questionnaire analysis, the description of recipes, the photo/ video of the prepared dish, general impression, graphic presentation, the oral presentation of the project, group cooperation.

Etap 3 – działanie projektowe. Nauczyciel pełni rolę obserwatora i doradcy. Uczniowie, zgodnie z pełnioną rolą w grupie, realizują zadania projektowe.

Etap 4 – prezentacja projektu. Uczniowie prezentują projekt w ustalonej formie (plakat, broszura, prezentacja multimedialna). Generalnie, prezentacja wyników może mieć formę publicznej prezentacji uczniów (np. plakat, wystawa prac fotograficznych/plastycznych, przedstawienie), może być przedstawiona w formie pisemnej lub elektronicznej (np. książka, broszura, ulotka, album, prezentacje multimedialne, film, strona internetowa), w formie prac wykonanych przez uczniów (np. kartki świąteczne, makiety) lub w formie dyskusji/ debaty wykorzystującej przygotowane materiały.

Etap 5 – podsumowanie i ocena działań projektowych. Nauczyciel wręcza uczniom przygotowane wcześniej karty oceny projektu, które mogą zawierać kryteria samooceny bądź oceny koleżeńskiej oraz kryteria oceny nauczycielskiej.

Ważnym etapem końcowej pracy nad projektem jest właśnie refleksja uczniów na temat wykonanej pracy oraz relacji panującej w grupie w trakcie realizacji zadania. Zaleca się również, aby przy realizacji projektu wykorzystać technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), poprzez np. samodzielne wyszukiwanie informacji, gdyż przekładają się one na rozwinięcie kompetencji cyfrowych u uczniów.

Metoda projektu edukacyjnego cechuje się wieloma **zaletami**, do których należą: interdyscyplinarny charakter projektu, kształtowanie umiejętności prezentacji, zastosowanie zdobytej wiedzy w praktyce, planowanie i organizacja pracy, rozwój kreatywności, posługiwanie się źródłami informacji, współpraca w zespole oraz samodzielność (Łoś i Reszka 2010). Metoda projektu wpływa również na **rozwój i kształcenie kompetencji kluczowych** w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie uczenia się, obywatelskie, społeczne oraz kompetencje wielojęzyczności. **Inne przykładowe tematy prac projektowych** dla uczniów szkoły branżowej I i II stopnia z uwzględnieniem zawodu, w którym uczniowie się kształcą zostały zaprezentowane w części 2.3.2 w punkcie 5 niniejszego poradnika metodycznego.

Kolejną metodą wspierającą kształcenie kompetencji kluczowych oraz umiejętności miękkich jest **klasyczna metoda problemowa** polegająca na kierowaniu pracą uczniów, którzy rozwiązując problemy, zdobywają nowe umiejętności. Ten sposób pracy ma za zadanie aktywizację ucznia, motywowanie go do pracy oraz przekształcenie wiedzy teoretycznej w praktyczną. Przykładowy **temat z obszaru branży budowlanej** to Remont sypialni.

Pracując metodą problemową, czynności, które wykonują uczniowie odbywają się na trzech poziomach poznania.

- **Poznanie konkretów** – nauczyciel opisuje problem: Jesteś z wizytą u rodziny za granicą. Twój kuzyn, potrzebuje wyremontować swój pokój. Dysponuje kwotą w wysokości €1000. Zaplanuj remont jego pokoju, tak aby zmieścić się w podanej kwocie. Część pieniędzy przeznaczcie na kupno nowych mebli.
- **Budowanie modeli** – nauczyciel wręcza uczniom cennik materiałów budowlanych (farby, tapety, gładzie, narzędzia niezbędne do remontu – pędzle, szpachle, wałki malarskie, folie zabezpieczające) oraz cennik z propozycją mebli do sypialni. Uczniowie otrzymują również kartkę z przykładowymi zdaniami z zastosowaniem stopniowania przymiotników oraz porównań z wykorzystaniem struktury: *as...as/not as...as*.
- **Uogólnianie efektów** – uczniowie wykonują zadanie oraz rozwiązania poprzez formułują twierdzenia oraz zasady zastosowania przymiotników w stopniu wyższym/najwyższym oraz porównań.

Ważne jest, aby problem zawierał informacje/treści częściowo znane już uczniom oraz niewiadome, które należy zdobyć i przeanalizować. Metoda ta posiada **wiele zalet**, m.in. rozwijanie kompetencji kluczowych w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, wielojęzyczności, kompetencje w zakresie uczenia się. Kolejnymi zaletami są dominacja uczenia się nad nauczaniem, samodzielne zdobywanie wiedzy przez uczniów oraz jej zastosowanie, kształtowanie poczucia własnej wartości, kreatywność oraz przygotowanie do życia w zmieniających się realiach (Łoś i Reszka b.r.).

Metodę problemową można połączyć z **indukcyjną**, w takiej konfiguracji obie sprawdzą się w momencie pracy nad gramatyką. Pierwszym etapem metody indukcyjnej jest **analiza języka w kontekście lub produkcja**. Przykładowo, nauczyciel chcąc zapoznać uczniów ze stroną bierną, prezentuje tekst poświęcony wynalazkom elektronicznym wraz z pytaniami do tekstu. Na tym etapie uczniowie nie analizują jeszcze użytych w zadaniu konstrukcji gramatycznych, gdyż ich uwaga skupia się na pozytywnym wykonaniu zadania. Kolejnym etapem jest **odkrywanie reguł**. Tym razem, pracując w grupach bądź parach, uczniowie starają się zrozumieć i odkryć zasady dotyczące tworzenia i konstrukcji strony biernej. Mogą wypisać zdania z tekstu i podzielić je na te w stronie czynnej oraz w stronie biernej, analizując różnice między nimi. Na tym etapie niezmiernie ważna jest rola nauczyciela, który powinien kierować całym procesem oraz przygotować materiały dydaktyczne do samodzielnej pracy uczniów. W przypadku wspomnianej strony biernej, może to być schemat czasów do uzupełnienia, tabele, reguła gramatyczna odróżniająca stronę czynną od biernej, zasady użycia. Etapem trzecim jest **weryfikacja hipotez**, kiedy to na forum klasowym uczniowie porównują hipotezy dotyczące reguły. Na tym etapie nauczyciel dostarcza informacji zwrotnej oraz tłumaczy (w razie potrzeby) niejasności. Ostatnim etapem jest **produkcja**, kiedy uczniowie świadomie używają już danych zasad gramatycznych, rozwiązując ćwiczenia zaproponowane przez nauczyciela. Rolą nauczyciela jest kontrola poprawności oraz interwencja w miarę potrzeby. **Zaletą metody indukcyjnej** jest aktywność uczniów (na poziomie kompetencji językowych i kluczowych), motywacja do pracy, możliwość rozwijania kompetencji strategicznych oraz kompetencji miękkich takich jak współpraca w grupie czy kreatywność (Padzik 2020).

Kolejnym podejściem wykorzystującym treści przedmiotowe i ponadprzedmiotowe oraz rozwijającym kompetencje kluczowe oraz umiejętności miękkie jest **CLIL**, a szczególnie jego odmiana, tzw. **miękki CLIL**, który prowadzony jest najczęściej przez nauczyciela języka obcego, wplata on wybrane treści przedmiotowe w naukę języka. Założeniem „miękkiego” CLIL jest praca z realnymi treściami językowymi, przykładowo z elementami informatyki, kultury krajów anglojęzycznych, treści z przedmiotów zawodowych, które mają pozytywny wpływ na atrakcyjność zajęć językowych, zwłaszcza jeśli pokrywają się z zainteresowaniami uczniów. Ważna jest tutaj dominacja treści nad językiem, gdyż język staje się jedynie narzędziem pracy, a nie celem samym w sobie.

Przykładowym tematem lekcji dla obszaru elektryczno-elektronicznego może być temat *What is electromobility?* Nauczyciel powinien rozważyć **trzy elementy składowe treści** (Ball i in. 2015) przygotowując lekcję i wykorzystując podejście „miękkiego” CLIL.

- **Koncept** – to, co ma zostać przyswojone w procesie uczenia się. W przypadku tematu lekcji *What is electromobility?* celem jest przyswojenie słownictwa oraz umiejętność zrozumienia autentycznego tekstu i odpowiedzi na pytania.
- **Procedura** – nauczyciel wręcza uczniom kartę pracy zawierającą słowa klucze, np. *e-cars, hybrid vehicles, renewable energy, exhaust gases, combustion engines, power grid, electric drive, to recharge, a socket* itd. Prowadzący podaje w języku angielskim definicję wyrażenia, zadaniem uczniów jest odgadnąć znaczenie. Nauczyciel korzysta z autentycznego tekstu (infineon.com; dostęp 9.09.2022), który uczniowie czytają, zwracając uwagę na nowe słownictwo, a następnie odpowiadają na pytania, które również znajdują się na karcie pracy, np. *What is electromobility? How does an e-car work? What's the difference between an e-car and a hybrid car? Why is electromobility so important nowadays?*
- **Język** – w zależności od poziomu językowego uczniów, nauczyciel może wykorzystać autentyczny tekst lub zmodyfikować tekst, tak aby był zrozumiały przez uczniów. Język powinien pełnić rolę pomocniczą, pozwalać komunikować koncepty oraz procedury.

Istotny jest wybór tematu i treści, dlatego nauczyciel powinien kierować się **kryterium przydatności**, aby wybrane tematy nawiązywały do branży, w której kształcą się uczniowie. Materiałem wyjściowym może być tekst lub materiał audiowizualny, na podstawie którego uczniowie wykonują ćwiczenia. **Materiały autentyczne** są tutaj nieocenionym źródłem pomocy ze względu na **fachową terminologię** oraz treści. Ten rodzaj materiałów powinien stanowić integralny element zajęć języka angielskiego w szkole branżowej.

W podejściu „miękkiego” CLIL można wykorzystać procedurę **Think-Pair-Share** zaproponowaną przez Lymana (1981). Wykorzystując przykładowy temat dla obszaru mechanicznego Wymiana koła w samochodzie wspomniana procedura powinna składać się z następujących etapów:

- etap pierwszy – **Think**: to samodzielne przemyślenie danej kwestii (co uczeń wie na temat wymiany koła w samochodzie, czy ma doświadczenie w tej kwestii?). Nauczyciel na tym etapie wręcza uczniom kartę pracy z procedurą wymiany koła, która musi być ułożona w sposób chronologiczny);

- etap drugi – **Pair**: to wymiana przemyśleń w parze (porównanie sposobu rozwiązania zadania, zaangażowanie w dyskusję);
- etap trzeci – **Share**: to podzielenie się przemyśleniami z zespołem klasowym (Zaparucha 2017).

Materiały do pracy z podejściem „miękkiego” CLIL można znaleźć na takich stronach internetowych jak:

- strona internetowa British Council, na której nauczyciel może znaleźć wiele autentycznych tekstów – britishcouncil.org (dostęp 9.09.2022);
- strona OneStopEnglish oferująca gotowe materiały do pracy metodą CLIL. Dodatkowo, nauczyciel może dokonać selekcji materiału poprzez wybór umiejętności, która chce przećwiczyć z uczniami, pod kątem poziomu i wieku uczniów oraz wybierając format dostępnych materiałów (wideo, audio, materiał do wydrukowania, gra, artykuł, karty obrazkowe): onestopenglish.com (dostęp 9.09.2022);
- factworld.info (dostęp 9.09.2022) – forum nauczycieli z różnych krajów dzielących się materiałami i publikujących artykuły;
- e-materiały do języka obcego zawodowego z podziałem na branże dostępne na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej: zpe.gov.pl (dostęp 9.09.2022);
- clilvet.erasmusproject.pl (dostęp 9.09.2022) – strona projektu CLIL-VET realizowanego między innymi przez polskie instytucje.

W celu zdiagnozowania specyficznych potrzeb edukacyjnych uczniów, rozwijania umiejętności przedmiotowych i ponadprzedmiotowych oraz kształcenia kompetencji kluczowych, warto odwołać się **do coachingu edukacyjnego w dydaktyce**, który koncentruje się na zarządzaniu talentami, potencjałem ucznia, jego rozwojem osobistym, jego przyszłą karierą zawodową oraz rozwojem kompetencji miękkich (Malinowski 2015).

Coaching jest szkoleniem umiejętności ucznia, opiera się na doświadczeniu, doskonaleniu strategii uczenia się, podczas gdy edukacja jedynie poszerza wiedzę ucznia. **Metoda coachingu** zakłada indywidualizację pracy z uczniem, budowanie relacji z coachem/ tutorem (nauczycielem), dzięki której uczeń jest w stanie poradzić sobie z krytyką, buduje pewność siebie. To uczeń, jego potrzeby oraz zainteresowania, jest w centrum całego procesu dydaktycznego. Takie osobowe podejście do ucznia sprzyja budowaniu motywacji wewnętrznej, a nauka staje się dla ucznia wyzwaniem, z którego może czerpać satysfakcję (Malinowski 2015).

Celem **coachingu językowego** jest wykształcenie u uczniów dobrych nawyków wiążących się z nauką języka obcego, aby mogli przejąć kontrolę nad własnym procesem uczenia się w warunkach pozaszkolnych w myśl zasady uczenia się przez całe życie. Najczęstszą formą zajęć prowadzonych z wykorzystaniem coachingu językowego są zajęcia interaktywne, konwersacyjne, silnie angażujące ucznia ze względu na tematy będące w sferze ich zainteresowań. Warto wprowadzić coaching językowy do warsztatu pracy nauczyciela, z tego powodu, że ma on wiele do zaoferowania w pracy z uczniem zdolnym, w toku zajęć nauczania indywidualnego oraz na zajęciach kompensacyjno-wyrównawczych z uczniami o różnych dysfunkcjach. Ta metoda nie tylko kształtuje i rozwija kompetencje językowe oraz kluczowe, ale ma wpływ na zainicjowanie oraz podtrzymanie motywacji ucznia poprzez jego silne zaangażowanie w proces uczenia się (Topolska 2016.)

Podsumowując, treści kształcenia zaplanowane przez nauczyciela powinny uwzględniać zainteresowania uczniów oraz ich potrzeby edukacyjne (w tym specjalne). Dostarczając interesujących treści, nauczyciel poza budowaniem wiedzy uczniów, przyczynia się do rozwoju szeregu umiejętności miękkich i kompetencji kluczowych, które mają istotny wpływ na dalsze samodzielne kształcenie się w myśl zasady uczenia się przez całe życie.

ROZDZIAŁ V

Monitorowanie oraz ocenianie postępów uczniów

Ocenianie jest niezbędnym, ale też złożonym i najtrudniejszym elementem procesu dydaktycznego na każdym etapie edukacyjnym. Może wspomóc motywację ucznia do nauki albo wprost przeciwnie, może ją całkowicie zniszczyć. Ocena wiedzy i umiejętności językowych uczniów, które składają się na poziom ich biegłości językowej może odbywać się w różnych formach. Może to być **ocenianie bieżące** (kartkówki, sprawdziany, prace projektowe, praca na lekcji, aktywność uczniów), **śródroczne oraz końcowe**. Weryfikacja wiedzy uczniów może również odbywać się na podstawie pisemnych lub ustnych prac domowych oraz prac projektowych (Komorowska 2005).

Ocenianie jest **integralną częścią procesu nauczania** jest związane z planowaniem, określaniem celów, wyborem metod oraz technik nauczania, przekazywaniem uczniowi informacji zwrotnej, wyciąganiem wniosków zarówno przez ucznia, jak i nauczyciela.

Ocenianie pełni funkcję kontrolną oraz diagnostyczną, informując nauczyciela, która część materiału została opanowana przez uczniów lepiej, a do której części materiału należy jeszcze powrócić (Maziarska-Lesisz 2019b).

Ocenianie powinno być prowadzone **w sposób systematyczny**, gdyż wówczas stanowi ważną informację zwrotną dla ucznia, który staje się świadomy swoich umiejętności językowych. Ocena szkolna może być **oceną kształtującą** (formatywną) **bądź sumatywną** (konkluzywną), może przyjąć formę kontroli bieżącej i okresowej, i nie zawsze musi być dokonywana przez ucznia. Nauczyciel może wdrożyć uczniów do **samooceny** oraz do **oceny koleżeńskiej**.

Zgodnie z programami nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia autorstwa Justyny Maziarskiej-Lesisz (2019a i 2019b), opracowując zasady oceniania przedmiotowego (w oparciu o wewnętrzne zasady oceniania), nauczyciel powinien wziąć pod uwagę kwestie dotyczące trudności, jakie przykładowo może napotkać uczeń z dysfunkcjami, gdyż musi on przewyższyć swoje ograniczenia i włożyć więcej wysiłku w opanowanie umiejętności językowych niż uczniowie zdrowi. W tym celu nauczyciel powinien zaplanować działania, które pomogą każdemu uczniowi w przyswojeniu wiedzy oraz dostosować kryteria oceniania do ucznia, biorąc pod uwagę funkcję motywującą oceny (Maziarska-Lesisz 2019b).

Monitorowanie postępów uczniów to nie tylko odnotowanie poziomu osiągnięć, lecz również udokumentowanie ich potrzeb edukacyjnych oraz postępów. Proces monitorowania powinien być zaplanowany przez nauczyciela i dotyczyć całej klasy oraz indywidualnie każdego ucznia, w tym ucznia ze SPE. Monitorowanie to proces uzyskiwania informacji potrzebnych nauczycielom, gdyż dzięki obserwacji nauczyciel może efektywnie zaplanować pracę i zastanowić się, jak można pomóc uczniom w osiągnięciu sukcesu edukacyjnego poprzez czynienie postępów (tamże).

W niniejszym rozdziale poradnika zawarto praktyczne wskazówki, dzięki którym początkujący nauczyciel uzyska informację, jak usprawnić proces oceniania, aby był on z korzyścią dla ucznia, a dla nauczyciela stał się źródłem wiedzy na temat postępów oraz efektywności użytych technik i metod w procesie nauczania. Warto zwrócić uwagę na fakt, że właściwe ocenianie znacząco przyczynia się do poprawy jakości nauczania.

5.1. Ocenianie w aktach prawnych oraz funkcje oceny

W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych można przeczytać, że „ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, przez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć” (Dz.U. 2017 poz. 1534).

Obowiązujące akty prawne wskazują, że „ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do: wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania” (Dz.U.2021.1911 art. 44b).

Ocenianie powinno wspierać ucznia poprzez: identyfikację jego możliwości (uczeń świadomy jest swoich braków i wie, jak temu zapobiec) oraz kształtowanie właściwej motywacji, z tego względu, że uczniowie widząc lepsze wyniki swojej pracy, budują i podtrzymują swoją motywację wewnętrzną (Szedzianis 2017).

W procesie oceniania można wyróżnić dwie główne **funkcje oceny**: funkcję kształtującą (ang. *formative assessment*), która polega na wspieraniu wysiłków edukacyjnych ucznia, a jej zadaniem jest wskazać, co uczeń już potrafi, z czym sobie nie radzi oraz określić sposoby radzenia sobie z trudnościami oraz **funkcję globalną**, podsumowującą osiągnięcia ucznia (ang. *summative assessment*), poprzez zebranie i podsumowanie wiedzy językowej oraz umiejętności ucznia na koniec danego etapu (semestru) nauki języka (Czetwertyńska 2015).

5.1.1. Konstruktywizm i ocena formatywna (kształtująca)

Ocenianie formatywne (kształtujące) pozwala nauczycielowi obserwować proces uczenia się ucznia poprzez uzyskane informacje zwrotne, które mogą zostać wykorzystane do ulepszenia swoich metod nauczania. Ocenianie to wpisuje się w nurt **konstruktywizmu**, który jest poglądem na proces uczenia się, wynikającym z przekonania, że wiedza jest konstruowana przez uczących się na skutek ich aktywności, a uczący się są jej twórcami (Czetwertyńska 2005). **Nauczanie konstruktywne** zmusza uczniów do krytycznego myślenia oraz zwiększa ich motywację. Zgodnie z **zasadami konstruktywizmu**:

- proces uczenia się angażuje cały organizm,
- procesy umysłowe polegają na równoczesnym dzieleniu i łączeniu w całości,
- uczenie się wymaga skoncentrowanej uwagi,
- uczenie się przez doświadczenie przynosi znaczne korzyści, wtedy uczeń pamięta i rozumie lepiej,
- nauczanie jest wzmacniane przez wyzwania, ale ograniczane przez zagrożenia,
- nauczanie powinno mieć różne oblicza, aby uczniowie mogli wykorzystać swoje preferencje dotyczące stylów uczenia się (tamże).

Nauczyciel konstruktywista powinien:

- zachęcać uczniów do samodzielności oraz stwarzać uczniom warunki do zadawania pytań,
- uczyć korzystania z różnych źródeł informacji,
- uczyć klasyfikowania, analizowania, wnioskowania,
- zmieniać treść i przebieg lekcji dopasowując ją do potrzeb uczniów,
- zachęcać uczniów do dialogu, rozbudzać ich ciekawość, zachęcać do refleksji,
- dawać czas do namysłu po zadaniu pytania oraz czas na skonstruowanie wypowiedzi pisemnych (tamże).

Założenia oceniania kształtującego są odpowiedzią właśnie na zasady konstruktywizmu, gdyż ocenianie kształtujące wspomaga proces uczenia się, koncentruje się na sposobach uczenia się, wpływa na motywację uczniów, jest kluczową umiejętnością dydaktyczną wspomagającą samoocenę uczniów oraz pomaga im poprawić wyniki. Uczeń ma prawo do **popelniania błędów**, gdyż błąd traktowany jest jako wartościowe doświadczenie w procesie zdobywania wiedzy. Dodatkowo, ten sposób oceniania pozwala na ograniczenie emocji negatywnych, a rozbudza ciekawość i satysfakcję nawet z najmniejszych indywidualnych sukcesów (tamże).

Wspomniany sposób oceniania może być wykorzystany po przeprowadzonym sprawdzianie, powtórzeniu wiadomości lub pracy projektowej. W tym celu nauczyciel może przygotować kartę informacji zwrotnej dla ucznia. Należy pamiętać, aby informacja zwrotna zawierała również wyszczególnienie pozytywnych aspektów pracy ucznia, listę umiejętności/zadań do poprawy, wskazówki, w jaki sposób dokonać poprawy pracy oraz wskazówki, w którym kierunku uczeń powinien nadal pracować (Szedzianis 2017).

Jako przykład posłużmy tutaj **karta informacji zwrotnej** do zakresu tematycznego Człowiek. Skala to: bardzo dobrze, dobrze, przeciętnie, słabo, oczywiście można ją dostosować, system opisowy zmienić na liczbowy.

1. Potrafisz zrozumieć proste wypowiedzi ustne z zakresu tematycznego Człowiek.
2. Potrafisz używać słownictwa opisującego cechy charakteru i osobowość.
3. Potrafisz opisać wygląd zewnętrzny postaci.
4. Potrafisz opowiadać o swoich zainteresowaniach.
5. Potrafisz sformułować proste wypowiedzi pisemne używając słownictwa z zakresu tematycznego Człowiek.

Bardzo dobrze poradziłeś sobie z.....

Powinieneś popracować nad.....

Zwróć, proszę, uwagę na.....

Na tej samej zasadzie nauczyciel może przygotować **kartę samooceny dla ucznia**, zastępując wyrażenie „potrafisz”, wyrażeniem „potrafię” i oczywiście dostosowując skalę do typu zadania.

1. Potrafię zrozumieć proste wypowiedzi ustne z zakresu tematycznego Człowiek.
2. Potrafię używać słownictwa opisującego cechy charakteru i osobowość.
3. Potrafię opisać wygląd zewnętrzny postaci.

4. Potrafię opowiadać o swoich zainteresowaniach.
5. Potrafię formułować proste wypowiedzi pisemne używając słownictwa z zakresu tematycznego Człowiek.

Moje mocne strony.....

Moje słabe strony.....

Moja refleksja.....

Aby lepiej przybliżyć uczniom zasady oceniania kształtującego, można zastosować szereg strategii wspomagających proces uczenia się i nauczania (Sterna 2014).

- Określanie i **wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu**, gdyż uczący musi wiedzieć dokąd zmierza. Uczeń, który jest świadomy celu, ma większe szanse na sukces w nauce – z powodu wyższej motywacji do poznawania, doświadczania nowego i uczenia się. Warto zatem zakomunikować cel lekcji na początku zajęć (bądź cyklu zajęć), a następnie podsumować go na końcu (na końcu cyklu). Dzięki takiemu zabiegowi, uczniowie będą świadomi zarówno swojego sukcesu oraz tego, że biorą czynny udział w procesie uczenia się.
- Zadawanie pytań, **czy i w jaki sposób uczniowie uczą się**. W tym celu nauczyciel powinien prowadzić rozmowę z uczniami na temat tego, co już zrozumieli, a z jakimi treściami nie radzą sobie. Nauczyciel powinien wiedzieć, na jakim etapie nauki są uczniowie i dostosować do nich nauczanie. Poza tym, konieczne jest ciągłe monitorowanie procesu nauczania. Mając w zespole klasowym uczniów ze SPE, należy pamiętać, aby pytania były sformułowane w przejrzysty sposób oraz aby uczniowie mieli wystarczająco dużo czasu na odpowiedź.
- **Udzielanie uczniom informacji zwrotnych**, które wskazują im, jak mogą się poprawić oraz jak rozwijać się dalej. Docenianie jest mechanizmem, który motywuje uczniów do nauki i im więcej takich pozytywnych wzmocnień pojawi się w procesie uczenia się, tym efektywniej przebiega ten proces. Informując ucznia, co i jak należy poprawić, należy konkretnie wskazać, które miejsca wymagają poprawy oraz w jaki sposób dokonać poprawy. W celu dalszego rozwoju ucznia, można zasugerować, z jakich materiałów, podręczników, stron internetowych uczeń może korzystać w ramach swoich zainteresowań.
- Umożliwianie uczniom **korzystania z wiedzy i umiejętności zespołu klasowego**. Proces nauczania to proces społeczny, dlatego dobrze jest organizować prace w grupach bądź w parach, dzięki którym uczniowie uczą się od siebie nawzajem oraz uczą się współpracy koniecznej w życiu zawodowym. Jest to ważny punkt z perspektywy uczniów ze SPE, włączenie ich do prac zespołowych pomoże im poczuć się częścią zespołu klasowego oraz wzmocnić ich poczucie własnej wartości.
- **Wspomaganie uczniów**, by stali się odpowiedzialni za proces własnego uczenia się. Aby uczeń rzeczywiście stał się odpowiedzialny za własne uczenie się, musi posiadać wiarę we własne możliwości oraz powinien być zainteresowany tym, co proponuje nauczyciel w trakcie zajęć języka obcego. Aby to osiągnąć, nauczyciel powinien zachęcać uczniów do podejmowania wyzwań.

Stosując ocenianie kształtujące, nauczyciel uwzględnia indywidualne możliwości ucznia, jego mocne strony, uwzględnia jego zaangażowanie oraz samodzielność, rozbudza jego intelektualną ciekawość, uwzględnia jego rozwój oraz pełnienie

przyszłych ról społecznych (Skibska 2014). **Ocenianie kształtujące** jest jednym z ważniejszych celów **edukacji włączającej**, gdyż pozwala ono szanować indywidualność każdego ucznia, zwłaszcza ucznia ze SPE, informować ucznia o jego postępach i stopniu samodzielności oraz pozwalać mu „robić zwykłe rzeczy i osiągać cele tak jak jego rówieśnicy, a porażki traktować jako element drogi do osiągnięcia sukcesu” (tamże).

Indywidualna, spersonalizowana **ocena w formie informacji zwrotnej** (ocena kształtująca) jest niezmiernie ważna dla ucznia na każdym etapie kształcenia. Ten rodzaj oceny może znacznie zwiększyć motywację ucznia i jego autonomię, co jednocześnie przełoży się na jego poczucie sukcesu. Informacja zwrotna może mieć **formę komentarza pisemnego, ustnego, rozmowy z uczniem** na podstawie rozwiązane go przez niego testu lub w trakcie pracy nad zadaniem, gdy nauczyciel zauważy, że uczeń ma trudności z jego wykonaniem. W trakcie dokonywania **spersonalizowanej oceny osiągnięć ucznia** wskazane jest **używanie języka pozytywnych wzmocnień**. Udzielanie informacji zwrotnej należy rozpocząć od uwag pozytywnych (np. Świetnie poradziłeś sobie z..., Robisz coraz większe postępy..., Mocną stroną Twojej pracy jest..., Możesz być bardzo zadowolony z...), dzięki którym uczeń dostrzeże, że nauczyciel docenia jego pracę i jej efekty. Wskazanie obszarów do poprawy również powinno mieć formę konstruktywnych stwierdzeń (wówczas uczeń ma pewność, że nauczyciel chce z nim współpracować i jest mu życzliwy, dlatego informacja zwrotna nie może przybierać formy reprimendy) oraz zawierać wskazówki poprawy (np. Świetnie opanowałeś zasady tworzenia przymiotników w stopniu wyższym i najwyższym, ale popracuj jeszcze nad znajomością przymiotników stopniowanych w sposób nieregularny). W ten sposób przekazana informacja zwrotna jest elementem tworzącym pozytywną atmosferę do nauki otwierającą pole do korekty, aby uczeń ostatecznie mógł odnieść sukces (Forgiel 2021).

Przekazywanie wskazówek do dalszej pracy ma charakter spersonalizowany, zatem kluczowe jest poznanie ucznia, jego potrzeb oraz motywacji, tak aby informacja zwrotna była „uszyta na miarę”. Ważne jest, aby informacja zwrotna (która jest oceną kształtującą), nie występowała razem z oceną wyrażoną stopniem (oceną sumującą) (tamże).

Ocenianie kształtujące to proces, który uświadamia uczniowi cel jego nauki oraz kształtuje jego motywację, zdolność rozumienia, w jaki sposób się uczy i co może zrobić, aby uczyć się jeszcze lepiej w myśl zasady uczenia się przez całe życie.

5.1.2. Ocenianie sumatywne

Ocena sumatywna, w przeciwieństwie do oceny kształtującej, skupia się przede wszystkim na efektach zrealizowanego programu, podsumowując wyniki uczenia się ucznia na końcu jakiegoś etapu (np. koniec semestru i koniec roku szkolnego). W ocenianiu sumującym, nauczyciel posługuje się umowną **skalą stopni** szkolnych (oceny: celująca, bardzo dobra, dobra, dostateczna, dopuszczająca i niedostateczna), która jest informacją dla ucznia oraz jego rodzica o spełnieniu, lub też nie, określonych wymagań programowych. Zatem ocena sumatywna pełni rolę informacyjną, kontrolną oraz motywacyjną (Szedzianis 2017).

Dzięki ocenie wyrażonej stopniem nauczyciel jest w stanie dokonać porównania osiągnięć poszczególnych uczniów w zespole klasowym. Jednakże ten sposób oceniania, ma jedną konkretną wadę, a mianowicie uczniowie zaczynają uczyć się dla stopni, a ich umiejętności nabyte w procesie uczenia się, stają się sprawą drugorzędną. Dodatkowo, ten sposób oceniania czasem niesie ze sobą wiele stresu dla uczących się i może spowodować odebranie uczniowi motywacji do pracy spowodowanej otrzymaniem stopnia poniżej własnych oczekiwań.

Ocena sumatywna, wyrażona stopniem, jest łatwa w zastosowaniu, a zarówno uczniowie, jak i rodzice są przyzwyczajeni do takiego sposobu podsumowania osiągnięć ucznia. Głównym powodem jest fakt, że ocena wyrażona stopniem jest łatwym do interpretacji wskaźnikiem sukcesów i porażek ucznia. Może to doprowadzić do pewnego rodzaju segregacji uczniów na zdolnych i mniej zdolnych biorąc pod uwagę osiągnięte wyniki. W rezultacie, uczniowie słabsi, otrzymujący niskie oceny, mogą czuć się demotywowani, a ich motywacja do nauki będzie coraz słabsza (tamże).

Ocenianie sumujące powinno być oparte na wymaganiach programowych oraz powinno być obiektywne i rzetelne. Aby rzeczywiście tak się stało, warto zapoznać się z poniższym dekalogiem oceniania (Szedzianis 2017).

1. Ocenianie powinno wspierać proces uczenia się.
2. W ocenianiu należy uwzględnić różnice pomiędzy poszczególnymi uczniami, co oznacza, że nauczyciel powinien różnicować zadania oraz wymagania w przypadku uczniów z dysfunkcjami.
3. Cel oceniania powinien być jasno określony – uczeń powinien wiedzieć, z jakiego powodu będzie oceniany.
4. Ocenianie powinno być **trafne**, co oznacza, że wybrana metoda powinna sprawdzać dokładnie to, co podlega ocenie.
5. Ocenianie powinno być **rzetelne**.
6. Zastosowane formy oceniania powinny dostarczyć uczniowi informacji zwrotnej na temat jego wyników uczenia się oraz motywować go do dalszego rozwoju.
7. Ocenianie powinno skłaniać zarówno ucznia, jak i nauczyciela do refleksji na temat ich dotychczasowej pracy. Aby uczeń wiedział, co potrafi, a czego nie, konieczny jest wykaz umiejętności sprawdzanych przez poszczególne zadania.
8. Ocenianie jest integralną częścią planu nauczania. Nauczanie i uczenie się powinno być zaplanowane razem z formami sprawdzania i oceniania w taki sposób, aby uczniowie mogli jak najlepiej zaprezentować wyniki swojego uczenia się.
9. Ocenianie powinno być wyważone. Warto pamiętać, że zbyt dużo sprawdzianów w krótkim czasie nie przyniesie niczego dobrego, gdyż obciąża zarówno efektywne uczenie się, jak i nauczanie.
10. Kryteria oceniania powinny być zrozumiałe i znane uczniom, aby wiedzieli, czego nauczyciel od nich oczekuje.

Biorąc pod uwagę powyższe punkty, konstruując narzędzia oceny, nauczyciel powinien zadbać o to, aby uczniowie mieli poczucie, że ich wysiłki zostały docenione oraz, że zadania, które mają rozwiązać, nie są zadaniami przekraczającymi ich możliwości.

5.2. cechy dobrego testu i techniki testowania

Odpowiednia motywacja do nauki jest również kształtowana poprzez obiektywny sposób tworzenia i oceniania testów. Uczniowie, którzy mają poczucie, że test niesprawiedliwie ocenił ich wiedzę, mogą stracić motywację do nauki. Dlatego, każdy test powinien być zaplanowany w ten sposób, aby:

- pozwolił uczniom otrzymać **informację zwrotną** na temat tego, co już potrafią oraz co sprawia im trudność;
- pozwolił nauczycielowi na **zebranie informacji**, które umożliwią wystawienie obiektywnej oceny.

Z tego powodu, każdy obiektywny i dobrze skonstruowany test/sprawdzian językowy powinien cechować się: **rzetelnością**, **trafnością** oraz **praktycznością** (Komorowska 2005). Test jest trafny, jeśli sprawdza te umiejętności, które nauczyciel chciał sprawdzić. W celu **zapewnienia trafności testu**, nauczyciel powinien:

- sporządzić listę umiejętności, które chce testować;
- sporządzić listę materiału językowego, który chce sprawdzić w obrębie tych umiejętności;
- sprawdzić, czy każdej z umiejętności odpowiada grupa zadań w teście;
- skonstruować tak test, aby najważniejszym umiejętnościom odpowiadała największa liczba zadań, a tym mniej ważnym umiejętnościom, mniejsza liczba zadań;
- sprawdzić, czy dane zadanie nie sprawdza równocześnie kilku umiejętności;
- sprawdzić, czy skonstruowany test obejmuje cały zakres materiału z listy i nie wprowadza zbyt trudnego, dodatkowego materiału;
- skonstruować test w ten sposób, aby standardami przypominał zadania na egzaminie zawodowym bądź maturalnym (tamże).

Kolejną cechą charakterystyczną dla dobrze przygotowanego testu jest **rzetelność** oznaczająca, że w przypadku powtórzenia testu, uczniowie otrzymają zbliżone wyniki do testu pisanego za pierwszym razem. Test jest **nierzetelny**, jeśli po każdej powtórcie testu uczeń będzie uzyskiwał inne wyniki. Rzetelność dotyczy również oceny wyników. Ocena powinna być zawsze taka sama, niezależnie od tego, kto sprawdza test lub też czyj test jest sprawdzany przez nauczyciela (na przykład, test jest nierzetelny, jeśli błąd ortograficzny w pracy jednego ucznia powoduje odjęcie punktów, a w pracy innego ucznia nie, co oznacza, że ocenianie jest niejednolite). Aby **zapewnić rzetelność testu**, nauczyciel powinien:

- usunąć wszystkie niejasności z testu;
- dopracować polecenia, aby były zrozumiałe i dobrze sprecyzowane (w przypadku uczniów ze SPE najlepiej sprawdzi się jasna instrukcja wsparta jednym przykładem rozwiązania);
- sprawdzić czy test nie jest za długi bądź za krótki;
- zadbać o to, aby zadania były zróżnicowane w ten sposób, aby zarówno słabszy, jak i zdolniejszy uczeń miał możliwość wykazania się;
- sprawdzić, czy przygotowując większą liczbę wersji testu, wszystkie wersje są na jednakowym poziomie trudności;
- wprowadzić klarowną punktację;
- sprawdzić, czy wszystkie zadania mogą być punktowane w sposób obiektywny,

- wziąć pod uwagę akceptowalne i nieakceptowalne odpowiedzi w przypadku zadań otwartych (tamże).

Praktyczność testu językowego to kolejna cecha charakterystyczna dobrze skonstruowanego i obiektywnego testu. **Test praktyczny** powinien być łatwy w użyciu, nie powinien wymagać wielogodzinnej przygotowania ani też wielogodzinnej sprawdzania go przez nauczyciela. Aby zapewnić cechę praktyczności testu, nauczyciel powinien:

- sprawdzić, czy przeprowadzenie testu mieści się w czasie przeznaczonym na jego napisanie (np. w ciągu godziny lekcyjnej);
- zadbać o to, aby przeprowadzenie testu nie wiązało się ze szczególnymi warunkami jego realizacji, np. zmiana sali lekcyjnej (tamże).

Praktyczność testu jest wypadkową nakładu pracy nauczyciela, czasu i oceną efektywności wysiłku włożonego w przygotowanie i przeprowadzenie testu (Kleban 2014).

Nauczyciel, po określeniu celów testu, powinien przemyśleć **techniki testowania** i wybrać najodpowiedniejsze. W zależności od tego, czy nauczyciel planuje test ustny czy pisemny, nauczyciel ma do dyspozycji wiele typów zadań testowych do wyboru.

Testując znajomość struktur leksykalnych należy zdecydować, czy test ma sprawdzać znajomość receptywną czy też produktywnie zastosowanie wiedzy.

Technikami testowania słownictwa są m.in. (Maziarska-Lesisz 2019b):

- klasyfikacja wyrazów, np. personality: *outgoing, shy, easy-going*;
- znajdowanie niepasującego wyrazu (*odd-one-out*): np. *sociable, easy-going, positive, tall, hard-working*;
- test wielokrotnego wyboru: *outgoing*
a) *easy-going* b) *sociable* c) *big-headed*
- łączenie wyrazów w związki wyrazowe: *a loaf of bread, a jar of jam, make mistakes*.

Wszystkie typy technik testowania słownictwa zaprezentowane powyżej mogą być wykorzystane **z uczniami ze SPE – pod warunkiem jasnej i precyzyjnej instrukcji wspartej przykładem** oraz pod warunkiem dostosowania arkusza tekstu (wielkość czcionki, odstępy między liniami, tekst jednokolumnowy).

Techniki testowania produktywnej znajomości słownictwa:

- dodawanie synonimu lub antonimu: *hard-working – lazy, happy – cheerful*;
- tłumaczenie: powściągliwy – *reserved*;
- uzupełnianie luk: *He loves helping people in need. He's a really.....person*;
- opis, np. opis obrazka: *The picture shows a tall young man who is working in the garden*.

Każda z wymienionych technik ma swoje wady i zalety. Przykładowo, technika tłumaczenia jest bardzo łatwa w przygotowaniu, ale niestety sprawdza tylko jeden aspekt wiedzy. Inne techniki, jak *odd-one out* czy test wielokrotnego wyboru są dość pracochłonne, ale za to szybkie do ocenienia.

Sprawdzając produktywną znajomość słownictwa, nauczyciel powinien dostosować typ zadania do możliwości ucznia ze SPE. O ile technika synonimu/antonimu oraz tłumaczenie nie powinny być problematycznymi technikami, to zadanie związane z opisem obrazka w przypadku ucznia słabowidzącego powinno być zmodyfikowane poprzez słowną reprezentację w języku polskim tego, co jest widoczne na obrazku.

W przypadku **testowania receptywnej znajomości** języka w zakresie rozumienia struktur gramatycznych, nauczyciel ma do wyboru takie techniki jak:

- wielokrotny wybór,
- dokonanie wyboru podpisu pod obrazkiem.

Testowanie produktywniej znajomości zagadnień gramatycznych to między innymi:

- uzupełnianie dialogów,
- uzupełnianie luk,
- rozsypanka wyrazowa (np. *Kate getting next married is Saturday – Kate is getting married next Saturday*),
- poprawianie błędów gramatycznych (np. *Mark usually get up at 6 every morning – Mark usually gets up at 6 every morning*).

Rozsypanka wyrazowa oraz poprawianie błędów gramatycznych nie sprawdzą się w przypadku **ucznia dyslektycznego oraz słabowidzącego**. W przypadku rozsypanki wyrazowej zaleca się ograniczyć liczbę wyrazów, a każdy z nich wyodrębnić innym kolorem. W zadaniu dotyczącym poprawiania błędów gramatycznych, warto zaznaczyć błędny wyraz/strukturę gramatyczną innym kolorem lub pogrubioną czcionką, tak aby uczeń skupił się na poprawie błędu w tym konkretnym miejscu w zdaniu (np. *Mark usually **get up** at 6 every morning*).

Przy **testowaniu sprawności receptywnych** czytania ze zrozumieniem oraz słuchania ze zrozumieniem, można wykorzystać następujące techniki:

- wybór właściwego obrazka bądź tytułu po wysłuchaniu bądź przeczytaniu tekstu (dla ucznia słabowidzącego obrazek powinien być zastąpiony opisem słownym, a w przypadku ucznia słabosłyszącego, nauczyciel powinien wspomóc ucznia transkrypcją do tekstu słuchanego),
- technika wielokrotnego wyboru,
- pytania do tekstu,
- technika prawda/fałsz,
- ułożenie wydarzeń w kolejności chronologicznej (Maziarska-Lesisz 2019b).

W celu **oceny sprawności mówienia**, nauczyciel może oceniać umiejętność wypowiedzenia się na tematy z zakresu tematycznego z podstawy programowej (człowiek, dom, szkoła itp.), uwzględniając umiejętności prowadzenia, podtrzymywania i kończenia rozmowy, opis sytuacji, miejsca i osób. Dodatkowo, jest to doskonały moment na ocenę wymowy oraz płynności wypowiedzi. Umiejętność mówienia może być skutecznie testowana wykorzystując pomoce dydaktyczne, takie jak karty obrazkowe, fotografie z czasopism czy kadr z filmu (Maziarska-Lesisz 2019a). Ważne jest, aby przy ocenie sprawności mówienia, wziąć pod uwagę uczniów ze SPE i dostosować do nich zadania, dając więcej czasu na zastanowienie się i odpowiedź oraz wspomagając pytanie

materiałami wizualnymi (obrazek, fotografia z podręcznika), które naprowadzą ucznia na odpowiedź. **Testując umiejętność pisania** można zastosować technikę krótkiego opisu (np. opisz swój dzień), lecz również e-mail, wpis na blogu, bądź wykorzystując metodę projektu (Kleban 2014).

Zaprezentowane techniki mogą z powodzeniem być zastosowane nie tylko w nauczaniu w trybie stacjonarnym, ale również w **trakcie nauki zdalnej**. W tym celu, nauczyciel może wykorzystać dostępne programy i aplikacje, takie jak Google Forms, Kahoot, Quizizz czy Test Portal, które dają możliwość wyboru takich technik jak prawda/fałsz, jednokrotny wybór, wielokrotny wybór czy też odpowiedzi na pytania opisowe.

Stosując powyższe wskazówki dotyczące cech dobrego testu oraz rodzajów technik testowania, nauczyciel może uzyskać pewność, że przygotowane przez niego sprawdziany są wartościowym narzędziem kontroli, a tym samym prowadzą do sprawiedliwego oceniania tych umiejętności językowych, które rzeczywiście powinny być oceniane.

5.3. Kształtowanie kompetencji kluczowych a monitorowanie i ocenianie postępów uczniów

Ocenianie kształtujące, które wspomaga proces uczenia się, a tym samym wpływa na motywację uczniów, jest ściśle powiązane z **procesem kształcenia kompetencji kluczowych**. Aby skutecznie przeprowadzić proces monitorowania i diagnozowania postępów uczniów, nauczyciel powinien:

- na początku każdego zajęcia zapoznać uczniów z celem lekcji oraz informować, jakie kompetencje są kształtowane w trakcie lekcji (w ten sposób uczeń ma możliwość kształtowania kompetencji w zakresie uczenia się);
- formułować informację zwrotną do pracy ucznia, wskazując dobre elementy jego pracy, elementy, które należy poprawić, wraz z sugestią ich poprawy oraz informacją, w jaki sposób należy pracować – w ten sposób uczeń ma możliwość rozwoju kompetencji kluczowych w zakresie uczenia się;
- stosować różne formy interakcji między uczniami (praca w parach, praca w grupach), gdyż mają one wpływ na rozwijanie kompetencji społecznych i obywatelskich oraz postaw przedsiębiorczości i innowacyjności (Stanowski 2017).

Najlepszym sposobem monitorowania i diagnozowania postępów uczniów oraz rozwoju kompetencji kluczowych jest **obserwacja uczniów w trakcie lekcji**. W jaki sposób nauczyciel może ocenić, czy uczeń nabył **kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji**. Można zaobserwować ich rozwój w sytuacji, gdy uczeń potrafi w skuteczny sposób zrozumieć informację ze słuchu, gdyż ta umiejętność zwiększa jego szansę na skuteczną komunikację, która jest właśnie podstawą rozwoju kompetencji kluczowych. Można stwierdzić, że uczeń, który potrafi w skuteczny sposób porozumiewać się w języku obcym, zrozumieć tekst źródłowy, napisać prosty tekst użytkowy (e-mail, wpis na forum, wpis na blogu, notatka itp.) nabył kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Posiadanie **kompetencji w zakresie wielojęzyczności** to oznaka umiejętności prawidłowego i skutecznego korzystania z różnych języków w celu porozumiewania się zarówno w mowie, jak i w piśmie. Gdy uczeń posiada określony zasób słownictwa

i struktur gramatycznych, wykazuje zdolność rozumienia i tworzenia tekstów, potrafi zainicjować, podtrzymać i zakończyć rozmowę, jest to informacja dla nauczyciela, że uczeń nabył i rozwinął kompetencję w zakresie wielojęzyczności.

Kompetencje matematyczne oraz kompetencje cyfrowe nawiązują do zdolności logicznego myślenia, do rozwiązywania problemów w codziennych sytuacjach oraz wykorzystywania technologii w celu uczenia się, pracy i udziału w społeczeństwie. Nauczyciel może dostrzec ich rozwój u ucznia, który umiejętnie korzysta z komputera, portali edukacyjnych, aplikacji internetowych wspierających naukę słownictwa (Quizizz, Kahoot), platform wykorzystywanych w nauce zdalnej a w pracy metodą projektów jest w stanie formułować i wyciągać wnioski. Dodatkowo, uczniowie radzą sobie ze współpracą online wykorzystując **platformę eTwinning**, komunikując się w języku angielskim, tworząc wspólne projekty i dzieląc się pomysłami z uczniami z całego świata (Stanowski 2017).

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się to zdolność do autorefleksji, kreatywnej pracy z innymi osobami oraz zarządzania własnym uczeniem się oraz karierą zawodową. Rozwój tych kompetencji jest zauważalny, jeśli uczeń wykazuje umiejętność współpracy, umiejętność negocjowania, poszukuje sposobów rozwoju swoich umiejętności językowych oraz korzysta z informacji zwrotnej. W zakresie umiejętności uczenia się, uczeń wspomaga się strategiami pamięciowymi (przykładowo użycie akronimów, mnemotechnik) (tamże).

Kompetencje społeczne są kluczowymi kompetencjami dla wszystkich uczniów, a szczególnie dla uczniów ze SPE, aby mogli w pełni uczestniczyć w życiu społeczno-zawodowym i byli świadomi swoich predyspozycji oraz możliwości w kontekście planowania swojej przyszłej ścieżki zawodowej (Koch-Kozioł 2020). Jeśli uczeń chętnie uczestniczy w życiu zespołu klasowego, radzi sobie z negatywnymi reakcjami ze strony otoczenia, potrafi współpracować w grupie oraz chętnie i efektywnie komunikuje się z rówieśnikami, można stwierdzić, że kompetencje społeczne ucznia są w pełni ukształtowane.

Kompetencje obywatelskie charakteryzują się zdolnością do uczestnictwa w życiu obywatelskim i społecznym, poszanowaniem praw człowieka, promowanie kultury pokoju i braku przemocy oraz poszanowanie różnorodności. Aby zauważyć rozwój tych kompetencji u uczniów, należy zwrócić uwagę na ich zaangażowanie w pracę metodą projektu, która sprzyja rozwiązywaniu problemów i podejmowaniu decyzji (tamże). Poza metodą projektu, uczniowie mogą włączyć się w działalność takich pozaszkolnych organizacji, jak Europejski Parlament Młodzieży, Amnesty International czy Unicef (więcej informacji pod wskazanymi linkami).

Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości przekładają się m.in. na podejmowanie inicjatyw, rozwiązywanie problemów oraz zdolność do wspólnego działania. Ich rozwój jest zauważalny w chętnym uczestnictwie uczniów w debatach, dyskusjach oraz w metodzie projektu edukacyjnego promującego zarówno pracę w grupie, jak również metody problemowe (tamże). Dodatkowo, nauczyciel może zauważyć rozwój kompetencji w zakresie przedsiębiorczości u uczniów, którzy wykorzystują poznane słownictwo zawodowe (związane z branżą, w której się kształcą), do celów zawodowych (tworzenie CV w języku angielskim, prezentacja swoich umiejętności zawodowych, kwalifikacji).

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej wiążą się z rozwijaniem twórczych umiejętności i kreatywnym wyrażaniem własnych pomysłów. Nabycie tych kompetencji jest zauważalne u uczących się poprzez znajomość kultury, tradycji krajów anglojęzycznych, aktywny udział w projektach (eTwinning) i lekcjach poświęconych tematami sztuki i kultury krajów angielskiego obszaru językowego oraz udział w konkursach językowych (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).

W celu oceny poziomu rozwoju kompetencji kluczowych warto przeprowadzić **ankietę w formie arkusza ewaluacyjnego**. Mogą to być arkusze stworzone dla nauczyciela oraz dla ucznia. Dla ucznia będzie to doskonała okazja samooceny i analizy własnych mocnych i słabych stron. Dla nauczyciela będzie to istotna informacja na temat rozwoju poszczególnych kompetencji kluczowych.

Diagnozowanie i monitorowanie postępów ucznia oraz rozwoju kompetencji kluczowych może być przeprowadzone z wykorzystaniem **arkusza obserwacji uczniów**, np. w trakcie trwania zajęć, biorąc pod uwagę, w jaki sposób uczeń poradził sobie z danym zadaniem. Przykładowe zagadnienia badające przyrost kompetencji w zakresie rozumienia i tworzenia informacji opisano niżej.

- Uczniowie potrafią rozróżnić formalny i nieformalny styl odpowiedzi.
- Uczniowie potrafią komunikować się w prosty sposób.
- Uczeń potrafi utworzyć prostą i spójną wypowiedź pisemną.
- Uczeń potrafi korzystać z różnych źródeł informacji poszukując odpowiedzi na pytanie.

Nauczyciel może zastosować skalę procentową bądź zaznaczyć odpowiedzi typu wszyscy, prawie wszyscy, połowa uczniów, nieliczni uczniowie, nikt.

W arkuszu dla ucznia, zagadnienia mogą być przeformułowane, aby bezpośrednio dotyczyły ucznia:

- Potrafię rozróżnić formalny i nieformalny styl odpowiedzi.
- Potrafię komunikować się w prosty sposób.
- Potrafię stworzyć prostą, spójną i logiczną wypowiedź pisemną.
- Potrafię korzystać z różnych źródeł informacji poszukując odpowiedzi na pytanie.

Na tak sformułowane stwierdzenia uczeń odpowiada „tak”, „nie” lub „nie wiem”. Warto taką diagnozę kompetencji przeprowadzić np. dwa razy w roku, na początku roku szkolnego i pod koniec lub rzadziej, przykładowo na początku etapu edukacyjnego i na jego koniec. Dokładna analiza danych pozwoli prowadzącemu dokonać refleksji nad ewaluacją programu oraz metod i technik użytych w procesie kształcenia uczniów szkoły branżowej I i II stopnia, jak również wyciągnąć wnioski, czy założone przez niego cele zostały zrealizowane, gdyż pełna realizacja celów przełoży się na efektywność nauczania.

W przypadku oceny poszczególnych kompetencji, nauczyciel powinien modyfikować ich deskryptory stosownie do celu, jakiemu ma służyć dana forma oceny. Stopień ich opanowania może, przykładowo, mieścić się na poniższej skali (nauczyciel może przygotować własną skalę, pamiętając o tym, aby odpowiadała ona potrzebom uczniów) (Maziarska-Lesisz 2019b):

- umiem już/ potrafię to zrobić całkiem dobrze;
- już dużo potrafię, ale jeszcze nie mam pewności, jak to zrobić – muszę się więcej nauczyć/ poćwiczyć;

- już sporo potrafię, ale muszę się dowiedzieć, jak to zrobić/ wykonać;
- nie wiem, jak to zrobić, muszę się nauczyć.

Używając powyższej skali, nauczyciel jest w stanie ocenić dowolne kompetencje i umiejętności miękkie, np. kompetencje społeczne, a w nich umiejętność pracy w grupie, umiejętność rozwiązywania konfliktów, służenia radą, zdolność motywowania innych do pracy czy kreatywność. Ocenie kompetencji powinna towarzyszyć analiza oraz refleksja, które wskażą nauczycielowi w jaki sposób kierować dalszym rozwojem kompetencji, a uczniom jak zarządzać własnym rozwojem (tamże).

5.4. Samoocena ucznia oraz ocena koleżeńska

Zgodnie z informacjami zawartymi w programach nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia, nauczyciel powinien wdrażać uczniów do różnorodnych form oceny **samooceny i oceny koleżeńskiej** „poprzez stworzenie bezpiecznych warunków, w których uczniowie uczą się, jak konstruktywnie oceniać swoją pracę i pracę kolegów, poddawać ją analizie i refleksji, przyzwyczajając się, że w nauce można popełniać błędy i że stanowią one element doświadczenia składającego się na proces edukacyjny” (Maziarska-Lesisz 2019a).

Informacje dotyczące samooceny znajdują się również w podstawie programowej kształcenia ogólnego jako jedno z wymagań szczegółowych, a mianowicie „uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym)”.

Umiejętność samooceny (ang. *self-assessment*) ucznia jest kluczową umiejętnością dla procesu uczenia się, gdyż przyczynia się do kształcenia kompetencji uczenia się przez całe życie, dzięki którym uczniowie szkoły branżowej mogą przygotować się do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającym się rynku pracy. Kształcenie samooceny przynosi wiele korzyści, między innymi:

- zachęca ucznia do odpowiedzialności za proces własnego kształcenia,
- pogłębia zrozumienie tego, czego uczeń się uczy,
- rozwija krytyczne myślenie,
- uczy efektywnego planowania,
- pozwala dostrzec uczniowi jego mocne i słabe strony (Sterna 2020).

Samoocena skłania ucznia do refleksji, analizy sposobu w jaki się uczy oraz czego się nauczył, a czego nie. Dzięki samoocenie, nauka staje się procesem świadomym oraz bardziej efektywnym.

W nauczaniu języków obcych pojęcie samooceny pojawiło się wraz z Europejskim Portfolio Językowym. W częściach Biografia językowa oraz Dossier samoocena kompetencji językowych ma za zadanie motywować ucznia do nauki języka obcego oraz wzmocnić jego pozycję. Przykładowo, Biografia językowa służy uporządkowaniu wszelkich doświadczeń w dziedzinie uczenia się języków obcych, zastanowieniu się nad swoimi potrzebami oraz zaplanowaniu dalszej nauki. W Biografii uczeń musi zastanowić się nad wybranymi pytaniami.

- Jakie są moje doświadczenia językowe (wyszczególniając wszystkie etapy kształcenia i języki, których uczył się uczeń)?

- Z jakich rodzajów pomocy korzystam ucząc się języka obcego?
- W jaki sposób uczę się języków (wyszczególniając techniki i strategie uczenia się biorąc pod uwagę wszystkie umiejętności językowe)?
- Co mogę powiedzieć o sobie jako o osobie uczącej się języków obcych (moje postawy, przekonania oraz refleksja nad procesem uczenia się) (Europejskie Portfolio Językowe).

Kolejną część Europejskiego Portfolio Językowego stanowi **skala biegłości językowej**: ogólna oraz tabela samooceny. **Tabela samooceny** wyszczególnia takie umiejętności jak: słuchanie i czytanie ze zrozumieniem, interakcja, produkcja i pisanie. Uczeń może samodzielnie oznaczyć swój poziom biegłości językowej na skali, czytając jaki poziom odpowiada realizacji danych umiejętności. Na tym etapie można wdrożyć uczniów do zastosowania narzędzia o nazwie **analiza SWOT**, dzięki któremu uczniowie są w stanie dokonać **samooceny swoich mocnych stron** (*strengths*), słabych stron (*weaknesses*), szans (*opportunities*), które oznaczają możliwość rozwoju oraz zagrożeń (*threats*), jakie mogą spowodować zahamowanie ich rozwoju. Pierwszą analizę SWOT warto przeprowadzić wspólnie z uczniami, tak aby następnym razem było im łatwiej samodzielnie skorzystać z tego narzędzia.

Dossier to namacalny przebieg procesu uczenia się języków oraz obecny stan wiedzy i umiejętności ucznia. W nim uczący może gromadzić swoje samodzielne prace oraz prace będące efektem pracy zespołowej, które stanowiąc będą rzetelną informację o stanie wiedzy ucznia na początku etapu kształcenia i pod koniec etapu kształcenia, tym samym przygotowując ucznia do procesu uczenia się przez całe życie.

- W procesie samooceny nauczyciel może również wykorzystać kontrolną listę kryteriów, która może zawierać takie przykładowe wskaźniki umiejętności:
- potrafię opowiadać o swoich zainteresowaniach,
- potrafię opisać okolicę, w której mieszkam,
- potrafię zapytać, gdzie ktoś mieszka itp. (ESOKJ 2003: 156).

Inną techniką może być **Powiedz partnerowi** (Sterna 2014). Uczniowie podsumowują lekcję w parach i odpowiadają przez nawzajem zadane pytania, przykładowo:

- Jakich pięciu nowych słów dziś się nauczyłem?
- Co było dla mnie łatwe, a co trudne?
- Czego chciałbym się jeszcze dowiedzieć?

Kluczową rolę w tych procesach odgrywa nauczyciel, gdyż to od niego zależy, jaka atmosfera będzie panowała na lekcji, jak uczniowie będą postrzegać przedmiot oraz jakie będą mieć nastawienie do procesu nabywania wiedzy. Samoocena jest umiejętnością, która wymaga większego wysiłku kognitywnego i rzeczywistej autorefleksji, rozwija autonomię uczącego się. **Samoocena** pomaga zrewidować zasadność uczenia się i zindywidualizować cele uczenia się przez dostosowanie do potrzeb konkretnego ucznia, który staje się świadomy procesu swojego uczenia się. Potrafi określać i analizować, co mu pomaga w nauce, a co przeszkadza. Uczeń staje się sam w sobie konstruktorem swojej drogi uczenia się. Samoocena jest szczególnie ważnym zadaniem dla uczniów ze SPE, ponieważ ich cele kształcenia obejmują często podwyższanie stopnia niezależności oraz samodzielności, dlatego rolą nauczyciela jest stworzyć dla ucznia arkusz samooceny dostosowany do jego możliwości psychofizycznych, aby uczeń widział choć najmniejsze pozytywy swojej pracy i w ten sposób wzmacniał poczucie własnej wartości (Steinbrich 2015).

Obok samooceny, bardzo ważnym elementem w procesie edukacji jest **ocena koleżeńska**. Należy mieć na uwadze, że informacja zwrotna nie musi pochodzić jedynie od nauczyciela, ale może jej dokonywać rówieśnik uczącego się. Uczniowie, **przed dokonaniem oceny koleżeńskiej**, muszą znać **zasady udzielania informacji zwrotnej**, takie jak określanie kryteriów sukcesu oraz udzielanie konkretnych wskazówek. Nauczyciel powinien zwrócić uczniom uwagę, że ocena koleżeńska dotyczy pracy ucznia, a nie bezpośrednio osoby. Ocena koleżeńska powinna odnosić się do ściśle ustalonych kryteriów sukcesu. Po stworzeniu bezpiecznych warunków, odpowiedniej atmosfery w klasie pozbawionej rywalizacji, nauczyciel może zaproponować tę formę oceny (Czura 2012).

Aby nauczyć się oceny koleżeńskiej, warto zastosować technikę o nazwie **Dwie gwiazdy i jedno życzenie** (Sterna 2014). Uczniowie, pracując w parach, oceniają pracę rówieśnika przypisując dwie gwiazdy – dwie dobre strony pracy i jedno życzenie – co można zrobić lepiej. Stosując tę technikę, uczniowie skupiają się na pozytywach, a jednocześnie wzajemnie uczą się.

Kolejną techniką mającą zastosowanie w ocenianiu koleżeńskim jest **Informacja zwrotna**. Powinna ona zawierać następujące elementy: co uczeń zrobił dobrze, co należy poprawić i jak to poprawić (Sterna 2014). Początkowo uczniom może być trudno sformułować informację zwrotną, dlatego ogromną pomocą może okazać się opracowanie uczniowskiego schematu oceniania, który uczniowie mogą stworzyć pracując w parach bądź w grupach, następnie używając go w celu oceny pracy kolegi/koleżanki z klasy.

Innym sposobem oceny koleżeńskiej jest **ocena z listą kontrolną** przygotowaną wcześniej w klasie (tamże). Lista powinna zawierać konkretne wskazówki bądź pytania, na przykład: Czy praca pisemna mieści się w zakresie 130-180 słów?, Czy użyto czasów przeszłych do relacjonowania wydarzeń? W ten sposób oceniona praca wraca z komentarzem do jego autora, którego zadaniem jest poprawić ją i poddać ponownej ocenie koleżeńskiej bądź ocenie nauczyciela.

Kanapka informacji zwrotnej to technika podana właśnie w formie „kanapki” składającej się z trzech warstw: komentarza dotyczącego pozytywnych aspektów pracy, konstruktywnej krytyki ze wskazówką, jak należy poprawić pracę oraz ponownie komentarza dotyczącego pozytywów. Dzięki tej technice uczniowie widzą wyraźny postęp w swoim procesie uczenia się (Sterna 2014).

Aby ułatwić uczniom poprawną ocenę prac kolegów, nauczyciel powinien w szczegółowy sposób wyjaśnić wszystkie zadania z testu/sprawdzianu oraz przedstawić przykłady poprawnej realizacji zadania.

Zaletą oceny koleżeńskiej jest zaangażowanie uczniów w przywiązywanie większej wagi do poprawności językowej. Ta forma korzystnie wpływa na rozwój poznawczy uczniów, gdyż zmusza do podejmowania decyzji, analizy, wnioskowania oraz podnosi poziom zaangażowania ucznia w pracę w klasie (Wilczyńska 1999).

Uczniowie poprzez wspólny dialog, samoocenę, ocenianie koleżeńskie i wymianę doświadczeń mają możliwość stale kształtować i rozwijać swoje kompetencje, co więcej, uczą się zarządzać własnym rozwojem, biorą odpowiedzialność za własną naukę oraz wytyczają własne cele edukacyjne. Taka edukacja jest niezmiernie ważna i kluczowa w procesie uczenia się przez całe życie (Maziarska-Lesisz 2019a).

5.5. Ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe

Według zapisów w artykule 44e Ustawy o Systemie Oświaty, uczeń w trakcie nauki szkolnej podlega ocenie bieżącej oraz klasyfikacyjnej, w skład której wchodzi oceny śródroczne i roczne oraz końcowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1915). Oceny są jawne i dla ucznia, i dla rodziców, a ocena powinna być wystawiona zgodnie z wewnątrzszkolnymi zasadami oceniania obowiązującymi w danej szkole.

Na początku pierwszej klasy w szkole branżowej I i II stopnia warto dokonać **diagnozy na wstępie**. Diagnoza powinna obejmować zakres tematyczny realizowany na II etapie edukacyjnym i obejmować wszystkie kompetencje językowe. Uzyskane wyniki diagnozy pomogą nauczycielowi zaplanować proces edukacyjny uczniów, wyrównać poziom uczniów oraz będą stanowić materiał porównawczy względem **diagnozy końcowej**. Nauczyciel może przenieść uzyskane wyniki do **arkusza kalkulacyjnego**, można dodatkowo zobrazować je diagramem w ten sposób określając przyrost wiedzy i umiejętności. Ważne jest, aby diagnoza na wstępie oraz diagnoza końcowa były przeprowadzone w tym samym obszarze w ustalonych odstępach czasu, na przykład na początku września klasy pierwszej oraz w czerwcu w klasie pierwszej.

Kontrola bieżąca dotyczy tego materiału lekcyjnego i umiejętności, które są aktualnie realizowane na zajęciach języka obcego. Ten rodzaj kontroli zawiera w sobie element diagnostyczny oraz wychowawczy, a jej celem jest skłonienie uczniów do systematycznej pracy oraz sprawdzenie opanowania bieżącego materiału przez uczniów (Komorowska 2005). Kontrola bieżąca może mieć formę **kartkówek, odpowiedzi ustnej i sprawdzianów**, jednakże ten rodzaj kontroli sprawdza jedynie część kompetencji językowych, zwykle dany temat gramatyczny bądź słownictwo z danego zakresu tematycznego. **Kontrola bieżąca** może również dotyczyć sformułowania krótkiej wypowiedzi pisemnej (wpis na blogu, notatka, informacja na forum), ustnej lub pracy domowej. Ważne jest, aby kryteria oceniania tej formy były znane uczniom oraz aby zadbać o indywidualizację oceniania ucznia z dysfunkcjami (np. wydłużyć czas pisania, dostosować sposób wydruku kartkówki do ucznia ze SPE). Kartkówka może być również doskonałym narzędziem **do oceny koleżeńskiej** – pod warunkiem, że uczniowie byli wcześniej wdrużeni do tego sposobu oceniania.

Ocenianie śródroczne (okresowe) jest dokonywane rzadziej, a jego celem jest sprawdzenie opanowania całości materiału realizowanego w danym czasie (Komorowska 2005). Proponuje się, aby w przypadku szkoły branżowej przeprowadzać test diagnozy śródrocznej na zakończenie każdego semestru, dzięki czemu można sprawdzić poziom wiedzy nabytej w dłuższym czasie. Będzie to rzetelna informacja dla nauczyciela oraz dla ucznia, który w ten sposób jest w stanie zauważyć swój przyrost wiedzy i tym samym podbudować motywację wewnętrzną. Kontrola okresowa może przyjąć następujące formy:

- testy sprawdzające kilka aspektów kompetencji komunikacyjnej bądź sprawności językowych;
- testy gramatyczne oraz leksykalne;
- e-maile, wpisy na blogu, wpisy na forum lub inna forma wypowiedzi pisemnej związanej z tematami określonymi przez nauczyciela;
- odpowiedzi ustne dotyczące tematów z określonego zakresu bądź całości treści nauczania.

Nauczyciel powinien precyzyjnie poinstruować ucznia, na temat:

- rodzaju umiejętności, które będą sprawdzane w trakcie kontroli okresowej;
- rodzaju materiału językowego, który uczeń musi opanować;
- zakresu tematów, z których należy się przygotować (Komorowska 2005).

Kluczowym wymogiem kontroli okresowej jest jej **zgodność z celami nauczania**. Jeśli nadrzędnym celem nauczania języka angielskiego w szkole branżowej I i II stopnia jest skuteczna komunikacja w mowie i piśmie oraz realizacja zadań związanych z zawodem, w którym kształcą się uczniowie, to kontrola powinna dotyczyć tych kompetencji językowych, które przyczynią się do realizacji celu.

Test diagnozy końcowej powinien być przeprowadzony na koniec roku szkolnego. Zaleca się, aby test sprawdzał nie tylko kompetencje gramatyczne i leksykalne, ale również umiejętności czytania i słuchania ze zrozumieniem, tworzenia tekstów użytkowych. Dodatkowo nauczyciel może rozszerzyć go o sprawdzenie umiejętności komunikacyjnych z tematów realizowanych w całym danym cyklu kształcenia.

Podobnie, jak w przypadku kontroli bieżącej i śródrocznej, nauczyciel powinien poinformować ucznia o celach i formie kontroli, o tym, jaki materiał oraz umiejętności będą podlegały kontroli końcowej (rodzaje technik testowych oraz cele dobrego testu zostały przedstawione w części 5.3. niniejszego poradnika).

Tworząc **test kontroli bieżącej, śródrocznej czy końcoworocznej**, nauczyciel powinien wziąć pod uwagę uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dostosowując do ich możliwości materiał testowy, jak również dostosowując formę testu. Bez względu na rodzaj testu ważne jest, aby pełnił on funkcję motywującą zwłaszcza dla uczniów ze SPE. W ocenianiu warto zastosować **technikę „zielonego długopisu”**, która polega na zaznaczeniu zielonym kolorem poprawnie napisanych słów oraz wyróżnienie najdoskonalszych fragmentów. Celem, tej prostej techniki, jest motywacja ucznia do dalszej nauki, który wkłada wysiłek w powtórzenie sukcesu, a nie koncentruje się jedynie na popełnionych błędach. W ten sposób, nauczyciel skupia uwagę ucznia ze SPE na tym, co dobre doceniając ucznia i utrzymując jego chęci do pracy (Skwirut-Żołądź 2018). Wyniki testu na zakończenie będą stanowić obiektywną informację dla ucznia, jaki poziom kompetencji oraz umiejętności osiągnął oraz informację zwrotną dla nauczyciela na temat skuteczności stosowanych przez niego metod i technik nauczania.

Planując proces edukacyjny, nauczyciel powinien uwzględnić wnioski z analizy wyników testów kontroli bieżącej, śródrocznej oraz końcoworocznej, gdyż wdrażanie wniosków przyczynia się do wzrostu efektów kształcenia. W tym celu, pod koniec każdego semestru, uczeń może otrzymać od nauczyciela krótki raport z informacją o swoich postępach. W raporcie (na podstawie testów przeprowadzanych w trakcie danego semestru) można uwzględnić takie obszary jak: słownictwo, gramatyka, funkcje językowe, czytanie, pisanie, mówienie oraz obszary aktywności w skład których mogą wejść praca domowa, praca projektowa, umiejętność samodzielnego uczenia się oraz aktywność na lekcji. Z każdego z tych obszarów nauczyciel może wystawić ocenę cząstkową, a następnie ocenę semestralną lub końcoworoczną. Raport będzie pomocny nauczycielowi w formułowaniu mocnych i słabych stron poszczególnych uczniów oraz pozwoli nauczycielowi na podawanie im wskazówek do dalszej pracy.

Dla nauczyciela raport będzie stanowił informację, które z umiejętności językowych wypadają najłabiej, a które najlepiej, czy należy zwiększyć ilość ćwiczeń, zmienić metody swojej pracy, a tym samym zmodyfikować plan swojej pracy w następnym semestrze bądź roku szkolnym.

5.6. Uczenie się przez ocenianie

Celem uczenia się przez ocenianie jest zbiór danych dotyczących postępów ucznia w nauce po to, aby nauczyciel mógł w odpowiedni sposób zmodyfikować nauczanie i zaplanować jego kolejne etapy. Dane dotyczące postępów w nauce pokazują, czy nastąpiła zmiana w postępach ucznia, a nawet w całym procesie uczenia się.

Ocenianie powinno opierać się na założeniu, że ocena **ma pomóc uczniom się uczyć i rozwijać**, a nauczycielom planować proces nauczania i nauczać efektywnie. W tym kontekście ocenianie nie tylko służy uczeniu się, ale samo w sobie jest uczeniem się i nauczaniem (ang. *assessment as learning*) (Czetwertyńska 2015). Kluczową kwestią jest, aby ocenianie miało pozytywny wymiar dla każdego ucznia zarówno tego ze SPE, jak i zdolnego, gdyż uczniowie z trudnościami w nauce nie potrzebują innego systemu oceniania, a jedynie innych narzędzi służących do jego przeprowadzenia.

Urząd ds. Kwalifikacji i Programów Nauczania (QCDA) sformułował zasady **oceniania służące uczeniu się**, między innymi te opisane poniżej.

- Ocena służąca uczeniu się powinna być częścią efektywnego procesu nauczania i uczenia się, powinna służyć zarówno uczniowi, jak i nauczycielowi. Uczeń powinien znać i rozumieć cele, do których dąży oraz kryteria oceniania jego pracy.
- Ocena służąca uczeniu się powinna koncentrować się na sposobie uczenia się uczniów, którzy powinni być świadomi jak i czego się uczyć.
- Ocena służąca uczeniu się powinna prowadzić ucznia i nauczyciela do refleksji, dialogu oraz podejmowania decyzji.
- Ocena powinna być konstruktywna, a nauczyciel powinien pamiętać o oddziaływaniu emocjonalnym oceny, biorąc pod uwagę, że komentarz i ocena mają wpływ na pewność siebie i motywację ucznia, dlatego nauczyciel powinien dostarczać uczniowi konstruktywnych informacji zwrotnych.
- Uczący się potrzebują informacji zwrotnej, która pomoże im zaplanować dalsze etapy uczenia się. W tym celu nauczyciel powinien podkreślać mocne strony ucznia doradzając, jak można je rozwijać, w sposób konstruktywny informować o słabościach ucznia oraz instruować go, w jaki sposób można im zaradzić.
- Ocena służąca uczeniu się rozwija umiejętność samooceny ucznia, dzięki której uczeń czuje się odpowiedzialny za proces własnego kształcenia się oraz radzi sobie z poszukiwaniem i nabywaniem wiedzy i nowych umiejętności (Kubala-Kulpińska 2019).

Jednym z przykładów dobrych praktyk może być zaangażowanie uczniów (po przeprowadzonym teście/sprawdzeniu) do rozwiązania testu najpierw samodzielnie, a następnie łącząc uczniów w grupy, w których uczniowie sprawdzają swoje rozwiązania i rozmawiają na temat zadań, z którymi mieli problemy w trakcie testu. Po rozwiązaniu testu w grupach, nauczyciel wspólnie z uczniami sprawdza jego poprawność, biorąc pod uwagę przyjęte kryteria oceniania. Dzięki takim zabiegom, uczeń jest w stanie dokonać autorefleksji dotyczącej bieżącego stanu wiedzy i umiejętności. Po dokonaniu oceny

przez nauczyciela, uczniowie powinni mieć wgląd w swoje prace, sprawdzić udzielone przez siebie odpowiedzi, dokonać ich analizy, przeliczyć punktację i w razie niejasności poprosić nauczyciela o wyjaśnienie i wskazówki do dalszej pracy.

Praktyka klasowego oceniania jako nauczania powinna skupiać się na rozmowie nauczyciela z uczniami oraz uczniów pomiędzy sobą na temat sposobu wykonania zadań oraz podsumowania osiągnięć. Warto również dążyć do sytuacji, w których uczniowie mogą wypróbować nabyte umiejętności w autentycznych okolicznościach, np. w trakcie praktyk lub stażu zawodowego za granicą w ramach projektu Erasmus+ bądź w trakcie projektu eTwinning. Dzięki takim możliwościom, uczniowie są w stanie zauważyć użyteczność języka angielskiego oraz sens doskonalenia umiejętności językowych (Czetwertyńska 2015).

W procesie oceniania istotny jest dialog pomiędzy uczniem a nauczycielem, zaś ocenianie nie powinno być traktowane jako narzędzie władzy nad uczniem bądź narzędzie dyscyplinujące, gdyż wówczas straci swój sens. Właściwe, rzetelne i obiektywne ocenianie jest skutecznym sposobem zwiększenia motywacji wewnętrznej ucznia oraz stworzeniem warunków do przejęcia kontroli nad własnym procesem uczenia się w myśl zasady uczenia się przez całe życie. Z pewnością efektywny sposób oceniania postępów, przyniesie uczniowi więcej satysfakcji oraz radości z procesu uczenia się (tamże).

ROZDZIAŁ VI

Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej

Nauczyciel, prowadząc zajęcia w klasie różnorodnej (do której uczęszczają m.in. uczniowie uzdolnieni, z chorobami przewlekłymi, z dysleksją rozwojową, z niepełnosprawnością intelektualną) stoi przed dużym wyzwaniem. Nieumiejętnie prowadzona edukacja włączająca może doprowadzić do wykluczenia ucznia z zespołu klasowego oraz ogólnodostępnej edukacji. Od postawy i poziomu wiedzy nauczyciela zależy sukces ucznia ze SPE, czyli jego poczucie własnej wartości, motywacja do nauki języka obcego oraz chęć przezwyciężania własnych słabości i ograniczeń (Sozańska 2018).

6.1. Edukacja włączająca

Edukacja włączająca jest podejściem „w procesie kształcenia i wychowania, którego celem jest zwiększenie szans edukacyjnych wszystkich osób uczących się poprzez zapewnianie im warunków do rozwijania indywidualnego potencjału, tak aby w przyszłości umożliwić im pełnię rozwoju osobistego na miarę swoich możliwości oraz pełne włączenie w życie społeczne” (więcej online: gov.pl/edukacja-wlaczajaca).

Włączenie jest procesem pomagającym pokonywać bariery, które ograniczają obecność oraz uczestnictwo uczniów w procesie edukacyjnym (zob. online UNESCO 2017).

Celem edukacji włączającej jest zapewnienie uczniom wysokiej jakości kształcenia poprzez dostosowanie wymagań edukacyjnych oraz warunków nauki, uwzględniając możliwości oraz potrzeby ucznia, aby mógł on się stać uczestnikiem procesu kształcenia bez względu na to, czy jest uczniem szczególnie uzdolnionym, z niepełnosprawnością intelektualną, przewlekłą chorobą, niedostosowaniem społecznym czy specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Taka sytuacja wymaga od nauczyciela indywidualnego podejścia oraz następujących umiejętności:

- stosowania odpowiednich metod, form pracy oraz środków dydaktycznych skutecznych w nauczaniu uczniów o różnorodnych potrzebach edukacyjnych oraz możliwościach psychofizycznych;
- współpracy z rodzicami uczniów oraz z innymi nauczycielami;
- oceniania postępów uczniów zgodnie z jego możliwościami;
- kształtowanie u uczniów właściwych postaw społecznych opartych na akceptacji i tolerancji (np. *cooperative learning*, *learner-centered learning*) (Maziarska-Lesisz 2019a);
- realizacji zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej;
- zaplanowanie odpowiednich działań wspierających ucznia w procesie uczenia się języka obcego.

Każdy nauczyciel powinien wypracować własny sposób działań odpowiedni dla grupy, którą uczy, gdyż nie ma zestawu uniwersalnych zasad, które sprawdziłyby się w każdym zespole klasowym. Aby uczeń czuł się bezpiecznie, potrzeba jest konsekwentnej struktury pracy, zasad, pozytywnie nastawionego nauczyciela charakteryzującego się determinacją oraz cierpliwością (Sozańska 2018).

6.2. Obserwacja pedagogiczna

W podstawie programowej kształcenia ogólnego zawarto zapis o konieczności prowadzenia obserwacji i diagnozy ucznia w celu rozpoznania jego możliwości oraz potrzeb edukacyjnych (Dz.U. z 2017 r., poz. 356). **Obserwacja pedagogiczna** polega na planowanym rejestrowaniu zachowań oraz umiejętności ucznia, gdyż dzięki niej nauczyciel może odpowiednio zaplanować pracę z uczniami. Obserwację uczniów ze SPE mogą ułatwić arkusze do obserwacji, które biorą pod uwagę trzy płaszczyzny dotyczące funkcjonowanie ucznia: jego rozwój fizyczny, intelektualny oraz społeczno-emocjonalny. **Obserwacja powinna być:**

- celowa i zaplanowana, czyli zamierzona z jasno sprecyzowanym celem (częstotliwość obserwacji, w jakich sytuacjach i pod jakim kątem);
- systematyczna i dokładna;
- obiektywna.

Obserwacja ma na celu oszacowanie poziomu wiedzy i umiejętności ucznia ze SPE, jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, zakresu możliwości psychofizycznych, ograniczeń oraz trudności (Rafał-Łuniewska 2015). W rozpoznawaniu specjalnych potrzeb edukacyjnych ucznia należy uwzględnić wspieranie jego mocnych stron, zainteresowań i predyspozycji oraz wzięcie pod uwagę dotychczasowych niepowodzeń edukacyjnych. Określenie tych sytuacji i warunków jest konieczne, aby uczeń w sposób optymalny funkcjonował w środowisku szkolnym.

Dokonując obserwacji ucznia, nauczyciel powinien wziąć pod uwagę takie obszary obserwacji jak **rozwój fizyczny ucznia** (motoryka mała i duża oraz zmysły), **rozwój intelektualny** (procesy poznawcze: pamięć, myślenie, spostrzeganie), **wiedomości i umiejętności szkolne** (poziom opanowania technik szkolnych, takich jak czytanie, pisanie, komunikowanie się, zainteresowania i uzdolnienia), **rozwój społeczno-emocjonalny** (motywacja i relacje społeczne) (Rafał-Łuniewska 2015).

Przykładowy arkusz obserwacji pedagogicznej badający motywację ucznia uwzględniający skalę od 1 do 5, gdzie 5 oznacza, że uczeń radzi sobie bardzo dobrze, 4 – dobrze, 3 – przeciętnie, 2 – słabo, 1 – brak opanowania danej umiejętności lub sprawności.

1. Uczeń jest aktywny na lekcji (zgłasza się, robi notatki).	1-2-3-4-5
2. Uczeń jest przygotowany do lekcji.	1-2-3-4-5
3. Uczeń odrabia zadania domowe.	1-2-3-4-5
4. Uczeń systematycznie uczęszcza na zajęcia szkolne.	1-2-3-4-5
5. Uczeń potrafi prosić o pomoc, gdy czegoś nie rozumie/ nie potrafi.	1-2-3-4-5
6. Jest wytrwały w pracy mimo niepowodzeń.	1-2-3-4-5
7. Zgłasza się do wykonywania zadań dodatkowych.	1-2-3-4-5
8. Uczeń chce i lubi się uczyć.	1-2-3-4-5

Aby **wyniki obserwacji były rzetelne**, nauczyciel powinien przeprowadzić obserwację danego obszaru co najmniej dwukrotnie. Należy pamiętać, że obserwacja pedagogiczna nie powinna być przeprowadzana tylko podczas lekcji języka angielskiego, ale również w trakcie przerw międzylekcyjnych, przy wspólnych wyjściach klasowych, uroczystościach szkolnych. W ten sposób nauczyciel może zaobserwować, jak uczeń ze SPE radzi sobie w relacjach z rówieśnikami oraz w jaki nawiązuje kontakty z innymi.

Poza obserwacją pedagogiczną, nauczyciel może zgromadzić informacje poprzez **analizę dokumentów** dydaktycznych i szkolnych ucznia (sprawdzianów, egzaminu ósmoklasisty, dzienników zajęć, formach udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej), orzeczeń i opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz dokumentacji medycznej (zaleceń lekarzy, procedur postępowania w przypadku ucznia z chorobą przewlekłą). Można również zastosować **technikę wywiadu**, która jest cennym źródłem informacji doskonale uzupełniającym obserwację. Wywiad może być przeprowadzony w formie rozmowy z uczniem oraz jego rodzicami i dotyczyć stanu zdrowia ucznia, relacji, sukcesów i trudności, zainteresowań, preferowanych sposobów uczenia się. O rozmowę można również poprosić innych nauczycieli oraz specjalistów pracujących z uczniem (Cybulska i inni 2017).

6.3. Zespół do spraw pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 25 sierpnia 2017 poz. 1591) oraz rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. poz. 1578), każda szkoła zobligowana jest do **powołania odpowiedniego zespołu**, którego obowiązkiem jest udzielanie i organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Do zadań zespołu należą:

- rozpoznawanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów;
- rozpoznawanie indywidualnych możliwości psychofizycznych uczniów;
- wspieranie rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych;
- współpraca z instytucjami wspierającymi pomoc psychologiczno-pedagogiczną w szkole;
- określenie zalecanych form, sposobów i okresu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej (Czarnecka b.r.).

Celem powołanego zespołu jest **opracowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET)** dla tych uczniów, którzy posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub plan działań wspierających dla ucznia posiadającego opinię psychologiczną. W zespole ważne miejsce powinien zajmować wychowawca, który powinien zadbać o to, aby wszyscy nauczyciele stosowali te same zasady postępowania z uczniem, wykorzystywali właściwe strategie nauczania, respektowali zalecenia zapisane w orzeczeniu lub opinii, informowali o postępach oraz trudnościach ucznia na swoich zajęciach lekcyjnych.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna może przyjąć formę: zajęć rozwijających uzdolnienia, zajęć rozwijających umiejętność uczenia się, zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, zajęć specjalistycznych (korekcyjno-kompensacyjnych, o charakterze terapeutycznym oraz zajęć logopedycznych), zajęć związanych z planowaniem kształcenia i kariery zawodowej, zindywidualizowanej ścieżki kształcenia, porad i konsultacji oraz warsztatów (Dz. U. 2017 poz. 1591).

Uczeń ze SPE oczekuje przede wszystkim akceptacji, zrozumienia oraz kompetentnego nauczyciela. Oznacza to, że uczeń powinien mieć przydzielane zadania na równi z innymi uczniami, powinien być włączany we wszystkie aktywności, w których może wziąć udział. Powinien otrzymywać wsparcie (nie współczucie) oraz zachętę do pracy poprzez akcentowanie jego osiągnięć i pozytywnych zachowań.

Zgodnie z zaleceniami z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego lub opinii, oraz z zasadami wypracowanymi przez zespół do spraw pomocy psychologiczno-pedagogicznej, nauczyciel powinien dostosować metody i formy pracy do możliwości ucznia, co wiąże się z takimi przykładowymi działaniami, jak:

- wydłużenie czasu pracy,
- zmiana form aktywności, jeśli sytuacja tego wymaga,
- dzielenie materiału na mniejsze partie.

6.4. Praca na lekcjach języka angielskiego z uczniem z indywidualnymi potrzebami psychofizycznymi

Często zdarza się, że nauka języka angielskiego dla ucznia ze SPE wiąże się z ogromnym stresem i jest źródłem niepokoju, który przyczynia się do obniżenia poziomu motywacji. Aby pomóc uczniowi ze SPE jak najlepiej wykorzystać swoje możliwości, nauczyciel powinien **zapoznać się z dokumentacją szkolną** (opinie, orzeczenie, IPET), poznać ucznia i jego styl pracy oraz, jak już wspomniano, przeprowadzić obserwację pedagogiczną. Z pewnością takie działania ułatwią nauczycielowi dalszą pracę z uczniem. Zdolności komunikacyjne oraz dobra pamięć operacyjna są odpowiedzialne za umiejętność uczenia się języka. Dlatego w przypadków uczniów ze SPE, aby wspomóc ich w nauce, nauczyciel powinien posługiwać się **metodami angażującymi zmysły**, gdyż te, jeśli są wykorzystywane wspólnie, pobudzają właśnie pamięć operacyjną mózgu (Sozańska 2018).

Biorąc pod uwagę specyfikę ucznia ze SPE, zaleca się korzystanie z takich pomocy dydaktycznych na lekcji języka angielskiego jak: zdjęcia, karty obrazkowe, plansze edukacyjne, materiały audiowizualne. Wprowadzając nowe słownictwo należy posługiwać się kartami obrazkowymi oraz zespołowo powtórzyć wymowę słowa. Warto również skorzystać z aplikacji Quizlet i przygotowanych fiszek, które poza reprezentacją pisemną słowa w języku angielskim i polskim, mają możliwość odsłuchania dźwięku i powtórzenia go. Quizlet może być także wykorzystany przez uczniów do samodzielnej pracy w domu. Nauczyciel powinien wiedzieć, że uczeń ze SPE może wykazywać następujące trudności na lekcjach języka angielskiego:

- trudności w czytaniu w języku angielskim,
- trudności w zapamiętywaniu słownictwa,
- trudności ze zrozumieniem poleceń w języku angielskim,
- trudności z opanowaniem zasad gramatyki (szyk wyrazów, składnia),
- trudności ze zrozumieniem tekstu czytanego i słuchanego oraz wypowiedzi ustnej w języku angielskim,
- nieumiejętność robienia dwóch i więcej rzeczy równocześnie, przykładowo w sytuacji, gdy w trakcie słuchania ze zrozumieniem uczeń musi zaznaczyć prawidłowe odpowiedzi,
- problemy z myśleniem abstrakcyjnym przy prezentacji zagadnień gramatycznych,

- wolne tempo pracy, brak koncentracji, szybkie rozpraszanie się,
- problemy z pamięcią,
- problemy z organizacją pracy,
- problemy emocjonalne, takie jak lęk, wycofanie, wstyd itp. (Sozańska 2018).

Uczeń ze SPE ma niezwykle trudną drogę do pokonania, aby nabyć kompetencje językowe, dlatego kluczowe jest zapewnienie mu sukcesu oraz wzmocnienie jego pewności siebie. Z niektórymi z tych problemami nauczyciel może skutecznie sobie poradzić. Jeśli chodzi o rozpraszanie się ucznia na lekcji, należy zadbać, aby nie siedział blisko okna, ale w pobliżu nauczyciela. Przy problemach z pamięcią oraz zapamiętywaniem słów angielskojęzycznych, nauczyciel może zaproponować pracę z fiszkami oraz umiejscowienie karteczek ze słowami w widocznym miejscu w swoim domu. Można również wykorzystać kolorowe samoprzylepne karteczki, na których uczeń będzie notował terminy zadań domowych i sprawdzianów. Należy również zadbać o klarowność wyjaśnień, najlepiej, aby były wsparte przykładem.

Jeśli nauczyciel zadba o odpowiednią atmosferę w klasie, niski poziom lęku u ucznia, pozytywne wsparcie i zachęcanie do poprawy własnych wyników, spełnienie tych warunków przełoży się na wykształcenie autonomii uczącego się. Uczeń posiadający autonomię stara się, jak najlepiej wykorzystać własne możliwości, a jego aktywność w procesie uczenia się wykracza poza naukę mającą miejsce w sali lekcyjnej. W ten sposób uczeń zyskuje poczucie kontroli procesu przyswajania wiedzy oraz osiąga satysfakcję z osiągniętych wyników (Piskorska i inni 2008).

Nauczyciel języka obcego powinien zrozumieć, że stosując takie same metody pracy oraz pracując w takim samym tempie z całym zespołem klasowym, nie uwzględniając potrzeb edukacyjnych uczniów, nie jest w stanie dotrzeć do wszystkich uczniów. Dlatego kluczowe jest zapoznanie się z orzeczeniami oraz opiniami poradni psychologiczno-pedagogicznej, dokonanie obserwacji pedagogicznej, aby zaplanować i zorganizować zajęcia w sposób dostosowany do indywidualnych potrzeb ucznia ze SPE oraz jego możliwości.

6.4.1. Uczeń z dysfunkcją wzroku na lekcji języka angielskiego

Uczniowie z wadą wzroku mają znacznie więcej trudności z nauką języka obcego niż ich rówieśnicy. Wybierając miejsce w sali lekcyjnej dla słabowidzącego ucznia, należy zwrócić uwagę na odległość ławki od tablicy oraz oświetlenie. Jeśli uczeń ma **obniżoną ostrość wzroku**, najlepszym miejscem będzie to najbliżej tablicy. Jeśli uczeń ma **zawężone pole widzenia**, lepszym miejscem będzie dla niego miejsce w drugiej lub trzeciej ławce. W przypadku oświetlenia, najlepsze jest światło naturalne. W pochmurne dni dobrą opcją będzie światło mieszane, tzn. jarzeniowe świecące od góry i żarowe (w postaci lampy biurowej) oświetlające punktowo miejsce pracy ucznia. Poza tym, dla ucznia z dysfunkcją wzroku istotne są dobre pomoce optyczne, takie jak lupy i urządzenia, które przetwarzają pismo na dźwięk.

Ze względu na dysfunkcję ucznia, na lekcji języka angielskiego należy przede wszystkim uczyć z wykorzystaniem percepcji słuchowej, gdyż ona jest najlepiej wyćwiczona (Sozańska 2018). Z tego powodu na lekcji języka sprawdzą się materiały audio, karty obrazkowe z niewielką liczbą szczegółów, karty pracy oraz teksty z powiększoną czcionką i dobrym kontrastem między literami i tłem. Uczeń może

korzystać na lekcji języka angielskiego z tabletu ze słuchawkami, w ten sposób rozwijając swoje kompetencje cyfrowe oraz z dyktafonu (za zgodą nauczyciela) do nagrania materiału lekcyjnego, jeśli to ułatwi uczniowi naukę. Kolejną wskazówką, jest wydłużenie czasu prac pisemnych bądź zmniejszenie ilości zadań. **Oceniając pracę ucznia** należy mieć pewność, że oceniamy jego wiedzę, a nie to, na co pozwala mu dysfunkcja wzroku. Można również zastosować odpowiedzi ustne zamiast sprawdzianów pisemnych.

6.4.2. Uczeń z dysfunkcją słuchu na lekcji języka angielskiego

Uczniowie z dysfunkcją słuchu, w zależności od rodzaju wady słuchu oraz od tego, ile wysiłku włożą w naukę języka, mogą nauczyć się go w stopniu komunikacyjnym, gdyż zwykle nie mają problemów ani z czytaniem, ani nauką słownictwa czy gramatyki. Oprócz zaleceń wynikających z IPET, nauczyciel języka angielskiego powinien zastosować się do następujących wskazówek (Sozańska 2018):

- nauczyciel powinien prowadzić lekcję przodem do ucznia, zwracać się twarzą do niego przy omawianiu nowego materiału i starać się nie chodzić po klasie w trakcie mówienia;
- należy pilnować, aby jedna osoba mówiła w danym czasie, aby nie rozpraszać ucznia z dysfunkcją słuchu;
- unikać symultanicznych czynności, takich jak słuchanie w trakcie pisania;
- stosować pracę w parach lub w małych grupach;
- zapewnienie siedzenia w pierwszej ławce w parze z uczniem chętnym do pomocy;
- zapisywać na tablicy nowe słowa i pojęcia;
- wprowadzać liczne powtórzenia nowego słownictwa;
- stosować pochwały i zachęty.

Przy ocenie prac pisemnych nie można uwzględniać błędów wynikających z niedosłuchu ucznia. Należy oceniać tok myślenia i umiejętności wnioskowania, a nie błędy ortograficzne. Stosować prace pisemne w formie testów, a w przypadku oceniania umiejętności słuchania ze zrozumieniem, dać uczniowi możliwość korzystania z transkrypcji. Podczas odpowiedzi ustnych, nauczyciel powinien naprowadzać ucznia poprzez pytania pomocnicze.

6.4.3. Uczeń z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej (ADHD) na lekcji języka angielskiego

Uczeń z ADHD nie jest w stanie skoncentrować się na wykonywanym zadaniu, ma trudności z organizacją własnej pracy, łatwo rozprasza się, nie potrafi czekać na swoją kolej, nie potrafi zastosować się do instrukcji. Z tego powodu ucznia z ADHD określa się często jako najbardziej wymagającym, gdyż niejednokrotnie dezorganizuje lekcję poprzez ciągłą potrzebę uwagi. Pracując z takim uczniem należy:

- dzielić materiał do nauki na mniejsze części;
- wydawać jasne i krótkie polecenia;
- wzmacniać motywację do nauki;
- zachęcać do zadawania pytań;
- pobudzać zainteresowania ucznia i angażować go w konkretne działania;
- wprowadzić zasadę jasnych reguł oraz konsekwencji;

- usadowić ucznia z dala od okna, aby ograniczyć bodźce, które mogą go rozpraszać;
- nawiązać pozytywnego kontaktu emocjonalnego z uczniem.

Pracując z uczniem z ADHD zaleca się dzielenie zadań na fragmenty stopniując poziom trudności. Jest to, tak zwana, kaskadowa metoda pracy. Ta technika pomaga w wydłużeniu czasu koncentracji ucznia oraz wzmacnia jego zaangażowanie w realizację zadania (Sozańska 2018).

Na lekcji języka angielskiego można wykorzystać gry językowe, takie jak: **Memory Game** służące utrwaleniu nowego słownictwa, **Snakes and Ladders** również może być wykorzystane jako gra utrwalająca poznany materiał leksykalny, ale również i materiał gramatyczny. Gry językowe sprzyjają rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych, ale również pamięci i koncentracji, z tego powodu są doskonałym ćwiczeniem dla ucznia z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej. Mając ucznia z ADHD w zespole klasowym, należy pamiętać, aby jak najczęściej wprowadzać formy pracy indywidualnej oraz ograniczyć czas przemowy nauczyciela. Lekcja powinna toczyć się żwawo, a uczeń powinien być zachęcany do samodzielnej pracy. W celu zachęcenia ucznia z nadpobudliwością do samodzielności, można zastosować technikę o nazwie **4B**:

- **1 Brain** – pomyśl nad rozwiązaniem,
- **2 Book** – poszukaj wskazówek w materiale lekcyjnym,
- **3 Buddy** – zapytaj kolegę,
- **4 Boss** – zapytaj nauczyciela (tamże).

Nauczyciel powinien tak prowadzić lekcję, aby uczeń z ADHD nie nudził się, dlatego ważna jest częsta zmiana aktywności oraz, wspomniany już wcześniej, podział zadań na mniejsze fragmenty. Należy zwracać uwagę na częstsze powtórki materiału z lekcji, sprawdzanie stopnia zrozumienia wprowadzonego materiału oraz przypominanie o zadaniu domowym czy sprawdzianie (w tym celu można wykorzystać kolorowe kartki samoprzylepne, na których uczeń notuje ważne terminy i wkleja do zeszytu). **Oceniając ucznia**, należy szczególnie doceniać wkład pracy, jego stosunek do obowiązków szkolnych, czyli systematyczność oraz dokładność. Powinno się dzielić dłuższe sprawdziany na części oraz wydłużać czas odpowiedzi ustnej (tamże).

6.4.4. Uczeń ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się na lekcji języka angielskiego

Dla ucznia ze zdiagnozowanymi **trudnościami w uczeniu się**, takimi jak **dysleksja**, **dysgrafia** czy **dysortografia**, nauka języka może przysporzyć wiele problemów – z tego powodu, że język angielski charakteryzuje się nieprzejrzystym systemem ortograficznym oraz nieprzejrzystym zapisem fonetycznym. Uczeń z dysleksją ma problemy z pamięcią krótkotrwałą oraz operacyjną, co przekłada się na trudność w osiągnięciu szybkiego sukcesu w nauce języka angielskiego. Aby nie zniechęcać ucznia do nauki, należy pamiętać o tym, aby (Sozańska 2018):

- nie prosić ucznia o głośne czytanie oraz literowanie wyrazów;
- nie oceniać charakteru pisma;
- wprowadzać liczne powtórzenia materiału leksykalnego;
- sprawdzać rozumienie poleceń przez ucznia;
- polecenia powinny być krótkie i jasne;

- podtrzymywać motywację ucznia poprzez nauczenia go wiary we własne możliwości;
- wydłużyć czas na zrozumienie prezentowanego materiału;
- stosować zachęty i pochwały;
- posadzić dyslektycznego ucznia z uczniem, który jest chętny do pomocy i dobrze posługuje się językiem.

Przygotowując sprawdzian dla ucznia ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, należy pamiętać, aby nie używać kursywy, gdyż jest ona nieczytelna dla ucznia. Jeśli chodzi o rodzaj czcionek, zaleca się Open Dyslexic, Read Regular, Century Gothic oraz Comic Sans oraz szerszy odstęp między liniami tekstu i jednostronne zadrukowanie strony. Należy pamiętać, że ocenianiu nie podlegają błędy ortograficzne (można zastosować technikę zielonego długopisu), a treść pracy pisemnej (tamże).

Uczeń z dysleksją typu słuchowo-językowego ma problemy ze zrozumieniem wypowiedzi ze słuchu, dlatego warto wspomóc ucznia transkrypcją tekstu. **Testując umiejętności** ucznia ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się wskazane jest, aby stosować testy wyboru, testy z lukami bądź kończenie zdań, wówczas uczeń skupi się na zadaniu, a nie na poprawności pisania.

Technikami, które będą wspomagały proces uczenia się są **mapy myśli** wizualizujące poznany materiał, bazujące na skojarzeniach oraz klasyfikacji. Na lekcji można również wykorzystać **gry słowne i obrazkowe**, jak wspomniane wcześniej Memory Game, Snakes and Ladders, bingo, szukanie podobieństw i różnic, anagramy czy wykreślaniki słowne. Dobrym sposobem na zapamiętanie słownictwa jest tworzenie własnych fiszek na kartkach lub korzystanie z aplikacji Quizlet.

6.4.5. Uczeń z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją na lekcji języka angielskiego

Uczniowie z niepełnosprawnością ruchową mają trudności z koordynacją ruchów oraz z zaburzeniami w rozwoju motoryki małej i dużej. Ogólnymi formami pomocy dla uczniów dotkniętych tym rodzajem niepełnosprawności są (Rafał-Łuniewska b.r.):

- organizowanie pomocy klasowej w zakresie samoobsługi ucznia;
- organizowanie przestrzeni klasowej umożliwiającej swobodne poruszanie się ucznia;
- pisanie w zeszycie o większym formacie, długopisem z grubszą końcówką lub mazakiem (w przypadku zaburzeń rozwoju motoryki małej);
- udział ucznia w zajęciach dydaktyczno-wychowawczych lub rewalidacyjnych na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego;
- wspieranie ucznia w funkcjonowaniu społecznym poprzez, przykładowo, włączanie go w pracę w grupie;
- dostosowanie wymagań na sprawdzianach i egzaminach zgodnie z zaleceniami w orzeczeniu.

Na lekcji języka angielskiego, nauczyciel powinien **zmodyfikować zadania pisemne**, aby dostosować je do możliwości fizycznych ucznia. Nauczyciel może przygotowywać notatki dla ucznia w formie komputerowej i prosić o wklejenie ich do zeszytu. W przypadku sprawdzianów, stosować zadania niewymagające długiego pisania, powinny być to raczej zadania typu prawda/fałsz, uzupełnianie luki informacyjnej czy testy wielokrotnego wyboru. Należy również pamiętać, aby nie oceniać prac pisemnych, ani zeszytu od strony graficznej, lecz oceniać treść oraz wkład pracy ucznia, jego zaangażowanie i docenianie postępów w nauce.

Uczniowie z afazją (z zaburzeniami rozumienia oraz zaburzoną ekspresją) powinni być uczeni języka obcego według indywidualnego programu – ze względu na problem w opanowaniu systemu gramatycznego języka, problemy z przywołaniem danego słowa, takie osoby z trudem budują dłuższe wypowiedzi ustne. Nauczyciel powinien wziąć pod uwagę względy praktyczne, np. możliwość korzystania z komputera oraz komunikatorów, rozumienie komunikatów na tablicach informacyjnych, gdyż uczenie się słownictwa na pamięć nie przyniesie pożądanych korzyści oraz efektów (Paluch b.r.).

6.4.6. Uczeń z chorobą przewlekłą na lekcji języka angielskiego

W przypadku ucznia z chorobą przewlekłą, nauczyciel powinien zapoznać się ze specyfiką choroby oraz wpływu leków na organizm ucznia, który z powodu ich negatywnych oddziaływań (senność, zawroty głowy, nadmierne pobudzenie, otępienie) może napotkać na wiele trudności w procesie uczenia się, dlatego nauczyciel powinien:

- uwzględnić zmienne samopoczucie oraz sprawności psychofizyczne ucznia w trakcie nauki;
- pozyskać informację na temat choroby ucznia oraz wynikających z niej ograniczeń w funkcjonowaniu ucznia (w tym celu nauczyciel powinien zapoznać się z publikacją z serii One są wśród nas, dzięki której pozyskują wiedzę na temat różnych chorób przewlekłych);
- w momencie zaostrzenia choroby ucznia, zmniejszać stopień trudności zadań, nie obciążać dodatkowo ucznia sprawdzianami;
- zapewnić uczniowi odpowiednią atmosferę pracy w trakcie lekcji;
- pomóc uczniowi nadrobić zaległości szkolne spowodowane absencją (można zaproponować pomoc koleżeńską, jak również zajęcia wyrównawczo-kompensacyjne);
- dbać o odpowiednie relacje pomiędzy uczniem a zespołem klasowym (Rafał- Łuniewska b.r.).

W momencie zaostrzenia choroby przewlekłej, która uniemożliwi uczniowi udział w stacjonarnych zajęciach szkolnych, nauczyciel może wykorzystać platformę do nauczania zdalnego, tym samym umożliwić naukę języka i kontakt z zespołem klasowym łącząc się w trakcie lekcji w trybie stacjonarnym z uczniem będącym w środowisku domowym bądź w szpitalu.

6.4.7. Uczeń z niedostosowaniem społecznym lub zagrożony niedostosowaniem społecznym

Uczniowie niedostosowani społecznie bądź **zagrożeni niedostosowaniem** mają problemy z dostosowaniem się do obowiązujących norm społecznych. Uczniowie ci często przejawiają takie problemy wychowawcze jak stosowanie używek, wagarowanie, kradzieże, agresywne zachowanie ze skłonnością do bójek czy też niszczenie mienia. Z tego powodu obowiązkiem nauczyciela jest uwzględnić wpływ zaburzeń rozwojowych na naukę i zachowanie ucznia. Ważne jest, aby nauczyciel był w stałym kontakcie z pedagogiem szkolnym, psychologiem oraz w przypadkach niektórych uczniów z kuratorem sądowym (Rafał-Łuniewska b.r.).

Aby przywrócić uczniowi niedostosowanemu społecznie wiarę we własne możliwości, ważna jest **zasada pomocy w nauce**, pomoc w nadrobieniu zaległości szkolnych. W tej sytuacji sprawdzi się zasada nauczania zespołowego, która ma charakter uspołeczniającego.

W procesie nauczania dużą rolę będzie odgrywać **zaufanie ucznia do nauczyciela** oraz oczekiwania ucznia dotyczące sprawiedliwego traktowania i obiektywnego oceniania. W jaki sposób nauczyciel języka angielskiego powinien pracować z uczniami niedostosowanymi społecznie bądź zagrożonymi niedostosowaniem?

- należy jasno określić obowiązujące normy i przestrzegać ich;
- omawiać niewłaściwe zachowanie indywidualnie z uczniem, nie na forum klasy;
- dostrzegać oraz nagradzać pozytywne zachowania, tym samym motywując ucznia do nauki;
- angażować ucznia w proces uczenia się poprzez stosowanie zadań nawiązujących do zainteresowań ucznia;
- stosować metody i formy aktywizujące, takie jak burza mózgów, gry dydaktyczne, dramy, scenki sytuacyjne oraz metody problemowe (rafał-łuniewska b.r.).

6.4.8. Uczeń w sytuacji kryzysowej, traumatycznej na lekcji języka angielskiego

Do tej grupy należy uczeń, który zetknął się z takimi **traumatycznymi przeżyciami**, jak śmierć w rodzinie (często samobójcza) czy przemoc. Takie sytuacje mają ogromny wpływ na zachowanie ucznia, który przejawia uczucie lęku, apatii, depresji, agresji, poczucia winy. Uczeń może również przejawiać problemy z koncentracją oraz cierpieć na zaburzenia snu. Na lekcji języka angielskiego, nauczyciel powinien:

- dbać o przyjazną i spokojną atmosferę;
- zapewnić dodatkowe terminy zaliczenia prac pisemnych, jeśli sytuacja tego wymaga;
- unikać krępujących osobistych pytań;
- wzmacniać poczucie własnej wartości oraz samooceny poprzez docenienie wysiłku ucznia;
- wykazywać się empatią;
- budować więzi ucznia z zespołem klasowym poprzez pracę w grupach i parach (Sozańska 2018).

6.4.9. Uczeń z zespołem aspergera i zaburzeniami ze spektrum autyzmu na lekcji języka angielskiego

Uczeń z zespołem Aspergera oraz **zaburzeniami ze spektrum autyzmu** ma zwykle orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, z którym to nauczyciel jest zobowiązany zapoznać się, aby zaplanować adekwatny do potrzeb i możliwości ucznia proces kształcenia. Uczniowie z ZA często przejawiają trudności w umiejętnościach społecznych, w rozumieniu zasad funkcjonowania w społeczeństwie, rozumienia relacji, korzystania z zasobów wyobraźni oraz trudności w komunikacji (zwłaszcza niewerbalnej) (Sozańska 2018).

Pracując z uczniem z zespołem Aspergera oraz zaburzeniami ze spektrum autyzmu, nauczyciel powinien:

- pozwolić uczniowi pracować we własnym tempie;
- wspierać zainteresowania ucznia prosząc o przygotowanie prezentacji lub projektu;
- zwracać się do ucznia używając prostego języka, krótkich sformułowań pozbawionych elementów dygresji i ironii;
- podnosić samoocenę ucznia oraz bazować na mocnych stronach ucznia;
- starać się, aby tok lekcji był przejrzysty, zaplanowany.

Ze względu na problemy z zapamiętywaniem obcojęzycznych słów, nauczyciel może zapoznać ucznia z mnemotechnikami oraz pokazać, jak wykorzystać gry słowne bądź fiszki i karty obrazkowe do nauki słownictwa. W przypadku sprawdzania wiedzy, należy wykorzystywać formę testową aniżeli opisową. **W ocenianiu** powinno się oddzielać te obszary, w których trudności wynikają z zaburzeń ucznia. Należy zmniejszyć liczbę zadań na stronie, używać powiększonej czcionki i zachować większy odstęp między wierszami, gdyż uczeń może mieć problem z wyodrębnieniem informacji. Polecenia powinny być jasno sprecyzowane (jeden czasownik w zdaniu), a każde zadanie powinno sprawdzać tylko jedną umiejętność (tamże). Nauczyciel powinien mieć również przygotowane dodatkowe materiały, jeśli uczeń z ZA skończy zadanie wcześniej.

6.4.10. Uczeń zdolny na lekcji języka angielskiego

Uczeń zdolny to uczeń ze zwiększonymi potrzebami edukacyjnymi, szybko przyswaja wiedzę, wykonuje zadania i równie szybko nudzi się. Musi być stale zaangażowany w pracę, stale potrzebuje bodźców. W jaki sposób postępować z uczniem zdolnym?

- Należy dostrzegać uzdolnienie ucznia i dążyć do jego rozwoju.
- Zachęcać ucznia do udziału w konkursach i olimpiadach.
- Dostarczać uczniowi dodatkowych materiałów do pracy własnej.
- Kształtować samodzielność ucznia w procesie uczenia się.

Na lekcji języka angielskiego, nauczyciel powinien wzbogacać treści podstawowe o materiał z zakresu rozszerzonego. Można np. rozszerzać zakres słownictwa ucznia dając mu dodatkowy materiał leksykalny do przyswojenia. Na sprawdzianie można przygotować zadania o wyższym poziomie trudności, które będą stanowiły dla ucznia wyzwanie. **Oceniając zdolnego ucznia** należy uwzględnić jego udział w konkursach, olimpiadach oraz nagradzać wiadomości wykraczające poza materiał podstawy programowej. Uczeń może być również zaangażowany w pomoc słabszym uczniom w nauce, tak aby wzmocnić jego poczucie własnej wartości oraz samoocenę (Rafał- Łuniewska b.r.).

Do pracy z uczniem zdolnym można wykorzystać szereg stron internetowych, przykładowo **British Council**, na której to stronie uczeń samodzielnie może sprawdzić swój poziom językowy oraz ćwiczyć kompetencje językowe z wykorzystaniem materiałów autentycznych. Można również włączać zdolnego ucznia w proces nauczania poprzez zastosowanie **discovery techniques**, nie podając gotowych reguł gramatycznych, zadaniem ucznia będzie samodzielnie sformułować zasadę i przekazać ją rówieśnikom (Sozańska 2018). Nauczyciel może również zaangażować uczącego się w tworzenie pomocy naukowych, gier powtórkowych oraz ćwiczeń do wykorzystania w klasie. Dzięki takim zadaniom, motywacja ucznia będzie stale wzrastać, a jego wysiłki będą docenione.

6.5. Monitorowanie postępów uczniów z uwzględnieniem różnych potrzeb edukacyjnych

Uczeń ze SPE wymaga indywidualnego sposobu monitorowania postępów w nauce, biorąc pod uwagę potrzeby oraz możliwości psychofizyczne. Na wstępie procesu planowania pracy, nauczyciel powinien zapoznać się z dokumentacją ucznia (opinia z poradni psychologiczno-pedagogicznej, orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego) i zaleceniami. Opracowując **przedmiotowe zasady oceniania**, nauczyciel

powinien w nich uwzględnić sposoby monitorowania przyrostu wiedzy ucznia ze SPE oraz kryteria oceny, tak aby uczeń miał świadomość stawianych mu wymagań (Cybulska 2017).

Zapowiadając sprawdzian, nauczyciel powinien **poinformować ucznia**, jakie konkretne umiejętności będzie on sprawdzał. Formę sprawdzianu również należy dostosować indywidualnie do uczącego się. W tym celu można wspomóc się technologią informacyjną tworząc testy z użyciem takich aplikacji jak Kahoot, Test Portal, Quizlet czy Quizizz. Korzystanie z testów cyfrowych jest niezmiernie proste, więc uczeń z niepełnosprawnością ruchową czy z afazją, doskonale poradzi sobie z taką formą sprawdzania postępów, a dla ucznia z ADHD, dysleksją czy z zespołem Aspergera taki rodzaj testu będzie atrakcyjny i dopasowany do potrzeb psychofizycznych.

W przypadku uczniów słabosłyszących, należy wspomóc ich transkrypcją tekstu słuchanego, jeśli nauczyciel zaplanował sprawdzenie właśnie umiejętności rozumienia ze słuchu. Należy pamiętać o dostosowaniu graficznej formy testu dla uczniów niedowidzących, dyslektycznych, z Zespołem Aspergera oraz ADHD.

Zdarza się, że uczeń ze SPE ma zaniżone poczucie własnej wartości, czuje się gorszy od innych uczniów. Z tego powodu, monitorując i oceniając postępy ucznia, należy wdrażać **ocenie kształtujące**, którego celem jest podkreślenie mocnych stron ucznia oraz traktowanie błędów jako elementu uczenia się. Powinno się wdrażać uczestnika zajęć do samooceny i autorefleksji, pytając go, które zadania sprawiły mu największy problem, a co okazało się dla niego łatwe. Ocenianie powinno przebiegać w taki sposób, aby nie powodowało dodatkowego stresu, nie potęgowało lęku przed porażką edukacyjną. Poprzez dostosowanie wymagań do możliwości ucznia z SPE, ma on mieć świadomość, że nawet najwyższe oceny są w zasięgu jego możliwości.

6.6. Rozwijanie kompetencji społecznych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

W Ustawie Prawo Oświatowe zawarto definicję wychowania, która jest rozumiana jako „wspieranie (...) w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, wzmacniane i uzupełniane przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży”. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi miewają problemy w nawiązywaniu relacji ze swoimi rówieśnikami oraz w funkcjonowaniu w społeczeństwie. Te trudności przekładają się na obniżenie poczucia własnej wartości u ucznia, tworzenie negatywnego obrazu samego siebie oraz brak sukcesów w sferze osobistej, co w rezultacie rzutuje na kłopoty ucznia z nauką (Cybulska 2017).

Aby wspomóc ucznia w **rozwijaniu kompetencji społecznych**, nauczyciel na swojej lekcji powinien kształtować u uczącego się takie umiejętności jak budowanie adekwatnego obrazu samego siebie poprzez świadomość własnych mocnych i słabych stron oraz akceptacja własnej indywidualności ucznia. Uczeń powinien nauczyć się panować nad własnymi emocjami, nauczyć się przestrzegania obowiązujących zasad, wyrażać się z szacunkiem do innych, radzić sobie ze stresem, nawiązywać przyjaźni, ćwiczyć zdolność słuchania innych, odpowiedzialność, wyrażać uczucia w sposób akceptowalny w społeczeństwie, dokonywać wyborów oraz być gotowym do niesienia pomocy. Te umiejętności są podstawą zarówno kompetencji społecznych,

jak i emocjonalnych (tamże). Uczeń powinien rozumieć i stosować zasady współpracy w społeczeństwie, dlatego lekcje języka angielskiego są doskonałym miejscem ku temu. Przykładowo opracowując projekt edukacyjny i wykorzystując do tego eTwinning lub podejście CLIL, uczniowie ze SPE współpracują w zespole klasowym, z którym muszą się komunikować w odpowiedni sposób, integrować, negocjować, a niejednokrotnie wypracować kompromis. Uczniowie muszą nieraz samodzielnie podejmować decyzję, organizować swój warsztat pracy, gdyż rezultat końcowy projektu jest zależny od każdego ucznia będącego częścią grupy projektowej.

Kompetencje społeczne mogą być kształtowane poprzez włączanie ucznia ze SPE w życie klasy, aby uczeń miał świadomość przynależenia do zespołu klasowego. Należy pamiętać, że nic tak nie zintegruje ucznia ze SPE z klasą, jak wspólne działania oraz rozwiązywanie problemów. Praca grupowa kształtuje u ucznia umiejętności współpracy oraz efektywnej komunikacji, które są kluczowe w przyszłym życiu zawodowym ucznia i sprawnym funkcjonowaniu na rynku pracy. Oczywiście, zadania do wspólnej pracy muszą być dobrane odpowiednio do możliwości i umiejętności ucznia, aby poczuł się częścią zespołu.

W celu ukształtowania postawy akceptacji u zdrowych uczniów, nauczyciel może przeprowadzić lekcje audiowizualne z wykorzystaniem filmów w języku angielskim o tematyce niepełnosprawności (*Jestem Sam, Nietykalni, Jak zostać królem, Czarny balonik*).

Kolejnym sposobem kształtowania i rozwoju kompetencji społecznych u ucznia ze SPE jest **wykorzystanie pasji ucznia** w celu zaprezentowania jej w klasie w postaci prezentacji lub projektu. Można również zaproponować **ocenę koleżeńską** dokonywaną w parze, grupując ucznia ze SPE z uczniem zdrowym, dzięki czemu obie strony zyskują nowe kompetencje.

Uczeń ze SPE powinien mieć możliwość pełnego uczestnictwa w życiu szkoły i zespołu klasowego. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby zaangażować ucznia w organizację szkolnych i klasowych przedsięwzięć, przykładowo takich jak Międzynarodowy Dzień Języków Obcych, Dzień Świętego Patryka, gdyż takie działania wpływają na ukształtowanie postawy akceptacji oraz tolerancji różnorodności przez uczniów zdrowych.

Na lekcji języka angielskiego, nauczyciel może rozwijać kompetencje społeczne uczniów, w tym tych ze SPE poprzez **autopromocję** (dzięki której uczeń buduje pozytywny obraz samego siebie), **umiejętności negocjacyjne** (ćwiczenie scenek sytuacyjnych wyrażając opinię, argumenty, akceptowanie i odrzucanie propozycji, osiągnięcie porozumienia), **współpracę w zespole oraz budowanie właściwych relacji z otoczeniem** (praca w parach i grupach w trakcie projektów edukacyjnych, konwersacji, metody stacji, ocenianie koleżeńskie) oraz **organizację pracy własnej** (Koch-Kozioł 2019). Autorka programów nauczania zaleca kształtowanie u wszystkich uczniów właściwych postaw społecznych opartych na tolerancji i akceptacji stawiając ucznia w centrum procesu uczenia się (ang. *learner-centered learning*) (Maziarska-Lesisz 2019a).

Praca zespołowa kształtuje i rozwija kompetencje społeczne, wyposaża w umiejętności przydatne w przyszłym życiu zawodowym, czyli umiejętność współpracy, umiejętność kierowania zespołem, efektywnej komunikacji, asertywność.

Według badań Smółki (2008) **osoba o wysokim poziomie kompetencji społecznych** jest lepszym pracownikiem, gdyż łatwiej adaptuje się do zmieniających się warunków pracy, posiada umiejętność rozwiązywania problemów w sytuacjach kryzysowych, a w przypadku utraty pracy, bez problemu odnajdują się w tej ciężkiej sytuacji, z tego powodu kompetencje społeczne są tak ważne i to nie tylko dla ucznia ze SPE.

6.7. Partnerstwo ze środowiskiem domowym ucznia ze SPE

Działania wspierające realizację programów nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I i II stopnia w zakresie specjalnych potrzeb powinny obejmować stałą współpracę nauczyciela z rodzicami ucznia (Maziarska-Lesisz 2019a i 2019b). Wspólne działania rodziców i nauczyciela wymagają przestrzegania wielu zasad, a przede wszystkim **partnerstwa** oraz wzajemnego zaufania.

Nauczyciel powinien korzystać z **informacji rodzica o własnym dziecku**, który zna słabe i mocne strony, zachowania, emocje oraz potrzeby własnego dziecka. Nauczyciel, kontaktując się z rodzicem ucznia ze SPE, powinien wspólnie z nim ustalić oczekiwania względem pracy z uczniem, formy i techniki pracy na lekcji języka angielskiego, sposób badania przyrostu wiedzy ucznia (odpowiedź ustna czy praca pisemna). Prowadzący może również dopytać rodzica, czym kierował się, dokonując wyboru danego profilu szkoły branżowej, gdyż zyskując taką wiedzę, nauczyciel może tak pokierować doborem treści nauczania, aby podtrzymać motywację wewnętrzną ucznia. Taka postawa sprzyja realizacji założeń edukacji włączającej.

Rodzice ucznia ze SPE oczekują od nauczyciela odpowiedniego przygotowania merytorycznego, które przełoży się na sukces ich dziecka. Najważniejszymi wymaganiami wobec nauczyciela realizującego założenia edukacji włączającej są:

- postrzeganie ich dziecka jak osoby integralnej;
- umiejętność wykorzystania zainteresowań dziecka na lekcji języka angielskiego;
- dostosowanie zadań do możliwości dziecka;
- działanie dla dobra ucznia (w sytuacjach kryzysowych, nauczyciel powinien rozmawiać z rodzicami, sugerując z jakiego rodzaju wsparcia mogą skorzystać, jak poradzić sobie z problemem wspólnie próbując znaleźć rozwiązanie);
- umiejętność nakierowania ucznia na odpowiednie strategie sprzyjające uczeniu się;
- zapewnienie sukcesu;
- zapewnienie dodatkowego wsparcia i ustalenie wzajemnych oczekiwań;
- dbałość o dobry przepływ informacji zarówno w sytuacji kształcenia stacjonarnego, jak i zdalnego (kanałem komunikacji może być dziennik elektroniczny, telefon, e-mail, komunikatory internetowe (np. komunikator dostępny po zalogowaniu na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej) oraz platformy takie jak Microsoft Teams, Google Classroom, Skype, Zoom (Sozańska 2018) czy Zintegrowana Platforma Edukacyjna z możliwością tworzenia wideokonferencji).

Nauczyciel, wspólnie z rodzicami ucznia ze SPE, powinien zjednoczyć siły, gdyż jednej i drugiej stronie zależy na dobru dziecka. Prowadzący może zaangażować rodzica ucznia w wykonanie różnych zadań, przykładowo pomoc w organizacji wycieczki szkolnej oraz pełnienie roli opiekuna na niej, pomoc w organizacji uroczystości szkolnych (Szczepkowska 2019). Nauczyciel powinien również udzielać wsparcia tym

rodzicom, którzy nie radzą sobie z problemami wynikającymi z dysfunkcji ich dziecka, zaproponować pomoc specjalistyczną oraz starać się, aby rodzice skorzystali pomocy oferowanej im przez szkołę

Należy mieć na uwadze fakt, że nieumiejętnie prowadzona edukacja włączająca niesie ryzyko wykluczenia ucznia z zespołu klasowego, dlatego sukces ucznia ze SPE (jego motywacja oraz poczucie własnej wartości) zależy od postawy nauczyciela, elastyczności oraz jego kreatywności (Sozańska 2018).

6.8. Współpraca nauczycieli z personelem szkoły

Realizując **model edukacji włączającej**, nauczyciel języka angielskiego powinien mieć zapewnione wsparcie psychologa, pedagoga szkolnego, kierownika do spraw praktyk zawodowych oraz doradcy zawodowego, gdyż niemożliwe jest, aby nauczyciel posiadał specjalistyczną wiedzę z takich dziedzin jak terapia pedagogiczna czy psychologia w stopniu umożliwiającym profesjonalne postępowanie w przypadku problemów z uczniem ze SPE. W kontekście edukacji włączającej, najważniejszym zadaniem specjalistów jest diagnostyka, która może dotyczyć przykładowo problemów wychowawczych. Nauczyciel przedmiotu powinien być w stałym kontakcie z pedagogiem szkolnym bądź psychologiem, który to powinien pomóc nauczycielowi w doborze technik pracy z uczniem. Pozostali specjaliści, których pomoc może okazać się niezbędna, to logopedzi czy neurologopedzi.

W pracy z uczniem niepełnosprawnym (niewidomym, niesłyszącym, niepełnosprawnym ruchowo) oraz z uczniem z zespołem Aspergera lub spektrum autyzmu i z zaburzeniami zachowania ważna jest również współpraca nauczyciela języka angielskiego z nauczycielem wspomagającym, jeśli został przydzielony uczniowi. Działania w zakresie pomocy w pracy dydaktyczno-wychowawczej wymagają również współpracy z pracownikami obsługi w szkole, którzy mogą wspomóc nauczyciela podczas przerw na korytarzu, pomóc w zaprowadzeniu ucznia pod daną salę lekcyjną, pomóc w obsłudze windy lub w skorzystaniu ze schodów przez ucznia z niepełnosprawnością ruchową.

Wszystkie osoby pracujące bezpośrednio bądź pośrednio z uczniem ze SPE mają wpływ na jego rozwój, dlatego tak ważnym zadaniem w trakcie pracy z uczniem jest wspólne wdrażanie działań przez specjalistów, nauczyciela przedmiotu oraz pracowników obsługi w szkole poprzez dzielenie się informacjami i zapewnienie wsparcia uczniowi oraz jego rodzicom.

Bibliografia

- Ball P., Kelly K., Clegg J., 2015, *Putting CLIL into Practice*, Oxford: Oxford University Press.
- Basińska A., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 8. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.
- Białek M., 2015, *Podjęcie komunikacyjne i zakres jego realizacji w nauczaniu języków obcych*, „Lingwistyka Stosowana” 14:3/2015.
- Coyle D., Hood P., Marsh D., 2010, *CLIL: Content and language integrated learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Czarnecki D., b.r. *Organizacja pracy zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole*. Warszawa: ORE.
- Czura A., 2012, *Ocena koleżeńska w klasie językowej w gimnazjum – czy warto?*, „Języki Obce w Szkole” 4/2012.
- Cybulska R. i in., 2017, *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, Warszawa: ORE.
- Czetwertyńska G., 2015, *Ocenianie jako nauczanie i uczenie się*, „Języki Obce w Szkole” 3/2015.
- Domagała-Zyśk E., 2019, *Projektowanie uniwersalne w edukacji*, zycieszkoly.com.pl (dostęp 9.09.2022).
- Dryjska M., 2015, *Jak uczyć metodą stacji dydaktycznych? Charakterystyka metody i przykłady*, „Języki Obce w Szkole” 2015/2.
- ESOKJ: Rada Europy, 2003, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, przeł. Martyniuk W., Warszawa: CODN
- Europejskie Portfoglio Językowe dla młodzieży ponadgimnazjalnej i studentów, ore.edu.pl (dostęp 9.09.2022).
- Flowers N., 2000, *The Human Rights Education Handbook. Effective Practices for learning, action and change*, Minnesota: University of Minnesota.
- Forgiel I., 2021, *Czym nakarmić umysł ucznia, czyli słów kilka o efektywnej informacji zwrotnej na miarę nauczania zdalnego*, „Języki Obce w Szkole” 3/2021.
- Furgoł S., b.r., *Wzorcowe materiały dydaktyczne w zakresie: kompetencje kluczowe* (PDF, 514kB; dostęp 9.09.2022).
- Gala K., 2021, *Dostosowanie wymagań edukacyjnych z języka angielskiego dla uczniów z opinią lub orzeczeniem PPP* (dostęp 9.09.2022), „Horyzonty Anglistyki”.
- Gałązka A., Gębka-Suska A., Suska Cz., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 1. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.
- Gardner H., 1983, *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*, Nowy Jork: Basic Books.
- Gębka-Suska A., 2017, *Zestawy materiałów dla nauczycieli szkół ćwiczeń – języki obce. Zestaw 3. Pracownia językowa. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.

- Gordon T., 2000, *Wychowanie bez porażek w szkole*, Warszawa: PAX.
- Grzymała-Moszczyńska H., Grzymała-Moszczyńska J., Szydłowska P., Durlik J., 2016, *Wraca Bartek z zagranicy...I co dalej?*, „Trendy: 1/2016, Warszawa: ORE.
- Harmer J., 2001, *The Practice of English Language Teaching*, Harlow: Longman.
- Harmer J., 2012, *Teacher Knowledge*, Harlow: Pearson.
- Horąła M., 2017, *Poradnik Mentora. Zestaw 9. Zeszyt 2*, Warszawa: ORE.
- Janus-Sitarz A., 2014, *Jak poszerzać kompetencje polonisty? Nauczyciel CLIL, czyli zintegrowane nauczanie języka i przedmiotu, Polonistyka szkolna zanurzona w języku*, [w:] też, Nowak E. (red.), *Szkolna polonistyka zanurzona w języku*, Kraków: Universitas.
- Kielar B., 2011, *Warsztat pracy nauczyciela*, Konin: WSPT.
- Kleban M., 2014, *Pakiet metodyczny dla nauczycieli języków obcych II etapu edukacyjnego*, Warszawa: ORE.
- Klimczyk J., Martynowicz D., 2020, *Komunikacja i jej kształtowanie w nauczaniu zdalnym i hybrydowym*, superbelfrzy.edu.pl.
- Kobyliński W., 1988, *ABC Organizacji pracy nauczyciela*, Warszawa: WSiP.
- Koch-Koziół M., 2019, *Jak kształtować kompetencje społeczne uczniów*.
- Komorowska H., 2005, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Komorowska H., 2009, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Konieczna A., 2013, *Kierowanie klasą i interakcja na lekcji języka obcego. Przewodnik praktykanta*, Nysa: Oficyna Wydawnicza PWSZ.
- Krajewska M., Piotrowska E., Świgoń A., 2019, *Program nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I stopnia*, Warszawa: Macmillan Polska.
- Kręzelewska J., 2017, *Motywacja Wieloraka – czyli jak wykorzystać teorię Inteligencji Wielorakich na lekcjach języka angielskiego*, „Kujawsko-Pomorski Przegląd Oświatowy UczMy” XI–XII 2017.
- Król I., 1997, *Nauczyciel i jego warsztat pracy*, Poznań: Wydawnictwo eMPi2.
- Król-Gierat W., 2015, *Edutaining English Experience*, Warszawa: ORE.
- Kubala-Kulpińska A., b.r., *Ocenianie wspierające rozwój ucznia*, „Głos Pedagogiczny”.
- Kupisiewicz Cz., 2005, *Podstawy dydaktyki*, Warszawa: WSiP.
- Lyman F., 1981, *Think-pair-share*, „MAA-CIE Cooperative News”.
- Łoś E., Reszka A., 2010, *Metody nauczania stosowane w kształtowaniu kompetencji kluczowych. Podręcznik metodyki operacyjnej*, Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Mak J., b.r., *Let's CLIL Together! Czyli innowacyjna lekcja języka angielskiego przeprowadzona metodą CLIL – Content and Language Integrated Learning* (dostęp 9.09.2022), „Horyzonty Anglistyki”.

- Malinowski J. A. (red.), 2015, *Coaching i tutoring w stronę nowoczesnej pracy dydaktycznej*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT.
- Maslow A.H., 1990, *Motywacja i osobowość*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Maziarska-Lesisz J., 2019a, *Program nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej I stopnia*, Warszawa: ORE.
- Maziarska-Lesisz J., 2019b, *Program nauczania języka angielskiego dla szkoły branżowej II stopnia*, Warszawa: ORE.
- Mejza H., 2002, *Sztuka motywowania* (dostęp 9.09.2022), „Edukacja i Dialog”.
- Mobilność uczniów i pracowników w dziedzinie edukacji szkolnej* (dostęp 9.09.2022), b.r., erasmus-plus.ec.europa.eu.
- Muszyńska B., 2019, *Soft CLIL Programme. Program nauczania języka angielskiego dla szkoły podstawowej*, Warszawa: ORE (PDF, 1093 KB; dostęp 9.09.2022).
- Niewodowska M., b.r., *Współpraca z rodzicami drogą do sukcesu dziecka* (dostęp 9.09.2022), Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna dla Dzieci z Niepowodzeniami Edukacyjnymi.
- O’Neill J., Conzemius A., 2006, *The Power of Smart Goals*, Bloomington: Solution Tree Press.
- Ostaszewska E.D., 2016, *Klasa dla ucznia i nauczyciela – jak to się robi? Niemiecki ma klasę – konkurs dla zwycięzców*, Języki Obce w Szkole 2016/3.
- Oxford R.L., 1990, *Language learning strategies: What every teacher should know*, Nowy Jork: Newbury House.
- Padzik D., 2020, *Kreatywne nauczanie gramatyki według metody indukcyjnej*, „Języki Obce w Szkole” 2021/1.
- Paluch A., Drewniak-Wołosz E., b.r., *Niedokształcenie mowy o typie afazji, a język obcy* (dostęp 9.09.2022), logopedia-afazja.pl.
- Pałczyńska A., 2021, *Aktywizacja na lekcji języka obcego w nauczaniu zdalnym*, „Języki obce w szkole” 2021/3.
- Pintal D., 2021, *Organizacja procesu kształcenia i wychowania – prawne aspekty edukacji zdalnej. Zarządzanie zdalną szkołą/placówką. Pakiet szkoleniowy dla dyrektorów szkół*, Warszawa: ORE.
- Piskorska A., Krzeszowski, T., Marek B., 2008, *Uczeń z dysfunkcją wzroku na lekcji angielskiego. Wskazówki metodyczne dla nauczycieli*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Piśniak B., 2013, *Praca w zespole klasowym o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych* (dostęp 9.09.2022), edukacja.edux.pl.
- Rafał-Łuniewska J., 2015a, *Arkusze dla nauczyciela do obserwacji ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej* (dostęp 9.09.2022), Warszawa: ORE.
- Rafał-Łuniewska J., b.r., *Uczeń zagrożony niedostosowaniem społecznym w szkole ogólnodostępnej*, Warszawa: ORE.
- Rafał-Łuniewska J., b.r., *Wskazania do pracy z uczniem z ADHD*, ore.edu.pl (PDF, 277 kB).

Rafał-Łuniewska J., b.r., *Wskazania dla nauczyciela do pracy z uczniem zdolnym*, Warszawa: ORE.

Richards J.C., Lockhart C., 1994, *Reflective teaching in second language classrooms*, Cambridge: Cambridge University Press.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, Dz. U. 2017, poz. 1578 z późn. zm., t.j. Dz. U. 2020, poz. 1309.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm.; t.j. Dz. U. 2020, poz. 1280 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz. U. 2018, poz. 467 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2019, poz. 373.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego, Dz. U. 2019, poz. 991 z późn. zm.

Skibska J., 2014, *Ocenianie włączające w praktyce edukacyjnej jako szansa zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej” 14/2014.

Skwirut-Żołądź A., 2018, *Metoda zielonego ołówka* (dostęp 9.09.2022), nspmielec.edu.pl.

Skrok B., *Uczeń dyslektyczny w czasie nauczania zdalnego – tryptyk kryzysowy* (dostęp 9.09.2022), pase.pl.

- Smółka P., 2008, *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Kraków: Wolters Kluwer Polska – Oficyna.
- Solarczyk-Szwec H., 2014, *Uczenie się przez całe życie jako metakompetencja* [w:] Grzesiak J. (red.), *Ewaluacja i innowacje w edukacji. Ewaluacja poprawy jakości kształcenia*, Kalisz-Konin: UAM w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu, PWSZ w Koninie.
- Sozańska A., 2018, *Rady nie od parady, czyli jak uczyć języka obcego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa: ORE.
- Stanowski M., 2017, *Teoria w pigułce. Zeszyt 1. Zestaw 4*, Warszawa: ORE.
- Steinbrich P., 2015, *Samoocena w klasie językowej – donkiszoteria czy praca u podstaw?*, „Języki Obce w Szkole” 2015/3.
- Sterna D., 2014, *Uczę (się) w szkole*, Warszawa: CEO.
- Sterna D., 2020, *Samoocena ucznia*, edunews.pl (dostęp 9.09.2022).
- Suchodolski B., 1982, *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli*, Warszawa: PWN.
- Sulikowska A., 2008, *Nauczyć, jak się uczyć – kilka uwag o treningu strategii i technik uczenia się*, „Języki Obce w Szkole” 2008/6.
- Szałek M., 2004, *Jak motywować uczniów do nauki języka obcego?*, Poznań: Wagros.
- Szczepkowska K., 2019, *Współpraca z rodzicami, czyli jak rozmawiać o edukacji włączającej*, Warszawa: ORE.
- Szedzianis E., 2017, *Ocenianie wspierające aktywność badawczą uczniów w ponadpodstawowej edukacji przyrodniczej. Zestaw 8. Zeszyt 4*, Warszawa: ORE.
- Tołwińska B., 2009, *Motywacja dzieci do uczenia się (problemy dzieci, rola dorosłych)*, Białystok: UWB.
- Tomaszewska B., 2009, *Lekcja w szkole ponadpodstawowej i ponadgimnazjalnej. Skuteczna nauka języka obcego. Struktura i przebieg zajęć językowych*, Warszawa: CODN.
- Tomaszewski M., 2018, *Zasada Pareto 80/20 w praktyce, czyli jak osiągać więcej za mniej?* (dostęp 9.09.2022)
- Topolska B., 2016, *Trener angielskiego, czyli kto? Kilka słów o coachingu językowym* (dostęp 9.09.2022), trenerangielskiego.com.
- Tuchowska M., 2020, *Komunikacja w budowaniu relacji z uczniem i jego rodzicem* (dostęp 9.09.2022), Portal Librus.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. 2020, poz. 1327 z późn. zm.
- Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz. U. 2017, poz. 59 z późn. zm.; t.j. Dz. U. 2021, poz. 1082.
- Ustawa z dnia 24 marca 2022 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela, Dz.U. 2022 poz. 935.

Wilczyńska W., 1999, *Uczyć się czy być nauczonym? O autonomii w przyswajaniu języka obcego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Wiśniewska B., b.r., *Rodzice – szkoła: wybrane aspekty budowania współpracy*, Leszno.

Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018, C189/1.

Zaparucha A., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 6. Zeszyt 1* (PDF, 5,1 MB; dostęp 9.09.2022), Warszawa: ORE.

Zintegrowana Platforma Edukacyjna (dostęp 9.09.2022), MEiN.

Katarzyna Śnieg – absolwentka filologii angielskiej Uniwersytetu Śląskiego oraz studiów podyplomowych Uniwersytetu Warszawskiego „Przygotowanie kadry do prowadzenia kształcenia ustawicznego na odległość”. Do roku 2011 wykładowczyni oraz promotorka prac licencjackich w Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych w Wodzisławiu Śląskim w zakresie dydaktyki języka angielskiego. Trenerka oraz autorka e-learningowego kursu języka angielskiego dla Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Pomysł na sukces”. Nauczycielka dyplomowana z 27-letnim stażem, egzaminator maturalny, obecnie pracuje w Zespole Szkół nr 2 im. Wojciecha Korfanteo w Jastrzębiu-Zdroju na stanowisku nauczyciela języka angielskiego. W swojej pracy regularnie korzysta z nowoczesnych technologii, wykorzystując elementy grywalizacji oraz metody przyjazne mózgowi.